

Irodalmi tükör / szépirodalom

Csontos János: Tavasz töredékek	3
Pomogáts Béla: Regionális irodalom és nemzeti irodalom	5
Kelemen Lajos: Lóárnyék, Füred felé	9
Tömöry Péter: Négy tétel, Születésnapomra	10-14
Kilián László: A nimfák orra hegye (A mitográfus följegyzései II.)	15
Zsávolya Zoltán: Le(o)ninusok	17
Király Odett: Vagy a séták, Pontatlan hangok, Ahogy a fény	19-20
Farkas Balázs: A könyvtárban	21
Illés-Vizler András: Ónarckép, Vacsora és utána Apámmal, Töredék egy Chopin-dallamra, Két töredék, Szobrász barátomnak	24-25
Varga Zoltán: Fél kettő, kettő fél az egy?, Amiről fecsegnek, esetleges hely	26-27
Spitzner Péter: Made in China, Villon én vagyok, Egy kirakat előtt, Mielőtt elindulsz Afrikába	28-29
Sarusi Mihály: Öregapád útyán (A Vagabundkorzó VII. könyvéből)	30
Bence Lajos: Mikor Pünkösöd és Trianon egy napra esett (Requiem-óda Trianon-témára) „Valószínű világ(ok)ban...” VisszaSejtesít – Szörényi László ádvendialógusa Németh Péter Mikolával	38 41

Búcsú Sobor Antaltól

Kabdebó Tamás: In memoriam Sobor Antal	51
Szemes Péter: Búcsú az Írótól	52

Tanulmány - kritika

Gutai István: Tüskés Tibor lapjai	55
Pósa Zoltán: „áldoztatnak magadat gyöngén ne ajánld föl...” (Kalász Márton összes verseiről)	57
Fábián László: A pontos idő – Papp Tibor szerint (avagy mit mutatnak az órák)	63
Büky László: Kocsis Katalin: Nagykanizsa 100 zenei emlékhelye	68
Ferencz e. Győző: Megyeri Anna: „A földre építetek, az égben bízom” (A Morandini építészcsalád a Monarchiában)	71

Képzőművészet / Színház / Film

Péntek Imre: Tárlatról-tárlatra	74
Jokesz Antal: Egy festő optikája Szotyory László kiállításáról	79
Szigethy István: Lucifer és a földi nő	81
Péntek Imre: „Nyomozás” az emléktelenség rétegeiben Bereményi Géza - Kovács Krisztina: Apacsok	86
Péntek Imre: Az újra játszott múlt <i>Matúz Gábor filmje – A legbátrabb város</i>	89

Hírek	92
-------	----

Szerzőinkről	94
--------------	----

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Nógrádi László - Lenti
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Marton Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gura Nyomda
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Fischer György: Marina Marina

Csontos János

Tavaszi töredékek

Nincs más élményünk, mint az idő.
Mozgóképként nem túl érdekes,
idézetnek avas és reves –
csak ami kimerevíthető,
érdemesül az emlékezésre:
megmentett szó, fotográfia.
Vélünk kell majd sírba szállnia,
amit föl nem vetítünk az égre.

*

A mondatokhoz folyvást visszatáncolsz,
mert annyiszor megcsaltak a szavak,
a metaforák némán bomlanak,
s a csatornákon velük együtt átfolysz.

*

Ha nem volnál, minden így történik,
vagy ha mégsem, nem jajong az ég.
Tán nem minden jelenet fut végig –
elenyésző hibaszázalék.
Talán más a bűn s gyönyör aránya,
elmozdul az eszmény és divat,
más pályát fut más fia s leánya,
s rejtélyes hiány után kutat.
Nem tűnsz fel a csekély változásban,
végtelenben csöpp időszilánk,
s ha nem tudtál megmerülni másban,
elsikkad, hogy eltűnt egy világ.

*

Röghözkötött épület vagyok,
kiszolgáltatva az építésznek,
laikusok mustrálgatva néznek,

csócsálgatnak folyóiratok,
környezetbe ágyaztak be, csakhogy
folyton változó a környezet,
a korszellem tévútra vezet,
körülottem történelem csapkod,
homlokzatom időfüggő cégér,
odabenn a gyarló funkció,
elhalványul minden akció,
s magam leszek az öncélú végcél.

*

A teremtéshez kell a nyugalom,
mi megágyaz a tűnő katarzishoz,
mely homogén időn repedést vizslat,
és járna szem-nem-látta utakon.
A romboláshoz nem kell, csak rutin,
mert csúfolhatják bár forradalomnak,
a genezisre nem jut szabad szombat,
s a naptárban sem finomul a kín.

*

Szeretteim, szerelmeim
sistergő plázson ott fekszenek,
íriszükön múlt idő reszket,
mint csataterék halmain
hevernek el a balga hősök,
élőnek, holtnak balekok,
s az amnéziás tavaszok
úgy dagadoznak, mint a hörcsög.

*

A szökőkútban lázas szeretők,
fehéreneműk a lépcsőfokokon,

a szenvedélyben mindkettő rokon
egy közelgő vérfertőzés előtt.
Ha nem kívánt az áldott állapot,
angyalcsinálók űzik az ipart,
a szűz szárnyacska tavaszra kihajt,
s a menny kárpitja lassan ázalog.

*

Hát itt a május. Már nem is reméltem.
A levegő oly édes, illatos,
tapiskolok a verőfény-reményben,
a télre adott válasz csattanós,
a kételyek ormáról szétttekintve
a lenti lapály is érdelemleges,
hisz előttünk az élet annyi kincse...
S most az se baj, hogy mind ideiglenes.

*

Ím, elpattant a célszalag,
a hajrá szép emlék marad –
de holnapig új nap forog:
mint légy saját utókorod?
Mivégre, mondd, a diadal,
ha méltatlan a hivatal?
S mit ér a busás nyereség,
ha kódolva a vereség?
Most ünnepeled, ez így helyes –
a lélek még nem sebhelyes,
csak később jó száz bűsz elem...
De volt egyszer egy győzelem.

Pomogáts Béla

Regionális irodalom és nemzeti irodalom

Az európai kultúra és maga a hagyományos európai társadalom, akkor, amidőn a középkor, majd a reneszánsz világában az európaiság fogalma egyáltalán megjelent, nem nemzeti államok szerint szerveződött, nem is léteztek akkor nemzeti államok, hanem régiók, regionális struktúrák szerint. A régiók később, már a nemzeti államok és a keretükben végbemenő polgárosulás idején közös állami keretbe kerültek, ez az állami keret mindazonáltal időnként megváltozott, például a német és az olasz állam története során. A regionális szerveződések és ennek következtében a regionális identitások, a regionális kultúrák mindennek ellenére fennmaradtak, vagy, ha elmosódtak volna, időnként újrászerveződtek, új életet kaptak. Valójában a polgári társadalmak és a nemzeti államok kialakulása során, tehát a 19. és a 20. században is érzékelhetők voltak azok a törekvések, amelyek a korábbi regionális hagyományok felújítását tűzték célul maguk elé. Mintha az államépítő és ennek megfelelően a nemzeti egység megteremtésére irányuló politika erősen központosító törekvéseivel szemben időről időre új öntudatra ébredtek volna a tradicionális történelmi és kulturális képződmények, a nemzeti kereten belül külön színeket képviselő népcsoportok, a nemzeti kultúrán belül külön karaktert mutató kulturális regionalizmusok.

Magyarországon kevésbé alakultak ki a regionális decentralizációk azok az intézményei és hagyományai, amelyek a kontinens nyugati és déli részén oly elevenek és hatékonyak voltak. Kulturális régiók azonban a történelmi Magyarország művelődési életén belül is létrejöttek, noha nálunk, ellentétben mondjuk a német irodalommal, nem voltak igazán meghatározók az országrészek szerinti kulturális elkülönülések, de még így is volt bizonyos szerepe a dunántúli, az alföldi, a felvidéki és az erdélyi szellemiségnek. Az irodalomban, a művészetben és abban a „közkultúrában”, amely a mindennapi életben, a műveltebb társadalmi rétegek és csoportok gondolkodásmódjában, észjárásában, ízlésében, általánosabban szólva, mentalitásában jelenik meg, jól megfigyelhetők ezek a regionális szokások és kulturális változatok.

A 19. és 20. század fordulóján máskülönben is megélnék a kulturális decentralizációs törekvések, a Budapest-központú kulturális intézményrendszerrel szemben kezdtek magukhoz térni a magyar művelődés hagyományos vidéki központjai, így Kolozsvár, Marosvásárhely, Pozsony, Komárom, Kassa, Debrecen, Kecskemét, Pécs, Győr, Sopron, sőt új kulturális központok is létrejöttek, például az igen gyorsan polgárosodó Nagyváradon, amely a modern magyar irodalmi kultúra első tűzhelye lett, vagy éppen Temesváron, ahol négy kultúra, a magyar, a német, a román és a szerb találkozott. A kulturális decentralizációt ebben az időben szerves folyamatok készítették elő, a vidéki Magyarország polgárosodásának medrében jöttek létre a nemzeti kultúra regionális központjai.

A magyar nemzeti kultúra, a magyar irodalmi élet, hasonlóan az ország politikai és gazdasági életéhez, erősen központosított módon fejlődött a kiegyezés után. A kulturális intézmények Budapesten összpontosultak, az írói, művészi és tudományos tehetségek igyekeztek ezeknek az intézményeknek a keretében elhelyezkedni. A modern magyar irodalom például általában vidéki származású írók műve volt: Ady az Érmellékről, Móricz Szatmárból, Krúdy a Nyírségből, Babits Tolnából, Kosztolányi a Bácskából érkezett, de valamennyien a rohamosan polgárosodó Budapesten találtak szellemi otthonra és váltak íróvá. Ebben a tekintetben a magyar kulturális élet másként alakult, mint a policentrikus módon fejlődő német, olasz vagy némely kelet-európai irodalom, minthogy például Németországban Berlin mellett Münchennek, Lipcsének, Frankfurtnak, Kölnnek, Olaszországban Róma mellett Milánónak, Firenzének, Nápolynek és a széttagolt Lengyelországban Varsó mellett Krakkónak és Lembergnek is fontos kulturális szerepe volt. A magyar irodalom helyzete velük szemben leginkább az ugyancsak erősen központosított francia irodaloméhoz hasonlítható.

A hazai kulturális élet régi, történelmi székhelyei (Debrecen, Szeged, Sopron, Pécs, Pozsony, Kassa, Komárom, Kolozsvár, Marosvásárhely) sokat veszítettek korábbi szervezőerejükből, és csak a 19. és 20. század fordulója után történtek kísérletek arra, hogy vidéken is önállóságra törekvő, a helyi hagyományokat felelevenítő irodalmi központok alakuljanak ki. Ez a törekvés lényegében csak Nagyváradon, az akkori ország dinamikus fejlődő kereskedő- és ipari városában ért el számottevő eredményeket, ahol valóban nagyhatású kulturális központ jött létre, amit az is tanúsít, hogy *A Holnap* című antológia két egymást követő kötetével ott lépett színre a modern magyar költészet, még a Nyugat megindulása előtt.

Az irodalmi decentralizációt végül is az első világháborús vereség, a modernizációs kísérletek bukása és ezek következményeként a történelmi ország területének feldarabolása kényszerítette ki. Az 1920-ban megkötött trianoni békeszerződés a magyarság lélekszámának egyharmadát: közel három és fél millió magyart (1,8 milliót Erdélyben, 1,1 milliót a Felvidéken, 0,5 milliót a Délvidéken), valamint számos magyar kulturális központot és intézményt helyezett a szomszédos országok fennhatósága alá, és ezzel a magyar nemzeti irodalom hét évszázados egységét is megtörte. Az elveszített hagyományos kulturális központok, így Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Pozsony, Kassa és Szabadka évtizedeken keresztül meg tudták őrizni magyar etnikai és kulturális identitásukat, mára azonban, az államhatalom mindenütt érvényesülő asszimilációs súlya következtében igen sokat veszítettek hagyományos kulturális (és magyar) jellegükből, és csupán néhány kisebb város (Erdélyben a székely városok, a Felvidéken például Komárom és Dunaszerdahely, a Vajdaságban Zenta és Magyarkanizsa) őrizték meg korábbi jellegüket és identitásukat.

A történelmi kényszer hatására kialakuló irodalmak az elcsatolt országrészek (Erdély, a Felvidék, a Délvidék) kulturális hagyományaira támaszkodtak, ugyanakkor benső egységben maradtak a magyar irodalom általános törekvéseivel és áramlataival. Kialakult a magyar irodalom policentrikus modellje, amely a maga rendszerében meglehetősen eltér mindazoktól a többközpontú nyelvi kultúráktól (francia, svájci, québeci, afrofrancia; angol, kanadai angol, ausztrál, dél-afrikai angol; német, osztrák, svájci német stb.), amelyek voltaképpen nem ritka képződmények a világkultúrában, hiszen a nagy világnyelvek általában policentrikus kultúrákat hordoznak, így beszélhetünk például a francia irodalom mellett frankofón irodalmakról, vagy az angol irodalom mellett angolszász irodalmakról.

A jelenkori világirodalomban meglehetősen általános irodalmi policentrizmust mindenekelőtt a különböző nemzeti kultúrák nyelvi közössége teszi lehetővé. A magyar irodalmak esetében egészen másról van szó: itt nemcsak a nyelvközösség fogja össze a politikai határok által máskülönben egymástól elválasztott irodalmakat. A hazai, a romániai, a szlovákiai és a vajdasági magyarság nem tartozik más-más nemzetek keretei közé: állampolgárságuk eltérhet egymástól, nemzeti identitásuk viszont természetesen megegyezik egymással: közös az etnikai és történelmi tudatuk, összeköti őket a közös értékrend és hagyomány. A magyar kultúra (irodalom) policentrikus modelljét lényegében az a tény határozza meg, hogy az anyaország kultúrája (irodalma) mellett az első illetve a második világháborút lezáró békeszerződések kényszerű következményeként több szomszédos országban is magyar nemzeti kisebbségek élnek, s ezek a kisebbségek – nem utolsósorban nemzeti identitásuk, kulturális önazonosságuk fenntartása érdekében – létrehozták a saját közösségi (kisebbségi) kultúrájukat (irodalmukat).

Miben áll a történelmi Magyarország felbomlása után létrejött magyar nemzetiségi kultúrák (irodalmak) különleges helyzete? Az első világháborút lezáró békeszerződések következtében a korábbi kelet-európai „kisebbségi” kultúrák (irodalmak) sorra egyesültek a maguk „anyanemzetének” kultúrájával (irodalmával), a magyar kultúra (irodalom) korábbi egysége viszont éppen ekkor bomlott fel, s Európában szinte egyedül került abba a helyzetbe, amelyben korábban az olasz, a román, a délszláv kultúra (irodalom) élt. Létezik tehát egy „központi” (anyaországbeli) magyar kultúra (irodalom), ugyanakkor létrejöttek a „kisebbségi” (romániai, csehszlovákiai, jugoszláviai) magyar kultúrák (irodalmak), valamint az emigráns keretek között született nyugati magyar kultúra (irodalom): ezeket együttesen „egyetemes” magyar kultúrának (irodalomnak) szokás nevezni. A huszadik századi magyarság nemzeti tudatát és kultúráját igen nagymértékben határozza meg az, hogy a kialakult különfejlődés az eredeti nemzeti egység kényszerű felbomlásának következménye volt. Ez a helyzet alapvetően megszabja a magyar kisebbségi kultúrák (irodalmak) státusát és önismeretét: ez a kezdeti státus és önismeret változott meg, ha nem is lényegbevágóan, az időközben eltelt több mint fél évszázad folyamán, nem kis részben azoknak a történelmi kataklizmáknak és megrázkódtatásoknak a hatására, amelyeket e kisebbségeknek és irodalmaknak el kellett szenvedniük.

A kisebbségi sorba került magyarság jelentékeny áldozatokkal létrehozott kultúrája (irodalma) az egységes nemzeti kultúra kényszerű felbomlásának eredményeként jött létre, a megfelelő országrészek (Erdély, a Felvidék és a Délvidék) művelődési hagyományaira támaszkodott, ugyanakkor lényegi egységben maradt az „anyaországi”, illetve „egyetemes” magyar irodalom általános törekvéseivel és áramlataival. A maga „kisebbségi” (nemzetiségi) tudatának ápolása mellett is őrizte a magyar nemzeti irodalom lényegi egységének tudatát. Ezt az irodalmi tudatot alapozta meg az a tény, hogy a kisebbségi magyar irodalmak képviselői továbbra is az etnikai és kulturális tekintetben homogén magyar nemzethez tartozóknak tudták magukat, de ezt a tudatot erősítette ezeknek az irodalmaknak a szerveződési folyamata is.

A magyar kisebbségi irodalmak ugyanis két forrásból alakultak ki és táplálkoztak: a regionális magyar kultúrák és az egységes nemzeti irodalmi hagyományok forrásaiból. Ennek a kettősségnek részben „irodalomontológiai”, részben irodalomtörténeti oka volt. Természetes dolog, hogy a magyar kisebbségi irodalmak a maguk regionális hagyományaira is kívántak támaszkodni, hiszen ezek a hagyományok – Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Pozsony, Kassa, Szabadka történeti és kulturális hagyományai – biztos erőforrást jelentettek, s minél gazdagabbak voltak, annál természetesebben ment végbe az irodalomalapítás folyamata. (Ez magyarázza azt, hogy

Erdélyben viszonylag könnyebben, Szlovákiában és a Vajdaságban viszonylag nehezebben fejlődött ki a magyar nemzetiségi irodalom.)

Am a regionális hagyományok mellett az egész magyar irodalomnak is lényeges szerepe volt a kisebbségi irodalmak megalapozásában és további fejlődésében: az erdélyi, a szlovákiai és a vajdasági magyar irodalom ma is a teljes magyar kulturális örökségre támaszkodik. Nemcsak a további egységes magyar nemzeti irodalom örökségére, hanem a különfejlődés során létrejött nemzeti kulturális értékekre is. A kisebbségi irodalom nemcsak a Balassától Adyig tartó tradíciót őrzi, hanem azt a további folytonosságot is, amelyet már Kassák Lajos, József Attila, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Németh László, Tamási Áron, Déry Tibor, Radnóti Miklós, Weöres Sándor, Pilinszky János, Nagy László és Juhász Ferenc munkássága jelöl meg. Számtalan példát lehetne mondani arra, hogy ennek a további irodalmi folytonosságnak az ereje miként határozza meg az erdélyi, a szlovákiai vagy a vajdasági magyar irodalom törekvéseit.

Nemcsak a kisebbségi magyar irodalmak létében, hanem történeti alakulásában is ez a kettős (regionális és egyetemes magyar) tájékozódás érvényesült. A kisebbségi magyar irodalmak „hőskorában” nemcsak a regionális hagyományok képviselői vállaltak vezető szerepet, hanem azok a polgári radikális, illetve baloldali írók is, akik az 1918-1919-es forradalmak bukása után mint politikai emigránsok telepedtek le a szomszédos országokhoz csatolt területeken. (Általában közülük kerültek ki az irodalmi intézmények első létrehozói is, például Erdélyben Dienes László és Gaál Gábor, a Felvidéken Barta Lajos és Gömöri Jenő. Az ő munkásságukkal párhuzamosan szerveződtek az önálló, a helyi hagyományokat felélesztő kezdeményezések, így Erdélyben Kós Károly, a Felvidéken György Dezső munkája révén.) A regionális hagyományok és az emigránsok által képviselt eszmék igen gyorsan ötvöződtek össze, valójában ezek az elvi szintézisek (vagy éppen kompromisszumok) szabták meg a magyar kisebbségi irodalmak ideológiáját a két világháború között. Ez a kisebbségi ideológia viszont maga olyan hagyományt hozott létre, amely a kortárs magyar kisebbségi irodalmak fejlődésének a továbbiakban is fontos tényezője maradt.

A magyar irodalom egységes intézményi rendjét ugyanaz a nemzedék – a reformkor történelmi felelősségtudattól vezérelt nemzedéke – hozta létre, amely magának a nemzetnek is új utat nyitott és új közösségi eszményeket adott. Ez az irodalmi egység később az irányzatok és generációk küzdelmei során is fennmaradt, és csak akkor tört meg, midőn a magyarság nemzeti egysége kényszerű módon, az erőszak következtében felbomlott. Akkor szakadt darabokra az a természetes szellemi háló, amelyet irodalmunk megújulásának és európai elhelyezkedésének kezdeményezői: Bessenyei György, Kazinczy Ferenc, Vörösmarty Mihály, majd a Nyugat körül gyülekező „modern klasszikusok” kötöttek. Azóta a magyar irodalom történetét úgy is le lehet írni, mint az egység helyreállításáért folytatott állandó és mindig megújuló küzdelmek történetét. Ebben a köznapi küzdelemben vetek részt a több részre szakított irodalomnak olyan, ma is mértékelt jelentő műhelyei, mint a két világháború közötti Nyugat, a Magyar Csillag, a Válasz, az Erdélyi Helikon, az ugyancsak erdélyi Pásztortűz és Korunk, a Vajdaságban működő Kalangya vagy a szlovákiai Magyar Írás. Valamennyiük élettörténetében ki lehet mutatni a nemzeti irodalom természetes belső kommunikációja és szellemi szolidaritása érdekében vállalt küzdelmeket.

A magyar irodalom az első világháborút követően ezért nemcsak Magyarország irodalmát jelenti: a szomszédos országokban nagy múltú magyar kisebbségi irodalmak élnek, emellett számos nyugat-európai és tengerentúli városban dolgoznak magyar írók, irodalmi csoportosulások és intézmények. A legtöbb nemzeti irodalomnak vannak tűzhelyei az országhatárokon kívül, a magyar irodalom azonban szinte példa nélkül áll abban, hogy központjainak és intézményeinek tekintélyes része nem a magyar állam területén található. Ilyen hagyományos központ Kolozsvár, Nagyvárad, Szabadka, Pozsony és Kassa, illetve újabban Újvidék és Ungvár mint „tartományi” központok, amelyekben egy-egy Kárpát-medencei magyar régió szellemi élete tömörül. Ezekben a városokban mindenütt működnek (kisebbségi) magyar folyóiratok, könyvkiadók, irodalmi és tudományos műhelyek, kulturális szervezetek.

Irodalmunk – Nagy Károly, amerikai egyetemi tanár, az Anyanyelvi Konferencia társelnöke találó metaforája szerint – olyan „szigetenger”, amelynek „kontinentális központja” természetesen Magyarországon, illetve a Kárpát-medencében található, tekintélyes része azonban a nagyvilágban szétszórt „szigeteken” él és dolgozik. Ebben az értelemben nemcsak Budapest, Debrecen, Szeged és Pécs, illetve Kolozsvár, Pozsony, Újvidék és Ungvár a magyar nemzeti irodalom központja, hanem Bécs, Párizs, London, New York és Torontó is: a világtérképen mindenütt megtalálhatók irodalmunk erősebb vagy gyengébb fényei.

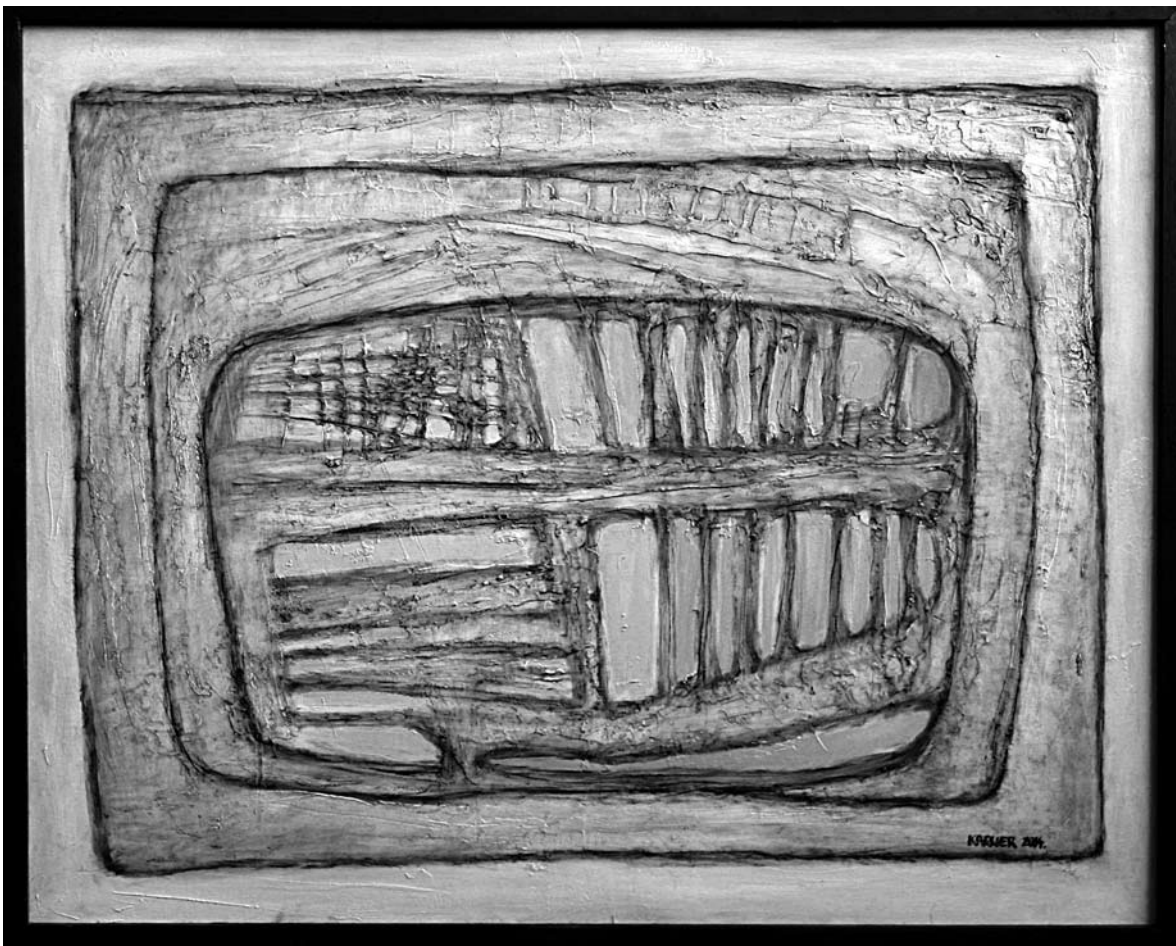
A magyar nemzeti irodalom megosztottsága és többközpontúsága természetesen történelmi tény, olyan állapot, amelyet a közép- és kelet-európai és a nemzeti történelem e századi alakulása hozott létre. Ez a megosztottság és többközpontúság ugyanakkor nem jelentheti azt, hogy el kellene fogadnunk a magyar irodalom további „különfejlődését”, és le kellene mondanunk lényegi egységének elvéről. Ezt az elvet követték gyakorlati tevékenységük során a szomszédos országok magyar irodalmi is, igaz, korábban igen kevés lehetőségük volt arra, hogy egyértelműen kinyilvánítsák az irodalmi egységnek ezt a tételét. A magyar kisebbségi irodalmak, de a

nyugati magyar irodalom műhelyei is, hacsak törekvéseiket nem korlátozta külső erő, mindig is igyekeztek szoros közösségben dolgozni az „anyaország” irodalmával és ennek műhelyeivel. Ennek igazolására mind az erdélyi, mind a felvidéki, mind a délvidéki magyar írók tollából számos elvi megnyilatkozás idézhető.

A tragikus menetű huszadik századi magyar történelem, amelynek meghatározója (jelképes értelemben is) a kilencven esztendeje hozott trianoni diktátum volt, nem egyszer mutatta a nemzeti egység megrendülését, mi több: a nemzet szétesésének jelét – ezzel a széteséssel szemben mindig a nemzeti kultúra, mindenekelőtt a nemzeti irodalom jelentette az ellenerőt. A nemzeti egység megőrzésének vagy éppen helyreállításának garanciáját. Mindez arra is utal, hogy a magyarság nemzeti identitásának és egységének legfontosabb erőforrása és erőtényezője maga a magyar irodalom. Ezt a tapasztalatot mindenkinek figyelembe kell vennie, aki a nemzet jövőjét tervezi, aki e fölött a jövő fölött őrökdi.

(Előadásként elhangzott Keszthelyen, a XXII. Berzsenyi Helikon Napokon, 2010. május 7-én)

Karner László: Vízparti táj

Kelemen Lajos

Lóárnyék

Mi volna? – Ismeretlen lény!
Úszik árnyéka a horhos
löszpartján s hol fű sorfala nyit:
végig szabad a mező

Fut sértetlenül szinte föl az égig

Idelenn túl jól ismerik egymást
ijedtén kiáltoznak taláalomra neveket:
ki az mi az: nem tud
nem akar arccal mutatkozni?

Csak aki visszanéz
s a korpanoráma ködhegyein valóban átlát
tudja meg

Járni földet s felleget mindennap
vágatni hogy tódul ránk
a tág tér mámore – a végtelen is
egy vágatásnyira
s bemérhetetlenek vagyunk

Mi az az ismeretlen lény
szánva már kísértetnek? – te vagy
én vagyok hódítások lovasa juttatja
egy világ
féltendő egészségét eszünkbe

amit most az elmosódó lóárnyék testesít

Füred felé

Magunk volnánk az áramlat:
tengeren, tavon –
mindegy, csak gát, torlasz
megint meg ne törje, ahogy
átlüktetnénk, íveit rajzolva álmoknak
útféli képeknek,
a medren, mely arcot ad –
s ha szemközt ékeiktől elvont tér a part,
méltó szellemáru volna: hallgatni

akár a kövek ? –
úgy hát szépen kétfelé osztjuk magunk;
ki sebével, alkati nyomorával
örökké méregömleny, rémlátás, annak is
nyoma az iszapon –
emlékszik a földnyelv a másolatára;
kit viszont mélyi áram juttat át,
együtt révész remény
és föltről vigyázó tekintet,
neki a víz csobogó, érzéki beszéde másra érv:
összeköt szétvált partokat,
és se jajjal nem szól, se üres derűvel,
újra többet akar –
a hely árnyalatosan formázza
csöndjét, hangjait.

Tömöry Péter

Négy tétel

1. (Távolságok meredekén)

Rövid fényű csillagokra
áhítóznak rövid tornyok,
tövig égett gondolaton
tépelődnék sült bolondok:

ezer éves a háztája
udvara Hold
gond vártája.
Nemes utód,
hogyan megvédje,
Istennel is szembeszállna...

Várja, hogy a végzet meghal
s örökít rá jobb sorsot tán.
Világvég - és világkezdés
zöld remény a krumpli bokrán.

Szerelmesem, ki megtartod
bennem ezt a szabdalt földet,
szerény vagyonom, szerelmem
hűségével téged öllek.

Megtartód a messzeséged
mellém zár ma:
gyulladt idegemként rángva.

2. (Biztató)

Megkövetlek, lépj!

A háló, melyben felpuffad a test,
legyen jel, égre kiáltó:
boldog ki bévül reked.
Szembekötödsdi a játék,
van, kire csomója jut,
s van, ki oly kicsinyre méri
önmagát, hogy tág a lyuk,
önkéntelen is kibotlik,
S tántorgón kapkod mentőöv után...
Lezuhan, míg átemelné
könnyű álmát önmagán.

Ezért:
megkövetlek, lépj,
ne félj!

És, ha tunya kétely tör rád,
vágd földhöz az ócska kucsmát,
sziszegj bele ördögöset,
jeget szító sárkánytüzet,
négy varangynak négy porontyát
hordják rá az anyahangyák...

Ha kikel!

Megkövetlek, lépni kell!

Igazad e földre szabta,
földönfutó légy hát érte,
meleg kabát a becsület,
ám, mivégre?!

Csupaszon is alkalmas vagy
a kényszerű öröklétre: e végre!

Evégre:
megkövetlek,
lépni kell:

Dicsőséged is kikel,
s hogyha kikel, kifakasztják,
ráhúzzák az ócska kucsmát,
köpnek bele ördögöset
jeget izzó sárkánytüzet,
száz varangynak száz varangyát
hordják rá az anyahangyák,
ha kikel...

Megkövetlek, lépj, ha kell!
Lépj,
ne félj...

Hisz, kit elragad a vágya
és a csillagokig szállna,
de csupán egy satnya fára
gyötri fel a testét-lelkét,
sem az álmát, sem keservét
nem zúzza szét, ha leesnék,
csak gerince ferdül el...

3. (Egyszerű szerelmes vers)

Levegő réved ily egyszerűen tüdőmbe
és éltet mámortalanul,
fenkő sikong így kaszaélnék,
sarjú hal el ily bátortalanul,
az állat fal ily megbékélt örömmel,
fájdalom csitul így halódó testben el,
szélben vergődő levelek halálán
ily egykedvűen a fagy ünnepe,
mint, ahogy hozzád verődöm s visszatérek,
ahogy csókokod a nemlét gyomrába mélyeszt,
elemészt,
csontig tartósít, akár a mész...

S maradok mindig visszanéző mása
örömtől szenvedőknek:
szerelmed Júdása.

4. (Tükrözés)

Ne keress!
Magadban nem érsz el.

Szerelmemnek testedben nyoma vész,
az eredendő birtokba eséssel
köröd bezáru, magadba visszatérsz...
Két érték pontos egymásba olvadása,
amelyben nemünk már nem játszik szerepet,
mert egyikünk a másiknak csak mása,
s a másikatól magában idegen...

Tükörképek egymásra csukódása
semmivé mér meg, kénytelen.

Horváth László munkája

Születésnapomra

Hatvankét éves lettem én,
meglep, hogy van még költemény.

Fanyar
magyar

sorait magamhoz veszem,
computerem nem terhelem
tele
vele:

ne sértse puha gyöngyszemét
a globalizált szó-szemét
henye
genye.

Maradjon ajándék nekem
őrizze éltem szertelen
jaját
bajját.

Pedig lehettem volna jó
költő, nem ily versfaragó
mester
ember,

de mégsem lettem, mert pimasz
rímekben, ritmusban csak panaszkodom
morog
dohog

bódult agyamban hevenyen,
és ömlik szét a versemen
avas
sava...

„Önnek a szava túl román,
azaz transzilván, pajtikám,
kellem-
telen,

és mond is vele nem csupán
fényes piercing az ajakán:
itt a
hiba...”

Hatvankét évem birtoka,
a fölkelet ítésvé igaza
legyen
nekem

„ajándék! ...mellyel meglepem
ez „Európa-szegleten”
magam
magam...”

(Veszprém, 2005. július-szeptember)

Kilián László

A nimfák orra hegye

(A mitográfus följegyzései II.)

Lenyűgöz mindhárom szeretőm. Mindegyik ámulatba ejtő ágyasom, értő ápolóm és rajongó anyám. Őrző, ölelő, ringató jelenlétük, mozdulatuk és simogatásuk magában is mesél nekem. Mesél, mert ők ezekkel kívánnak mesélni: örömszerző mesékben hol egyik, hol másik emlegeti meg a két szépséges rokont.

Az első szépséges és szerelletes – tartja ekként a családi hagyomány – epekedő-zöldszemű éppen a veszedelmes Szeni Baliba habarodik bele az időzenit korában. Odaadná mindenét annak az alvajárónak, ki csak keresi, csak találja ténferegve a világnak fájdalmait, hogy végre neki hasogassa a lelkét. Odaadná a zöldszemű-zöldszínű csacsogó-csevegő-csobogás a mindenét: mohó halovány ajkát, kerekvő és iperedő keblecskéi közül a kínálkozót és a kívánkozót; oda ő darázsderékát, de gyönyörrel teli ölet csipejével, tomporával, combjával tetézve. Eloldaná testével, becézó szavával a botorkáló deli kesergőt, de az csak motoszkal a szenvedésben: belekóstol zöldlányú csókjába, mentaízébe, dédelgeti a kínálkozót, kívánkozót, karcsúsígtatja, hasát méri, farát rázza, de csak-csak vékonyka elánnal. Főként az ácsingózó leányka hevületéhez képest.

Mire elérkezik az idő és az alkalom, hogy szeretkezésben teljesíthesse be vágyát, a kiteljesedésre hív izgalommal lubickolva saját öleiben, azzal kell találkoznia, hogy kétségbe esett: csalódik, minthogy mindent cselekszik bár Szeni Bali, de öléről a követelón előtörő dárda helyett csak báyadt kígyót talált a vágyban izzó, lobogó, áradozó.

Na, zöldlányú felháborodtában akkorát lök a báyadt ölü, satnya elánún, hogy az belecsoobban a lány-bűbáj-forrástól táplált apró tavacskába, a leányka tavába.

Lett is nagy galiba. Elmerült a dalia. Bele a tóba az egész testével. Bele a bűbáj saját áramlásába, a lány tehetségén, tenni tudásán és akarásán kívülre. Amint kidugta a fejét az átokvízből, szétfut benne az önimádat kergető mérgé. Kap világra szóló fájdalmat, sajgást sejdítve a leányka, tükörcsávát az ifjú.

De már iramodik is velem szeretőim második familiáris örökség-fabulája.

Vágtázunk magasban, gerincen, domboldalban, völgyben, síkon, ligetben: visz a mese, a példaadó fáma.

Mellettük robogunk. Kergeti ez a vágyteli istenkedő azt a viruló, kemény húsú, fehér húsú, ragyogó bőrű szüzet. Űzi fák közt, réten és gázlón, de a lányon látszik, éppoly eszes, éppoly ravasz, amilyen fürge: hol cikkcakkban, hol megiramodva hagyja ott az erőttől és üzekedhetnéktől hajtott ifiúr istent. Lehajrázza a lány az épphogy férfit, tudva-tudván, üldözőjéhez hasonlatosan isten ő is, ha vidéki hajtásból termetten is.

Repülünk velük. Hol fiút, hol lányt biztatnánk célt érni, mégis, szálltukban is szólást vagy kiáltást fog el a szájra tapasztott kézfél. Bármelyikhez is sodródna szimpátiánk, az üldöző ereje látszik messzebbre érőnek, fogy a kergetett előnye. Lám, már-már ölelőre is fordulna, kapná a lányt édesített csókjára, amikor meglepetve dermed röptébe. Ím, a fehér bőrű, tejes húsú szépség végső csele hoppon marasztja a másikat, kinek csókja csak az épp gyökeret eresztő; húsát, bőrét virító színével fabélre, kéregre cserélő, karját ágasító, lábát, törzsét törzsesítő fehérszínű orrocskájára érkezhetsz, mert a szorítás már csak a szóló babérfát foghatja be.

Miért – Miért gondolod, hogy a tied lehetnék? Azt gondolod, volna kedvem téged befogadni, ha elfutok, aztán dicsőségbe gyökeresedem, s hozzá hozom levellem?

Szóval nimfa-szépség mindahány: fámák lánya ugyanúgy, mint három szeretőm.

Mondom, ágyasom, ápolóm és anyám mindenik, de mégis ágyasnak legkülönb Vesperás Rorate. Ő, a bájos Espera az, akivel amikor enyelgünk – mert persze mindig enyelgünk –, úgy kedveskedik szavával, testével, hogy közben mesél vagy énekel. Többségében énekel. Énekel és elbűvölően. Énekel vágykeltően, izgatón és szerelmeskedésre tud bírni: hergel dalával mígcsak eljuttathatom izgalmának arra a fokára, hol borzongásai, a gyönyör hullámverése aléltatja. Énekel és énekel. Mesét és csábdanát, gajdolást és balladát.

Énekétől nőnek a fák, a cserjék. Vesperás Rorate dalára fényesedik a lányok bőre. Dalaitól fényesedik lenyűgözőbbre az ő minden testtája, melynek csak másolatai a lányok, a többi nimfa dalra ragyogásai. Rorate csengő hangjára, himnuszaira fényesednek az ég vágyra hangolt aranyalmái. És Erató kéjódáiban, bennük és csendültükör gyönyörködtetjük egymást. Azzal, mi hallik, azzal, mi a többi érzékre hangolva Vesperásom akkor is ágyasom az alkonyban, az estben, az éjben, a hajnalban, amikor anyámként álomba ringat, mikor bajomban fájdalomtól,

émelygéstől szabadít meg bűbájos-dalos főzetével, langyos gyolcsával, csendülő flastromával, orra végivel. Hiszed-e már, hogy ágyasom, ápolóm és anyám helyett anyám egytől egyig a három csodalény szerelem-nimfa. De ugyancsak mindegyik legjobban gondos ápolóm Najasznyoszolyó. Szervedélyétől buzgó mégis frissítő forrásával itat, ha lázam kóros és zavar, hogy enyhet találjak. Kéjével is gyógyít: ha enyémmé lesz, úgy adja magát, hogy gyógyuljon, mi eggyé lett vele s az, mi rajta kívül belőlem véle eggyé válni sietett volna.

Ápol ez a vízínimfa patakjának csobogásával, emlőjének selymes bimbóudvarával, hol gyógyuló álmom időztet: nyelvem pirosítja, ujjam magasztalja, tenyerem csiklandja. Étet, itat szerelmes főzetivel, szereinek oldatjával, kásájával: valamennyi afrodiziákum nekem, annak is készíti az én szeretóm Najasznyoszolyó, ki gyógyfürdővé dagasztja bűvös hévforrását a kedvemért, hol a gőzben azért bujkál előlem, hogy végtére a szervedélybe egészülve mindent, mi kedvemre való, megtegyen, alig várja kérésimet, hogy enyhültöm egy legyen vágyam feltámadtával.

Forrása, patakja és feredője, ha buzdul, ha cseverész, ha hulláma vettetik, ő maga, aki buzgása életre, szervedélyre szorít magához; csacsogása kibeszéli, kiimádkozza, kiűzi ráolvasással bajom, s mindazt, mi örömünknek gátja lehet; hulláma ölelése, érintése, simítása, mert felborzolja ekként hátával, vállával, karjával, arcával, hegyes mellével, oldala völgyével-dombjával mindazt, mi kórságban szunnyadni térne. Ébren tart nappalra, vágyra: hulláma újírja minduntalan életem és feneketlen örömkeresésem.

Ha felsülne mindezekkel együttesen, vagy rajtaveszteni látszana ezekkel bármelyikkel egyenkint, tudja, csak hozzám kell nyomnia orra hegyét és teljesült a vágyam, enyém nimfa-iramlása, enyém a gyógyulás Najasszal, Nyoszolyóval, ágyammal, medremmel, völgyemmel.

Tudod is immáron, hogy ágyasom, ápolóm és anyám mindhárom nimfám és szeretóm. Mégis anyáskodásában leginkább enyém, legfőképp andalít Menyecsmelia. Óh, mámorítón ringató Menyecsmeliám! Te, aki melleden ringatsz, öledbe veszel, dédelgetsz testeddel, dajkálsz tejeddel és babusgató, hajladozó derekaddal, bár kettő, de ezernyi karoddal, finom levél tenyereddel.

De arany Meliám, széphajú, aki holdfehér faként fehérlesz ki az anyás szervedélyű rézkorból, mégis megteremtve nekem az igazi szerelmes kort, ahol a nimfák nimfája megmutatja a nőknek, hogyan kell nőnek lenni.

Igen, Menyecsmelia, aki társait is megtanítja, hogyan kell a fiakat igaz barátta, méltó férfivá és mintaapává tenni. Orrontsa lány és fiú, miként cicomázhatja fel a másik és a maga lelkét.

S tudd meg végtére: az a nimfa, kinek szeplő vigyorgatja magát az ő orra hegyén. Hatra (sex-/six-re) fordul az öt (eme fent említett nimfák száma): Ciprus nimfáktól népesül be.

Krosnoi kiállítás

Zsávolya Zoltán

Le(o)ninusok

Lábfeje dúr a latyakba: „Elkel a buksin a sapka.
 Április, ám idegel; nem tavasz ez, nemigen.”
 Fagytol a kéz hü de fázik!, juttat az influ'-to' lázig,
 mely befigyel szimplán: mélybe' virus nincs már.
 Csak Boreas dudorászat, közbe' a frász, ami áthat-
 ja a komát. Lesi: őz? Haj-lobogó... A dizőz!
 Véle az este elütve test'leg. A lelkire – ütleg;
 Észak ez itt, viharos. Dél? Az a Zallakaros.
 Szél szaladoz' a Dunátul venni lehet. A Dunántúl
 marcona, mostoha és... Búni be nincs hova rés.
 Volt, de ma rajta tuladva. „Azt a kutyult, tetü banda
 mindenetek!” – így üvölt. Éjszaka felsziv a föld
 annyi dühöt. Meg a szeszt is... (Józanulása se presztízs.
 Mit töle *urbsa* akar: színköri hó diadal.)
 Elfuserált megyeszékhely rejti, ő meg veti széjjel;
 porban előtte a Kult. Biz., a zsebében a mult.

„Kékek az alkonyi dombok, elülnek a szürke galambok,
 hallgat az esteli táj, ballag a kései nyáj. –
 Jaj, ha nem ez Bocifalva, akkor agyam mi csikarja?
 Akkor ugyan mi az emlékezet? Lékein el-
 ínalok, merthogy a villám szaggat, amerre az irhám
 mentem. – Előre vadul múltam e'ként zavarul
 fel. Jelenem kavarógép: »Plebs? Elemem!«, s hisz a jónép
 annak, amit ugatok. ((Mor-zso-lom szét fo-ga-tok...!))
 Dirr-durr, *távoli dörgés*; urnatokon fura *zörgés*,
gyűl a vihar serege: még lila s már fekete.
 Mintha a nyár szava szólna! Közbe': ma úszik a holnap
 el, eben így a guba; vesztve visít a duda.
 Mint aki – fém nyaka törvén (félrebicélte a Törvény)
 áll (szobor) és a talapzat »ráz«: inog; érzeni aztat,
 fút a törés a gerincen, csígolyaínba beincsel'g –
 vár, vigye el lavina!... (Bronzanyag, rézpatina.)”

„Küldi jegét szadis Alpes, más ma alig: jön az Albecs.
 Gleccseri lusta, de jön; nyolcEZER év, s beköszön!
 Barna az ingje. Fehér volt – várakozásba »beléholt«.
Whitening mossi szere vér színü, nem pipere!
 Hogyha ma rajta megalvad, még nem az ember a nagyvad,
 melyre/akíre vadász', s vonja be tőle e máz.
 Mégis elbődül a szónak front értelmében a szónok:

»Árad a Téli Erő, mely tavaszon jön elő.
 Senkise futhat a háznagy hógolyobissal, mi rácsap
 völgyeire rapidul. Talpra ma mind, ki pirul!«
 Talpon áll, s íme megérzi, hogy a védelme a régi:
 »Szégyen aláz, fagy emel? – Elfedi sapkaperem!«
 Homlok alatt a nagy arca: simléde'rel letakarva.
 Egy kicsikét lenines? Nem lenines, Lenin ez!
 S dermed a »bünteli« Felcsín, hűlés *en gros*, ez alaphír:
 »Norvég csaj, harminc minusz? Éve nincs anyika. Slussz!«”

„Vén kujon és szifilisszes... – No, legalább ne filiszter
 álljon a végi helyen! Megmaradt! Nincsen ilyen?!
 Ím, a szobor, ha husz évig, nem jut elé, ami szédít
 városon, »úri helyen« bármi parázna szlogen.
 Benne alakba csavarva eszmét tart a Decsi Varga
 fam'lia; hogyha szanál, árba' nem épp a baná-
 lis, amit ad e szinesfém. Volna nekem ilyen eszmém!
 Ő csak a fákra vigyáz, erdei rém ha szivárg
 fák közül, s int a nehéz csend, inda, kacs átnövi elcsent
 atomjait, úri magányát – gombász alakok fele lát át.
 Néha, talán, fel a légbé, honnan *repdízájn* cicerél le,
 s fottón nyom Földre tapaszt Kunsziget és Acsalag.
 E két helység a világvég, krónotoposszát fölették
 sóvár juhok és vad, ördögfejő tyúkhad.
 S *éjre csukódnak az aklok, jönnek az éjjeli baglyok,*
csöndben a törpe tanyák, félnek az édesanyák.”

Sápad a kék hegytábor, fátyola távoli zápor –
 már amikor a sötét felfedi öltözetét,
 vagy tova lebgeti fátylát tényleg s nem épp: csunya ártány
 lángvörös alkonyaton, mely meggyújt mindent, mit ont;
 szárguld, szerte a felhőn (nagy szilaj úr csuda delnőn);
szél jön; csattan az ég; porban a puszta vidék.
 Szél szaladoz' a Dunátul venni lehet. „Te, Dunántúl
 marcona, mostoha és... Alpes elől hova mész?”
 S nem menekül, dühdagadva – „Azt a kutyult fejü, randa
 mindenetek!” –: szava ez. Éjszaka szívja a szeszt.
 Jár a nyomában a gleccser; lassudad és tetü ember-
 had ma a jégbe tolong (nem épp „forró” a bolond).
 Elfuserált megyeszékhely rejti, ő meg veti széjjel;
 porban előtte a Kult. Biz., a zsebében a mult.
 (Hát, alig is üde szcéna, mit odaken. Keze béna.
 Mégis, amit kitakar: színkörileg diadal.)

Király Odett

Vagy a séták

Kétségeim súlya alatt nem török meg a beton.
Most ennyit ér a tagadás, nehéz a szív.

Szombat van, a nyugalmat nem élvezem,
élhetnék most egy másik helyen, egy
másik arcon, szájban.

Az jut eszembe, amikor együtt sétáltunk.
Eltapostál egy bogarat, lenyeltél egy kavicsot,
majdnem kimondtam, hogy köszívű. Azóta
mosom le a cipők talpát – bár nem hiszem,
hogy ez helyes, pláne szombaton.

Azzal a kavicssal embert is ölhető voltna.
Magadat vagy engem, nem is fontos,
kérdéseink súlyát úgy sem tudjuk
lemérni, jól mondtad,
mi már csak tagadunk, a többit,
a többit meghagyjuk a nagyszájúaknak,
akik be tudják kapni a saját lábfejükét.

Egy házra gondolj, fallal, emelettel. Az
alagsorban szorgos rovarok. Nem
minden álmód teljesült be eddig,
de képzeld azt, hogy közöttük vagyok.
Lépj be a házba, képzeld azt, hogy
megtört. Képzeld egy lábat, képzeld
el egy szebbet. Nyugodj bele:
egy ideje tényleg nem lehet eldönteni,
hogy lépéseink, vagy a séták
nehezebbek.

Pontatlan hangok

Úgy fogom a szatyrot,
mintha az életem függne
tőle, vagy legalábbis
egy születés.
Nehezen dönthető el,
hogy a hidegtől piros-e
a fülem, vagy hogy sokat
ráncigálták, nem sokat hallok.

Pedig nem szolgáltam rá
a büntetésre.
A fülben pontatlan hangok,
a szatyorban tenger gyümölcsei
torta. Ez a kedvencem,
bár a kagylót még ilyenkor
sem eszem meg, inkább
kigyűjtögetem a tányér szélére,
hogy később fülbevalót
készíthessek belőle,
születésnapodra megkaphatod.
Úgy fogom odaadni,
mintha nem is akarnám. Egy
szatyorba csomagolva,
rajta tengerészcsomó, hidd,
hogy a szívemet kapod, és
rémülj meg, hogy azon a
fontos napon vajon miért
nem hallhatod pontatlan dobogását.

Ahogy a fény

Összezárt ajkad gondolatjele mögött
almdarabkák, sok közös idő.
Mindig furcsa éle volt, ahogyan
kimondtad: együtt. Talán belecsorbult
az öntudatba, vagy
egyszerűen megszoktál, mindegy.
Cselekedni kellett volna.
Érinteni: nyelvvel a nyelvet,
ujjal az ajkat.
Tisztábban beszélni, ahogy
a fény törik meg a fémen.
Meghámozni a magház-vékony
időt.

Farkas Balázs

A könyvtárban

Rátkai urat mindenki egy hetvenes éveiben járó, mogorva öregembernek ismerte, és a nevének pusztá említésétől is kirázott minket a hideg. Nyitás előtt öt perccel már ott ácsorgott a könyvtár ajtaja előtt, kalapja ide-oda hajbókol, ahogy megpróbált belesni az üvegajtón. Télen és nyáron is mindig felbukkant, és amikor betért hozzánk, még a feldolgozó munkának is jobban örültem, mert nem kellett a tájékoztató pultnál ülnöm.

Egy hideg novemberi napon azonban arra riadtam fel a közösségi oldalak böngészéséből, hogy kolléganőm az ujjával bökdös, majd a ruhatáros felé mutat. Rátkai úr éppen barna, hosszú kabátját adta be.

– Most a tiéd – szögezte le Jutka, és elfordult, hogy az előjegyzett könyvek között rakjon rendet.

– Köszönöm a megtiszteltetést – mondtam.

Az öregember így hozzám került, és három könyvet vágott az orrom elé, mindegyik a második világháborúról szólt. Próbáltam nem mutatni félelmemet, és ahogy a könyvekért nyúltam, kedélyesen megkérdeztem:

– Csak nem könyvet tetszik írni a háborús évekről?

Rátkai úr összevonta bozontos szemöldökét.

– Maga csak ne szemtelenkedjen itt nekem! Előkészítették a lapokat, amiket tegnap kértem?

– Természetesen – válaszoltam, és csendben a vonalkódolvasó elé tologattam a köteteket. Eltekintettem attól, hogy három napos késedelmi díjat számolt fel a gép, és a Töröl gombra kattintottam. – Tessék befáradni az olvasóterembe!

– Maga velem jön – jelentette ki az öregember. – Szükségem lesz néhány könyvre.

Ahogy utána kullogtam, eszembe jutott, mi lett azzal a szerencsétlennel, aki meg akarta tanítani Rátkai urat az elektronikus katalógus használatára. Talán még az emeleten is hallották a reszelős hangú szitkokat, a *mit képzél magáról* kezdetű bariton hangversenyt. Egy egyetemi gyakorlatozó volt az áldozat, huszoneves lányka, percekre eltűnt a mosdóban, és kisírt szemekkel jött ki.

– Szükségem van az ókori Egyiptom gazdaságáról szóló dokumentumokra, Líbia történelmére, az ókori mediterrán-vidék mitológiájára, a legjobb monográfiákat válogassa nekem össze, és kellene Platónról a Neferit-Karef.

Szorgalmasan jegyzeteltem egy sebtében felkapott napilap oldalára, az ingzsebemből előkapott tollammal, és megvártam, míg elfoglalja a helyét a törzszakasztalánál. Akkurátusan végigböngészte az előkészített újságokat, majd vastag lencsés szemüvege fölött rám nézett.

– A Spiegel nincs itt – mondta.

– Sajnos... sajnos nem gyűjtjük a Spiegelt.

– Aztán egy másik könyvtárból átkérni luxus? – szólt rám emelt hangon.

Egy pillanatra összeszorítottam a fogaimat, majd megpróbáltam elmagyarázni neki, hogy folyóiratokat nem szokás csak úgy átkérni könyvtárközi kölcsönzésben, főleg külföldieket nem; de megnézhetné az interneten az archív számokat.

– Az isten verje meg magukat, akkor másolják le, nyomtassák ki, vagy valami. Mi az ördögnek dolgoznak itt?

Legyintett, elküldött a kért könyvekért, és elbújt a lapok között.

Viszonylag gyorsan összeszedtem, amit kell, és egyesével, csendben raktam le őket Rátkai úr asztalára. Platónnal azonban gondok akadtak. A katalógusban nem találtam Neferit-Karef nevű művet, de az interneten sem találtam róla semmit, ami rendkívül különösnek tűnt. Azzal viszont már nem volt merszem odaállni az öregember elé, hogy talán rosszul mondta a címet, ezért nekiálltam átböngészni Platón válogatott és összegyűjtött műveit. Percekig bújtam a kövérebb-vékonyabb köteteket, de hiába, semmi hasonlóra nem bukkantam.

Amikor újra Rátkai úr felé közeledtem, már végzett a lapok olvasgatásával, és rám pírított, hogy még mindig nem hoztam meg az összes könyvet, amit kért.

– Elnézést – motyogtam. – Megnézem a raktárban.

És már iszkoltam is lefelé a lépcsőn a sötét folyosóra, amely a raktárba nyílt.

A szocialista időket idéző termekben alig-alig pislákol a lámpa, a mozgatható tömörasztal polcok

nyikorogva tolódtak ide-oda. Platón művei között semmit sem találtam, amely megfelelt volna a keresésnek.

Hirtelen szédülni kezdtem, és meggyűlöltem az egészet. Előző életeimben valami nagyon rosszat tehettem, hogy ilyen goromba embereket kell tudással kiszolgálnom.

Megrogytak a lábaim, meg kellett kapaszkodnom az ajtófélfában. A világítás egy pillanatra elsötétült, majd visszatért.

Valami megváltozott.

Megzavarodtam, az ajtó nem arra a folyosóra nyílt, amelyen lejttem. Valószínűleg rossz felé fordultam, amikor visszafelé indultam. Kinéztem, és láttam, hogy ez az épületnek valami még régebbi része lehet. Tétováztam.

Talán Platón elveszett műve itt is megbújhat, valamelyik kopottas ajtó mögött. Elindultam hát a sötét folyosón, ahol nem találtam villanykapcsolót. Mobiltelefonom gyenge fényével próbáltam utat találni, és igyekeztem valamelyik szobába benyitni, de mindegyik zárva volt.

Aztán szükségtelenné vált a mobiltelefonom fénye, zsebre raktam, és kíváncsian közeledtem az időnként fellobbanó narancsszín derengés felé. A folyosó hosszabbnak bizonyult, mint gondoltam, és most két oldalt üveglablakok választottak el a fénytől. Odaát emberek tevékenykedtek, halmozták fel a könyveket.

Nem értettem, mi történik itt. Talán egy másik feldolgozószint? Ódivatú öltözetű, rövid hajú, szigorú arcú nők sűrűgtek-forogtak. Bezörgettem az üvegen, de senki sem vett észre. Hirtelen megint fellobbant az a narancssárga fény, és észrevettem, hogy egy kazánba szórják be a könyveket, a lángok marták-zabálták a lapokat.

Megrémültem. Hosszú, barna kabátos katonatisztek jelentek meg, és nézték át a kartonlapokat, amelyeket az itt dolgozó nők nyújtottak át. Az egyik katona felém pillantott, szemét erőltette, bizonyosan azért, hogy lássa, ki van az ablaküvegen túl.

Rohanni kezdtem. Zavart és riadt elmém nem tudott már különbséget tenni az irányok között, hamarosan már ajtók rengetegén nyitottam be, irattároló szekrények százai mellett húztam el, és kifulladásig csak futottam.

Szitkozódnom kellett, mert mobiltelefonomat valahol elveszítettem. Megpróbáltam az árnyak között kitalálni, hogy hol is vagyok. Egy régimódi, fából faragott, vastag ajtó állt előttem, kilincse fényes, dundi rézfogantyú, és egy diónyi, kövér pók szaladgált rajta.

Legyűrtem undoromat, és benyitottam. Gyertyák és fáklyák égtek mindenütt. Egy hatalmas, végeláthatatlan terembe jutottam. Mennyezeten gyönyörű reneszánsz freskó, alatta polcok magasodtak bőrkötésű könyvekkel, amerre csak elláttam. Éreztem a papír és az égő olaj illatát.

Emberek beszélgettek a távolban, de nem sikerült kiderítenem, honnan jönnek ezek a kísérteties visszhangok.

Ahogy nézelődtem, rá kellett döbennem, hogy rég elhagytam azt a helyet, ahonnan indultam. Minden jel arra mutatott, hogy egy egészen másik épületbe kerültem.

Aztán megláttam valakit. Egy létra tetején nyújtózkodott, minden erejét megfeszítve iparkodott, hogy az egyik könyvet feltegye a helyére.

– Uram – szólaltam meg, de talán túl halkán, mert ügyet sem vetett rám.

Közelebb húzódtam a létra szárához, felnéztem, és észrevettem, hogy egy idős férfi az, mégis valamiféle testhez simuló, harisnyaszerű nadrágot hord, és elegáns, hosszú felöltőt. Felkiáltottam neki:

– Kérem, uram, eltévedtem!

Mintha késve érkezett volna fel a hang, a férfi lassan a helyére tette a könyvet, majd lenézett. Arcán rémület futott át, megingott, és a lába megcsúszott a létra fokán.

Kövét meredtem, ahogy a férfi lezuhant a létráról és előttem ért földet. Nem mozdult.

A távolban kiáltoztak:

– Professzor! Professzor!

Nem gondolkodtam. Sosem voltam jó a magyarázkodásban. Felkaptam az egyik fáklyát a falról, és a hangokkal ellenkező irányba iramodtam. Sötét barlangokat idéző boltív húzódtott arra, és a fáklya fényét is elnyelte a feketeség, amely odabent tanyázott. Fogalmam sincs, mennyi idő telt el, mire átjutottam a következő helyiségbe. A levegő itt hidegebb volt, a hangok pedig elhaltak.

Egy szegényes, kövekkel kirakott terembe értem, jóval kisebbnek bizonyult, mint az előző. A láng, amelyet hordoztam, már csak pislákkolt. Durván faragott polcok álltak itt, mindegyiken jókora, fémveretes könyvek heverték elfektetve. Közelebről megvizsgáltam őket, és láttam, hogy apró gombok díszítik a kötéstáblákat.

Hogy amikor lehúzzák a polcra őket, ne sérüljön meg a kötés, gondoltam megrészegülten. Jóságos ég. Kódexek. Középkori kódexek.

Egy fekete, baljós alak bukkant elő a terem túlsó végén. Fáklyámat egyetlen erős rándítással sikerült eloltanom, annyira gyengén égett már. Búvóhelyet kerestem, és fekete szekrénykék között találtam egy kis árnyékos

zugot, ahol meghúzódhattam.

Könyörgöm, legyen már vége.

A közeledő csuklyás emberalak az egyik asztalhoz vonult, és megragadta a könyvet. Vitte volna, de lánc kötötte az asztalhoz. Lassan körülnézett, és lapokat tépett ki belőle. Gúnyája rejtekébe dugdosta a zsákmányolt pergament, és latinul mormogva távozott.

Sóhajtottam. Álltam volna fel, de akkor megláttam a szekrény mögött a fényt, és megéreztem a huzatot. Egy titkos járat tátongott a bútorok mögött. A megmenekülés ígérete.

Nekiveselkedtem, és eltoltam a súlyos szekrényt. A járat éppen csak olyan magasnak tűnt, mint amilyen magas én vagyok, ezért kicsit behúzott nyakkal tettem meg a maradék távolságot.

Ez nem egy újabb kaland, biztattam magam. Végre hazaérek.

A Neferit-Karef nevű papirusztekerccset akkor láttam meg, amikor kértem a járatból. Ott hevert a más birodalmak írásával ékesített agyagtáblák mellett, valaki hanyagul elszórta. Felszedtem, de láttam, hogy olvashatatlanná vált, hiszen darabjaira hullott szét, és a cafatok között minden bizonnyal hiányoztak is részek.

Végigsimítottam borotvált fejemen, és valamiért a fáraóra gondoltam, az elkövetkezendő ünnepségekre, a sarcra és az írnoki jegyzetek összegyűjtésére. Szorongó érzés kerített a hatalmába a sok munka miatt.

Napfény szűrődött be a raktárba, és visszaindultam a halott tekerccsel. Mesterem mellett egy komor tekintetű férfi állt összefont karokkal, és türelmetlenül várta érkezésemet.

– Anubisz temessen el itt mindjárt! – förmedt rám a mester. – Platón rengeteget utazott csak azért, hogy megírja fő művét a Neferit-Karef kultuszról. Azt mondja, felbecsülhetetlen jelentőségű írásnak szánja a vallások, politikai nézetek együttéléséről.

Hirtelen fellobbant a haragom, és már torkig voltam a könyvtárossággal. Fogtam a Neferit-Karef maradványait, Platónhoz vágtam, és rákiabáltam:

– Hát nem fogja megírni! A Neferit-Karef elveszett az idő labirintusában, és jól is van így!

Meg sem vártam a választ, és rohantam ki a tűző napfénybe, a csodálatos kikötőváros friss, tengerszagú levegőjére, a piramisok birodalmának égboltja alá.

A jóleső, végső szabadságba.

[2009. november 9.]

Illés-Vizler András

Önarckép

Elvesztettem,
mert soha nem vettem
a fáradságot,
hogyan megismerjem.

Meg kell találnom,
hogyan megtudjam végre:
kít veszítettem?

Hogy' találom meg?

Ismernem kéne,
hogyan felismerjem.

Vacsora és utána Apámmal

hetvenes évekbeli középszerű vendéglő volt
álom lévén azonban amire emlékszem
csupán az asztal és a társaság
akár egy századeleji csoportkép
elködösített háttérrel
ismerősök barátok te és én – – –
a vacsorát én álltam és
nagyon zokon vettem amikor te (azért
hogyan ne terhelj túlságosan
vagy valami más
azóta is rejtélyes ok miatt)
rántott hagymaszleteket kértél
köret nélkül csak úgy magában –
zsebemet kímélő tapintatod
vagy nemtudommid annyira bántott
hogyan sírva fakadtam amit a jelenlévők
érthető módon meglehetősen
értetlenül fogadtak és túlzónak
találtak az *adott szituációban* –
kivéve téged aki zavarba jöttél
és ingerült lettél - - - - -

aztán egy fűvel borított csúszós hegyoldalon
 álltunk egyensúlyoztunk immár csak mi ketten
 egy nagy eső után

fúj a szél

feszés

mégis egymást oltalmazó hallgatás pengett
 közöttünk akár a hegyászok kötele – – –
 azt hiszem ennek az lehetett az oka
 amit te is tudtál és én is végig
 (a vendéglőben és utána a hegyen)

hogyan halott vagy

Töredék egy Chopin-dallamra

...engem is az ég
 ragadott magával
 s mint a kiszemelt őz,
 (ha dördült a lövés)
 úgy szállok én is
 egyre feljebb,
 a szabadság ege felé...

Két töredék

Úgy üdvözlöm jöttöd, ahogyan először:
 (feléd fordultak a napraforgók
 és elhajlott a tarló a talpad alatt)
 eszelős örömmel, akár az elítélt
 a cellájába röpült madarat.

Fekszünk s miközben szép pilláidon,
 mint trapézon, a sudár
 tavasz egyensúlyoz,
 homlokomra ama jászol
 karácsonyi csöndjét csókolod.

Szobrász barátomhoz

látlak miután
 magad alá gyűrted
 a teremtés
 termékeny kancáját
 s most ott állsz:
 remekbe szabott
 csődör-csontváz:
 az élehetetlenek
 aranypatájú kegyszobra – – –

elzáródott ereken
 vérrögöktől hajtva
 verekedted ki
 magad a fényre
 hogy vétkezhess

hiába

most már
 semmi se ment meg
 az üdvözléstől
 most már
 megmintázhatod
 szobornak is akár
 az elhazudott ifjúkort
 a megunt lázadást
 az elbitangolt apák
 a hétrét görnyedt anyák
 az elvirágzott szerelmek
 s a virágtalan életek
 Örökké –Valóságát!

Varga Zoltán

Fél kettő, kettő fél az egy?

Fél a harc, fél bukás,
Fél a szem, nincs tudás.
Mért hajol vállamra
Annyira váratlan
Mind, ami színtelen?
A talaj íztelen,
Mi lábam fenntartja,
Bűn és szenny kimarta.
Fél a csend, s győzelem,
Fél kezes kegyelem,
Kárhozat koronám
Viselem nehezen
És jön az elmúlás.
Fél a harc, fél bukás,
Fél testben fél szunnyadás.

Amiről fecsegnek

Azt, amiről annyit fecsegnek
Amiért éjjel és nappal
Túláradóan jajveszékelve epednek
És amitől ugyanennyire nevetnek,
Attól függően, hogy a beépített inga
Éppen melyik irányba libben,
Én ezt bezártam rossz zsebóráim
Fogaskerekei közé
És elástam a tövist termő növény mögé,
El- és leszámoljak vele
Hogy még csak véletlenül
Se érintsen meg a szele,
De, és mégis kikerekedik, gömbölyű formát vesz
Az, ami talán csak szerves molekulák átadása
Egymás között, amolyan titkos, ismeretlen,
Édes kapocs, szúrós, de mégis gyengéd szeg,
Vagy amolyan direkt várt lavina,
Ami az alakokat egymásba forrasztja,
Amitől szélesre nyílik a vagina
Legalább kétszer is, mikor Alakot
Fogad magába, vagy éppen kienged,
Amikor az élet egy új életért szenved

esetleges hely

Talán most hallom
Vagy mégsem
Ahogy recseg a kéreg
Talán most fogom
Vagy mégsem
Amerre szárnyam téved
Talán most ragad
Vagy mégsem
A tiszta ép gondolat
Talán már látom
De mégsem
A bűnt miért is áldom
Talán megízlelem
Vagy mégsem
Mily esetleges helyem
Talán orrom nem csal
S beengedi
Majd a tiszta levegőt

Benes József:
Folyópart II.

Spitzner Péter

Made in China

összebújnak a hajók,
égő raklapok tűzénél
melegednek;
túl késő van
csak úgy hirtelen
az iszapgondokba merülni.
apró, sárgás emberek
-talán koboldok-
jönnek, mennek,
s titokban a dokk
lángnyelveire felcsavart
forró álmaikkal
vasalják arcuk és ruhájuk
ráncait.
tudod, nyugaton botoxot
használnak.

Villon én vagyok

dohányfüst foszlányában pár öreg meg én
iszunk, közben megújítjuk az ősi magyar
nyelvet: „hé kölök, shörér bohod enyém!”
Ő Pista volt, én Villonnak vallottam magam.
nevetnek s nagyot kortyolnak. koszorú kerül
fejemre, kezemben sötét rozsdás szegek,
pogány lelkem betonkeresztben feszül,
részegnek hisznek engem a részegek.
mert ők azt mondják zöld, esetleg sárga,
így hiába álmodok én kéket és lilát,
megkopott vágyaim hét toronyba zárva.
kitaszít... csak kitaszít a világ.

Egy kirakat előtt

karon ragadtak a szürke hétköznapok,
és átsiettünk a piroson, kikerülve
a ködből kivágott, ázott papíreembereket,
a villanyoszlopot, egy málló telefonfülke
unottan legyint, könnyed Pató Pál effekt.
egészen a használtruha-boltig rohantunk:
átlátszó vágyak mögé bújt próbababák
és műanyagszerelem, hamu-szürke aktjuk
társa a hétköznapoknak, a grafit-könnynek
egy kávé nélküli hétfő reggelen,
társa mindannak, amiért írok. minek
a szem, a rothadó fogak, nem kellene
az arcvonások, és nem kellemek én sem magamnak.

Mielőtt elindulsz Afrikába

Az abroszt bámulod, a plafonra rátapadt a reggel.
A szemetesben karton-mosoly, már nem gyűjtöd
szelektíven az érzelmeket, nincs semmi haszna,
minden egyre megy – mondod -, arc is, papír is gyűrött.
Mert mindig egyedül voltál, vagy miután apád elment
(csak ide a boltba, egy percre; faladba karcolt
rovások számolják a névtelen éveket), emlékszem,
egyszer sétálni vitted Bodrit, az aszfaltrajzot.
Csak lassan húl ki a tea, kopognak az asztalon
beszakadt körmeid. Mintha váróterem lenne a konyha,
kezedbe táskát, mögéd vonatot képzelek. Csészéd
felborult, a magány lágyan simul alakodra

Sarusi Mihály

Öregapád úttyán (A Vagabundkorzó VII. könyvéből)

Ónodnál

Ónod alatt csurog (Csurogh?) Muhinak a Sajó.

(Nem lesz ez egy kicsit sok?)

(Lett?!)

(Vala.)

A Rákóczi-látta vár kőfala alatt a Sajó (sajogva?) tekereg, sodrát a jó király – a tatárdúlaskor – kerülgethette.

Amoda a Körömi mezőn túl a Körömi rév, azelőtt tartották az ónodi országgyűlést a kuruc rendek, hol – elszabadulva az indulatok – elszakadtak Bécstől (mi több, Labanc-Magyarországtól).

A folyóparton az a fűz meg a gyantaira emlékeztet (a gyantai magyarölés-látó fűzfára, szomorán). A kakukk pedig a majd' zarándi Kastély-szőlőkől? Kerülhetnél arra a kavicszigetre! Porongra.

Porondod, hazád.

S – né! – bodza, bodza méze dől rád.

Ónodi Váralja nádtetős házának kőbálványa; fonott-kerítéses öreg gunyhók. Ki az aljukat rakta, tán még látta Batu cselét a Sajónál.

Körömrre a komphoz menet a fűzesből útszéli, negyedrészből randa félroma leány (uszkve 17) épp kinyitja a bótot – a botos a botoslányt (az illető országúton ide-oda utazgatva) rozoga Ladából lesi, nem különben az arra tévedő úti embereket mérlegeli -, túlhan a körömi csorda a porongon, ártéri fűvön delel.

- Mit árul?

Körömcipellőtlen.

- Hát mit!

Ugye.

- Ára?

Ha van.

- Kettő.

Kies helyen kies ár.

Muhi alatt a Sajó-ligetben.

Iszkiri. (Míg le nem kapnak a húsz körmödről.)

Faluszéli emlékkert Muhiban: kis fa, kopjafa-liget romlik az országút mellett. A melléállított csapszék is leomlott.

A muhi csata emlékhelye? Nyilván mert nem hozza a pénzt, úgyhogy a csárdát széjjelhordták.

Mohács, Sziget? Szulejmán népe – a muszlim világbirodalom utódállama – tartja fenn a csudás diadalmi helyeiket, a magyarnak erre nem futja?

Még ha a tatár (jobban jár).

(Jobban áll.)

Nem üzlet.

Nekünk.

Amoda már (a Tiszának): Leninváros!

(Tetszenek ismerni: ...szarok a Tiszátokba!)

A Tisza élt! A Tisza él! A Tisza élni fog.

Tiszaúj.

'Leninváros'?

Nyilván mert lenini módra építették! Rakták, húzták, emelték, hordták, ásták, temették, magosították a rabjai a hazának.

Leninrabjai.

Leninirabvár.

Leninrabja-Újvár.

Lénini-Lénin.

Tiszta-Lénin.

Vérbeli-Lenin-Vár.

Vérvér.

(Nem történész, író, Vathy Zs. teszi – a III. évezred elején - közkinccsé Lenin 1919-es üzenetét a 'Magyar Tanácsköztársaság' vezetőihez: „Lőjétek agyon a szociáldemokratákat és a kispolgárokat. A kommunisták nem hagyatkozhatnak a burzsoá törvényességre”.) (Nem hagyatkoztak; utódaik ma sem hagyatkoznak, ha rájuk hagyjuk.)

Por-por.

Szovjeterő a Tisza-parton!

Rákosii-gerőí.

Hamvas-rakta. (Hamvas-lak..., hogy lakta.)

Hamvas-egy-város.

- Lenin? Mi, a foglyok!

Úgyhogy: a Városháza (tényleg finom!) tiszta piros.

(Még hamvasnak sem mondhatóan.)

Hamvas Béla? Schmidt János (református sváb sógorom Gyönkről, körösztyanyám ura Bécsabán – Isten nyugosztalja!) egyik sokszor visszatérő esti meséje rendre kitér a tiszapalkonyai erőművet építő rabtáborra, rabokra, a szerencsétlenekkel együtt érző sorkatona foglárókra, fogolylázadásra, ávós csirkefogókra, maguk szegény magyar honvéd sorára. (Süvem ötvenhat előtt ért Pestről Csabára.) Mert hogy – mit tesz Isten! – minderről a magyar ember fia, leánya épp időben megtudott mindent. Másnap, hogy hazajött szabadságra a Schmidt sógor féle ember.

Mind a tizenvalahány-ezer helybélivel elhittették, nincs mit szégyellniük! Miért ne szavazhatnának – e nagy szabadságban – éppen reájuk.

- Nem tudtuk, mi történt!

Történik.

Hogyne, ők nem. Mi, több tucatnyian a (mondottuk volt: nagyobbrészt keresztény katolikus, kisebb részt – Sch. Jánost illetően – kálvinista paraszt és iparos) Farkas-Kurtucz nagycsaládban a csabai Corvinkán mindenről idejében tudomást szereztünk.

Ha jobban figyeltem volna Jancsi előadásaira – kényszerfoglár igaz történeteire -, tán Hamvas Béla tanári félrab-munkájáról is hallok.

Béke poraikra!

HamvasBélaVár.

- A könyvtárt róla szeretnék elnevezni!

Egy szem ember még vélekszik Hamvasra (Volt-Leninvárosban).

- Nem rab, itteni munkás volt.

Amoda, a határban (1241-1991-et róttak a küszöbre) a muhi csata újabb emlékműve. Szekértábor a Királydomb oldalában, sírkereszt fejfákkal teletűzdelt halmán kettős kereszt harangja zendül a kamioncsorda tépte csöndbe.

A sírhalom töviben keresztre láncolt csonka magyar. Pallón túl a templomos lovagok kopjafája. Kőrakásmélyi sírkamrában csokor – nemzetiszín szalaggal átkötött koszorú -, s nemzetiszín kő, kő. (Alul, mindez alatt – valahol – a körbezárt, lemészárolt magyar ifjak pora?)

- Haha, kellett nekik Európába jönniök, 'európaivá' válniuk!

Most (...) jöhettek volna Batu hordáival (Nyugatra gázolni).

A mentőangyal, ha le nem bukna, ép maradna.

Utánad nem kapva esne.

S valóban jó széna lesz belőlünk!

Az aradi zsidó

...Nem akármilyen fajta volt!

...Hogy (ne) mondjam: magyar ember.

- 1944 őszén a bevonuló honvédcsoportok parancsnokától a város magyar polgárságának vezetői kérték, ne bántás az aradi zsidókat, mert jóban, rosszban velünk tartottak! – regélik az ezredvégi Maros-parton Puskel hírlapíró úrnak.

Még hogy.

Az 1848/49-es aradi csatában a Zsidófertály zsidó fogadójának zsidó ajtajából az 'ismeretlen' zsidó pincére – fogadó zsidója – nem lepuffantotta a habsburgi rác had – hajaj, vadrac – vezérért, hogy már futhasson is a magyar fiúk elől a szerbje? Chorin Samu meg Újaradnál 2 ágyúval verte szét a pecsovicshad 10 ágyúból álló lövegtelepét!

Apámtól tudom – a '30-as években tapasztalta meg, a magyarellenesség romándandárján -, hogy az aradi zsidó jó magyar volt!

(Jobban tudta ő, mint huszonegy – taknyos – nyilasfiú, nyolcvannyalc – bambula – komcsigyerkőc, százegey – nyimnyám – lóvéistenhitű, hetvenhét – hígagyú – örök labanc.)

...Magyar érzelmű!

Velünk tartott.

Nem csak ideig-óraig!

Később is.

Azt mondják, főleg a vidéki zsidóság.

Hát az aradi ember aztán vidéki! Pest és Jeruzsálem közt ha nem is félúton.

Abban a pincér-mozdulatban a magad indulatát érezd.

Amabban az ágyúütegre tüzelő bátorságban (BÁTORSÁG!) a magad fékevesztett – gyávaságot elsöprő - szabadságvágya.

Zsillérfattyúként?

Mert magad is 'hígmagyar' vagy?!

Nyolcad, tizenhatod, netán mégis negyednyi idegenséggel beojtott aradi (csanádi) – zarándi – (bíkísi) magyar?

Hogy a Patrióta című Marosunk-parti – negyvennyolcas – németnyelvű lapot szerkesztő (prágai németzsidóból lett) aradi magyar zsidótanáról ne is beszéljünk.

Ezért vagy megértőbb – nagymagyar – a mélymagyarnál?

Vadnak vad (ha vadítanak), de nem vakabb.

...Magaddal?

Hogy az a fekete-sárga rablóbandát hülyére verő aradi magyar zsidólegény is lehettél volna?

Lehetnél.

Ha egyszer – tojásdad – arcod (s fejed) is inkább... 'mediterrán'(oláh? görög?), netán 'kék-török', mint kerekképű...

Magyar.

Honnan tudná a marhája, mi a magyar.

Arad.

K(i)risztus.

Az aradi főrabbi, akivel a nácija – az apámtól hallott legenda szerint – fölnyalhatja az anyaföldet.

A Tel-Avivban is magyarul álmodó volt-aradi...

Kit úgy szétvert e szépséges-szép század, hogy.

Szegény Arad.

A világszínvonalú (volt, míg volt) aradi ipart megteremtő polgárok java zsidó. (A legismertebb a Neumann-család.) (Neumann, kinek szeszgyára, malma, szövőgyára, palotája.) (Volt, míg őket is lapátra nem tették az áldott emlékezetű szovjetromán elvtársak Nagy-Oláhországban.)

Az iratosi legenda szerint az a bankár is zsidó volt, aki (hogy, hogy nem, éppen) 100 éve eltörölte a föld (Földünk, ám nem biztos, hogy Földetek) színéről – Kis-, avagy Szálbek-Iratos, Nagy-, másképpen Forray-Iratos és Kürtös, azazhogy Kurtafejéregyháza-Kurtics tőszomszédságában – Almásy-Iratost! Mert az eladósodott (ne is mondjuk, keresztény magyar) birtokostól megszerezte a földet az aradi pénzintézet. 'Az aradi zsidó'-é lett az almásyiratosi szegény magyar népnek kenyeret, otthont, kicsi földet adó birtok. S hogy a korábban jól fizető dohánykertészkedés helyett ekkor már a gabonatermesztés hozott többet, az új gazdának jobban megérte búzáat vetetnie a beszántott faluhelyre is, mint megtűrni házikójában a paraszt magyar zsillért.

(Vigyázz, ez ma is megárt a tökkelütöttjének!)

...Akár Karthágóban, Almásyiratoson is: sóval hintette be az új úr a beszántott házak helyit?

Dédapám, Kis Sarusi János (Kakuja Rozáliával s öt leány-, egy fiúgyermekével) futhatott – valóban, mint az űzött vad – a szalbekiratosi faluvégre egy zsiléréletre földkunyhóba. Honnan csak a csillagjósítás s egyéb csuda dolgok emelhetnék (volna) jobb (ne adj Isten táltos-) sorba az újabb Sarusi-nemzedékeket?

Zsidó; aradi; polgár.

- Bankár!

(Már akkor nagyon nem szerették a fajtáját; nem a származása, hanem a ma is igen jól hasznosuló – népnépző - módszerei miatt.)

Uradalom.

- Bérlő!

Ez az. (Mert a földes uraság birtoka is elúszott.)

Azaz (magyarán:) rabló.

'18-ban ezért esett a (szegény) nép az aradi-csanádi pusztákon is a zsidó bérlők kezén lévő nagybirtokoknak, kastélyoknak, valamint a – mit sem sejtő - kis falusi szatócsboltoknak.

Arról most nem beszélve, hogy öregeink emlékezetéből kitörlődött az, amit levéltári iratok igazolnak a dédunokának: aradi pénzügyi és kisiratosi nagygazda kezére került az eszerint kettejüknek köszönhetően (azaz vallásilag-származásilag semlegesen) letarolt Almásyiratos.

Az sem használt, hogy különösen a falusi zsidó elkülönült – viselkedésével, viselkedésével, étkezésével, szokásaival, hitével, mi több, igyekezetével – a bennszülöttektől.

- Purgly is zsidó vót!

Horthy apósa.

Az, mindenki.

(A közeli Sofronyán volt birtoka.)

Hogy vannak másféle zsidók is?

Magyar pecsovicsról, magyar labancról, magyar magyarfalóról nem hallottál?

'Kón'-t mind az első, mind a második háború végén kifosztották véreim, a jó kisiratosiak.

(Csabán 'Klajn'-t, Pesten 'Grósz'-t, máshol 'Másch'-t.)

Az utolsó Kohn ezután (pár évre rá) távozott (Izraelba).

Iratoson a zsidóság ÉLT MÁSFÉLSZÁZ ÉVET (sem).

Aradon? Valamivel többet.

Élhet.

...ne.

Ám az utolsó iratosi zsidó (csöpp).

Vér! Amely negyedzsidóként, nyolcadzsidóként, tizenhatodzsidóként... számon tartott emebben-amabban (a falubeliben) szenderül néhány emberöltő múltán?

Örök nyugalomra.

Bennünk.

Hja.

- 1944 szeptemberében Aradon a nyilasok azonnal megkezdték a zsidók üldözését!

Nyilasának volt-é ennél égetőbb ügye a Világosi-hegyekből reánk duflázó vereshadsereg torkában?

Az aradi románság diadalkaput emelt a Hegyaljai úton az oroszoknak, mire amarról a mieink jöttek be (és tankjainkkal szépen letapostuk a díszkaput).

- Kár, hogy csak ennyi időre.

(Kilenc napra.)

- Fiaim, hát visszamentek?

Majdnem meglőtte a visszavonuló magyar katona a zsilérház előtti kispadon pőfékelő szemérmetlen embert (hadra alig, fuvarozásra még befogható öregapádat).

Hát még ha azt is hangosan mondja öreg Kurtucz Gergő, amit aztán beljebb kerülve bökött ki (hogy aszondja, ahogy azóta is emlegetik faluszerte, Csanádban):

- A magyarok is csak a szarukat hagyták itt!

Ki ezt, ki azt sem.

(A 'magyarok' ez esetben már a 'magyarországiak'...)

(Azaz: kár megbántódnunk, ha minket meg lerománoznak a csonkaországiak...)

(Merthogy ki kezdte...)

- Az öreg, szakállas zsidó, aki nyalta a fagyaltot! – az aradi Vili-bár lupanár-lakában, hogy mi nem látszott (a falusi legény nagy-nagy ámulatára), ha véletlen benézett a kupi nyitott ablakán.

A rácfertályi zsidónegyedben.
 Maradék aradi zsidó.
 Hogy majd egyszer, nem is túl soká, mi következünk. (?)
 'Soká'.
 'Nemzet'.
 'Kisebbség'.
 'Hon'.
 'Szerelem'.
 - Náci beszéd!
 - Zsidó agyalágyulás!
 - Mi van akkor, ha az ember részeg is, meg taknyos is? – kérdé búskomoran a cimborá, midőn elsütőd
 előtte: „A magyar ember úgy szép, ha részeg, a zsidó meg, ha taknyos!”?
 Hát még ha magyarbeszédre szánod magad.
 ...'Az aradi zsidó'.
 - Ne zsidózz!
 Aha.
 Ha meg a jerke szót veszed a szádra, ne jerkézz?
 ...Ne magyarozz?!...
 Ökrei a földnek.
 - Mondottam volt, ne asztalozz!
 Ha, ha.
 Gyerekek, ha ezt Kurta Miska megtudja...
 - Ne aradizz!
 - Ne A-zz!
 - Ne Ne-zz!
 - Zz!
 (...)
 (-)
 (.)

Mácsán, öregapáddal

Román pappal (román faluban) magyarul beszélni?... Nem akármilyen. Hát még ha figyelembe veszed, hogy öregapád szülőfalujáról, a Csernovics-kastélyról, a Damjanics és Láhner első sírjának helyet adó kastélykertjéről ismert, lassan egyetemi falu Mácsáról van szó! Arad vármegyében, ugrásnyira a nevetséghatártól, jó szaladásra Kisiratosztól, a magad szellemi szülőfalujától.

M e g i n t M á c s a

Mácsa, hova egyszer már elkerekeztél szétnézni, hol letanyázhattál egy hivatalos magyar-román rendezvény résztvevőjeként, s hol utóbb hiába kerestél a községházán bármi anyakönyvi adatot a családdodról, elvitte azokat (könyvestül) a levéltár. Az egyházi anyakönyveket sem őrzik Mácsán, azokban is hiába szeretnél kutakodni, tudod meg a veled magyarul érkező román paptól.

Mácsa a török időkben is színmagyar falu, hova a kuruc szabadságharc leverése után települtek havasi oláhok (köztük tán eleid egyike), hogy a következő évtizedekben félig, mára majdnem teljesen elrománosítsák azt az eredeti – bennszülött – pici kálvinista s magyar gyülekezetet, mely az 1700-as évek elején még megülte a falut. (Tudod mindezt Márki uramtól, a jeles aradi történésztől.) Mely tősgyökeres mácsai maradék legalább a nevekben él, ha még él! Hogy ne mondjam a Pelhes családban és családnévben, mely családdal magad sógorságban-rokonságban vagy, mert hogy – pontosít Kurtucz Annus néném Kisiratoson – Kurtucz öregapám egyik lánytestvére Pelheshez ment feleségül...

Mácsa, Pelhes, Kurtucz, Chlotny (dédanyád nem egyéb, Clotny Anna volt, ki a kastély messziről hozott iparosával, 'napnyugati' személyzetével kerülhetett a számodra oly fontos, neked oly kedves faluba). Mácsa, hova hónapok óta eljár a nevetséghatár túlfeléről, Csabáról az unokaöcséd (húgod fia, Tamás), a pestbudai táncművészeti főiskola deákja, hogy megalapozza a mácsai román s cigány néptáncról, népzeneről, néphagyományról készülő szakdolgozatát. Mácsa, hol idegen cigány és oláh testvéreink (idegenek, s közben mégis testvérek, ki hallott ilyet?!)

oly szeretettel – ne is mondd, kitörő örömmel – fogadnak, mintha vértestvéreid közé keveredtél volna.

Félni? Van, aki nem mer kiszállni a kocsiból, vagy csak igen óvatosan közlekedve néz szét az oláh, mi több, móc helységeiben. (Nem ok nélkül, de.) Mivel Mácsán egy ferde pillantás soha nem ért – s nem ér más magyar embert sem (úgy általában) -, bátorkodsز bátran szétnézni... Már megint odahaza.

- Könnyű annak, aki ennyi helyen érezheti magát otthon!

Hiszi a piszi! – mármint hogy miként lenne lehetséges több helyen (ne is mondjuk, Erdélyben-Partiumban, az Alföldön, a Dunántúlon) egyszerre odahaza lenni.

Ha otthon, akkor otthon.

Otthon a Kárpátok alatt!

Édes-keserű (időnként, sajna, vérrel festett falú) otthonunkban.

Odahaza, Mácsán.

Hol ha az oláh pappal szót értesz... Mert - szemben ottani vértestvéreiddel, harmad-, negyed-, ötöd-unokatestvéreiddel – ő igen szépen beszél magyarul. Görögkeleti pap (mi több, román ortodox pópa) léteére anyanyelveden válthatsz vele szót.

Mert hogy a te anyanyelved az ő öreganyanyelve...

- Öreganyám székely lány volt, anyám német, otthon, Aradon, a családban magyarul beszélünk.

Apja román. Csak hát akkor Arad még más volt.

Apád meséiből, iratosi testvéreid, aradi barátai emlékezeiből tudod, hogy az ötvenes évekig magyar többségű volt a Maros-parti nagyváros. A hatvanas években kezdődött meg Magyar-Arad eltörlése az erőszakos iparosítással, lakótelepek építésével, a gyári munkások Regátból való betelepítésével.

- Előbb jött a román katona, követte a román csendőr, a román tanító, a román jegyző, a román tisztviselő, a zöm az Ókirályságból, néhányan a Mócvidékről. A régi Aradot körbevevő lakónegyedek fölépítése és megtöltése moldvaiakkal és havasalföldiekkel csak betetőzte a folyamatot.

Mi meg inkább elfelé vettük az irányt.

Ö r e g a p á d ú t t y á n

Kisiratosról Mácsának a Májér nevezetű gazdaság mellett visz a földút. Út, mely évszázadokig (úgy ezer magyar esztendeig) a szántóföldek közt kanyargó dűlőút-számba vehető országút volt, mígnem az 1990-es rendszerváltást követő lazulás hatására megszűnt a szigorú határovezeti jelleg: makadámúttá alakították, mely Tornyától Varjason, Nagyiratoson, Kisiratoson át tekereg a nevetséghatár innenső – amonnan: túlfelőli – oldalán Mácsának. Teherkocsik, gépekék, vontatók, lovas fogatok használják s koptatják; hogy kiskocsival is át lehet hajtani, alig reméled, de nekivágsz. Mint rövidesen kiderül, a tengelytörésre alkalmas út az Úr 2005-dik esztendei Szent Anna napjára járhatóvá tétetett azzal, hogy a fél-, avagy méteres gödröket öklömnyi kődarabokkal föltöltötték, így ha lassan hajtasz, odaérsz, ahová igyekszel.

Személykocsival nem, lovas kocsival találkozol, a nemzetközi vasúti fővonalnál meg (a rámpánál) határőr silbakol.

Szabad az út! – látható. Mely út: tatád útja. Öregapád útja Mácsáról Iratosra.

Vagy tíz éves lehetett, amikor elszökött hazulról, s csak erre jöhetett, ezen az úton juthatott el Mácsáról Kisiratosra, hol aztán eltöltött egy életet. A felerészben román, felerészben akkor még magyar és német Mácsáról. Vagy csak úgy vaktában vágott neki a világnak s jutott véletlen Iratosunkra?

Szent Jakab hava 23., szombat, hajtasz Mácsának a kukoricatáblák közt a templomtoronyig tartó úton. Avagy toronyiránt ment az öreg? Megvadult gyermekfejjel neki az ismeretlennek? Mert – most, nyár derekán – nem látni az úton (visszafelé) Mácsa felől Iratosig. Elfedik a mi istenházánkat a dombhajlatok.

Át Kútason a Mácsai-erdő, kastélykert iránt. Gazdag, jól termő Kútasi pusztá, melyért Kisiratos gazdái odahagyták a hazát, melynek megtartásáért elárulták a faluközösséget: a rabló nagy hatalmak úgy húzták meg a határt, hogy a csanádvármegyei falu a megpocskolt Csonka-Magyarországba, az aradvármegyei Kürtöshöz tartozó, nem kis részben a mieink által birtokolt Kutas pedig Nagy-Romániába kerüljön. Tették a kenyérért; ahogy majd a zsellérség (rosszabbik része) teszi 1944 után a gazdák megcsúfolásában, a kolhozállam létrehozásában való részvétellel.

Arató-cséplőgép után porzik a dűlő. A katolikus templom tornya mutatja az irányt Mácsának a végtelenbe vesző – félmegyéni - kukoricásban.

Már Mácsa szélső háza mutatja magát az égbe törő kukoricarengeteget kettéhasító út végén. Faluszéli útkereszt, hol elhaladhatott Kurtucz Gergő is (Grigor korában). Körörszót vetsz, mint öregapád – sziléd – tehette. Csak: én befelé, ő kifelé. HAZA.

Szentmárton? (A németjeivel.)
 Kurtaegyház-Kurtics-Kürtös? (A románjaival.)
 Kevermes? (A magyarjaival.)
 Iratos? (E szintén tiszta magyar.)
 Honnan tudott volna öregapád minderről. Hogy Kisiratoson majd a Magyar-család fogadja be.
 Mácsán elébb csicsás amerikai protestáns (pízháza) istenháza, majd balra a katolikus, jobb felől a bizánci.

T i t i a t y a v é r e (i)

Budeanu Tudor, azaz Tivadar, kinek Titi a magyar beceneve.

- Édesapám felerészben román, felerészt magyar volt. Nagymamám háromszéki székely, Fogarasi, nemesi család. Apám apja aradi román, nagytatám a vasútnál dolgozott; Háromszékben állomásfőnök volt, megismerte nagyanyám, elvette. Édesanyám német, Stroaehecker. Fura dolog, német-román-magyar vagyok. Csak: ortodoxok voltunk. Édesapám ortodox, édesanyám katolikus, öreganyám is őskatolikus. Németül nem tudok! Nagytatám jól tudott németül; fogoly volt, 1948-ban jött haza Szibériából. Németül meg sem szólaltak. A családban magyarul beszéltünk.

Német nagyanyjának a húga Magyarországra került, ott maradt, a családjá magyarrá vált.

- Aradon Ségában, magyar negyedben laktunk. Ott sokat ministráltam a katolikus templomban, ahova öreganyámmal jártam. Az ortodox templomba is jártam, a végén pap lettem. A teológiát Szebenben és Aradon végeztem, 1966-ban szenteltek föl.

Titi atya szőke, kék szemű – mondhatni, tiszta – 'dák'. A német vonal az erősebb nála. Mire azt válaszolja: a székely nagymamája is szőke volt és kék szemű.

A felesége aradi román családból való, egy gyermekük van. Több, azt mondja, azért nincs, mert ennyire futja az anyagi lehetőségeikből. A fia már nem beszél magyarul.

Mácsán 1000 családot pásztorol. Görögkeleti úgy 2800 lélek. Korábban a németlakta Szentmárton Mácsa leányegyháza volt, mostanra (hogy eltávoztak a szomszédból a németek) önálló görögkeleti egyházközség lett. Katolikus 40 család: 10 német, 30 magyar. Fialat pár család; vagy a férfi, vagy a feleség román.

- Nem az a fontos, ki milyen vallású, ki magyar, vagy román. Az a fontos, hogy az ember ember legyen. Az számít, jó ember, vagy rossz ember vagy-e. Minden nemzetben van jó, rossz.

(Mintha Kisiratoson volnál, és magyar embert hallgatnál.)

- 1994/95-ben bővítettük, felújítottuk a román templomot, a magyarok jöttek segíteni, és náluk miséztünk. Azt terveztük, hogy a kultúrházban misézünk. Kilenckor volt a magyar mise, tízkor a román mise a katolikus templomban. Miséztünk békében.

Két év alatt egyetlen vitás ügyük nem volt, jóba lett Krajter Sebestyén temesvári püspökkel. Kisiratosra papszentelésre ment át, ha hívják, a magyar falu Máltai Házának román betegeit látogatja meg. Magyar barátait említi, hogy a katonaságnál a legjobb cimborája magyar volt.

Akinek székely a nagyanyja s otthon ő a hangadó, nem csoda, ha harmadrészt ez, harmadrészből az, harmadrészt amaz létére a magyart is vállalja.

Ezért nem lehetett ő az első csonka-magyarországi román püspök? Mert megpályázza.

Azt mondja, nem ezért.

R o m á n h i t , m a g y a r h i t

Vasárnap 350-400-an vannak a mácsai román misén. Náluk egy mise van. Nagy ünnepen van több; a görögkeletieknél a pap egy nap csak egyszer áldozhat. Szombat este vecsernye. Vasárnap reggel áldozás, vasárnap este a vecsernyén ima és ének.

A régi román templomban – amelyet Csernovics gróf az 1700-as években építtetett a kastélyal együtt, s amelyet 1994/2000-ben újítottak meg – 450-en férnek el. Csernovics Péter és a felesége itt nyugszik a mácsai görögkeleti templomban, a padló alatti sírkamrában. A sír nincs megjelölve, az 1910-es évek első felében került rá padló. Addig le lehetett menni a lépcsőn, de valaki ki akarta rabolni, a márványkövet megkísérelte kivenni. Mire az akkori pápa lepallózta.

A katolikus templom régebbi.

Imaháza van a baptistáknak (30-40 család baptista Mácsán, a második világháború után jelentek meg a faluban), meg a szombatistáknak is (80 család tartozik hozzájuk).

Az elmúlt évben 63 temetésnél, 47 keresztelésnél, 23 esküvőnél segédkezett Mácsa óhitű román papja.

Azaz: 'náluk' is kevesebben születnek, mint ahányan meghalnak. Nem vigasz, tény s való. A nyolcosztályos tanodába vagy 400 gyermek jár. Hittan? Az iskolai hittant – ahogy a katolikus Kisiratoson is – tanár tanítja az állami tanrend szerint. A templomban a karácsony és húsvét előtti böjtben tartanak hittant, a pár magyar katolikus gyermek is odajár. (Ahogy Iratoson a néhány félig román apróság is a magyar katolikusokhoz.)

A globalizmusnak nevezett világgymatosításról Tivadar atya ugyanazt gondolja, mint vendége, ki azért megjegyzi, mert többen emlegetik: míg a magyar politika mindent megtesz, hogy kiszolgálja új urait, a románok ezúttal is megússzák! Látszatra nagy EU-barátok, szóban túlszárnyalják nyugati magyar szomszédjukat a behódolásban, közben szép csöndben védeni fogják a saját nemzeti érdekeiket és végül mégiscsak ők kerekednek felül! Mire föl atyánk az ellenkezőjét véli: tévedünk, a gymatosítók, önérdékből egyenvilágot teremtők bedarálják a románokat, Romániát is.

Mire föl – tehetnéd hozzá, ha mernéd – itt a kínálkozó alkalom: összefogni...

„Könnyű neked, te Budeanu Tivadart látod, hallgatod...”

Könnyű, vagy sem. Mácsa, Kürtös, Német-Szentmárton? Kis- meg Nagyiratos (meg a többi Arad vármegyei helység népe) mért ne foghatna – egyszer már végre – össze?!

Össze, meg vissza.

Ilyen vér, olyan. „Nekem európai vérem van!” – mondotta volt a maga nacionalizmusát kozmopolitizmussal leplező bukuresti vlach úr a minapában a gyulai magyar-román találkozón. Neki igen. Budeanu pap bácsi megvallja: egyszerre román, német, magyar.

Hogy lehet, hogy. Úgy, hogy közben egyiket sem árulja el!

Arad, Arad (Aradvármegye)...

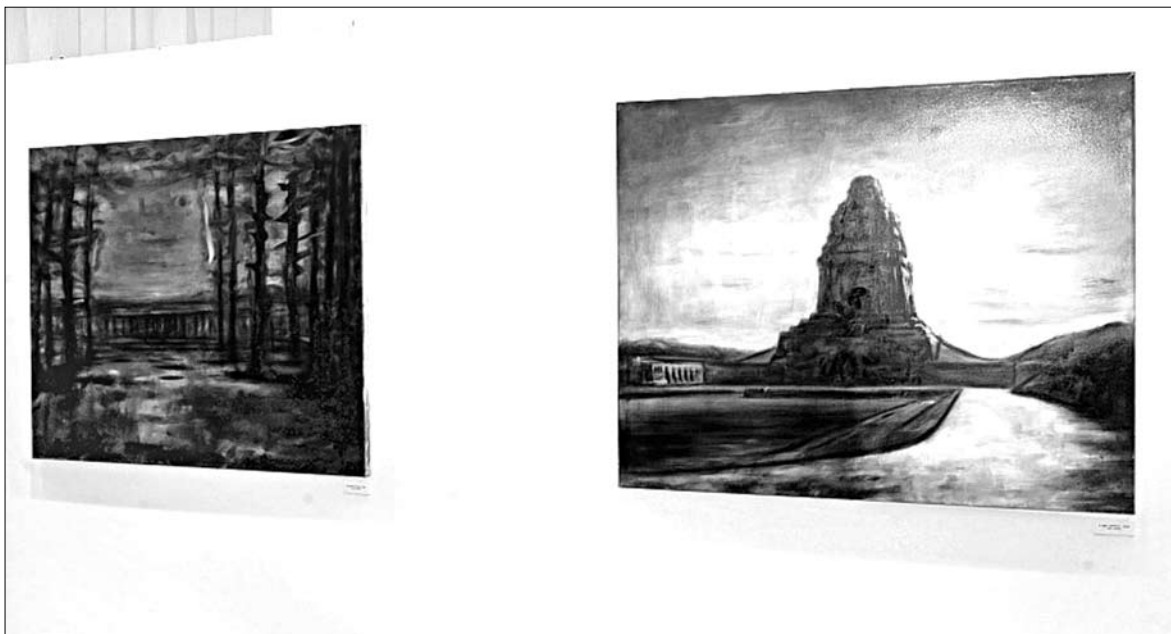
Mi tagadás: édes hazánk. Otthona mindannyiunknak. Szent anyaföld.

Szentfölded.

- Szentföldem, Szentfölded, Szentföldje, Szentföldünk, Szentföldetek, Szentföldjük.

Úgy, úgy.

Szotyory László: Kiállítási enteriőr

Bence Lajos

Mikor Pünkösöd és Trianon egy napra esett

(Rekviem-óda Trianon-témára)

Karesz testvérnek

Nagyúr, kinek akarata szerint
mi is egy nyelven beszélünk:
de ha nem, ki fog szólani,
ki fog lehajolni értünk,
ki állít bennünket falhoz,
ki fajtánk jussán járulunk
a Nagy Panaszfalhoz.

Hiszen, Te, ki magad vagy az egység,
elmondhatod: ki
ténylegesen is Egy-azonos vagy
magaddal, s frigyünk veled
az égben köttetett, lángnyelvek
jelezték, hogy véget ért a
fönt-lent harca, a parancsuralom,
s ami összekötetett
egykor, nem választhatja
széjjel romboló önkény,
– egy akol és egy a nyáj! –
hirdetted prófétáid által,
miközben a gaz tevékenykedett
a hátunk mögött, piros köpenyben,
míg az ingoványos, víztől
kiszikkadt vízpartot benőtte a gaz,
vízliliom helyett parlagfű,
s bozótos iszalag tenyész.

Nagyúr, mit ér a feldarabolt,
össze-vissza kaszabolt
szívárvány, ne dühünket
zúzd szét, épüljön gógból várunk
homokra, ne maradjon
a bástyából, csak kavics,
meg törmelék, meg pozdorja.

Tobzódásunk között,
lesz megint menyegzői
menet, nemzeti vígalom,
ha együtt lesz, mit
a Világ és Úr ura, az Isten
is eggyé növesztett,
mert mit ér a nyelvében
összetört élet, mit
ér az alulkommunikált
lélek, lélek és szilánkok,
életfoszlányok, csellengő
delej, mit a szél sem
kímél, mint ér a harangszó
annak, ki elment, ha
nem a hegycsúcsról, veremből
kong konokul. Mit ér
a kegyelem, ha áradó ereje
le nem gyúri a felkorbácsolt
vizet, a tengert.
Mit ér az irgalom,
ha – kinek szánjuk –
elköltözött, örökre
elment.

Hogy mássá lettünk közben,
lelkünk is megváltozott?,
s szivárványos jövőnk
rozsdá leple alatt pihen?
Csak ritkán
köszön reánk a kegyelem,
hazúg délibábban élünk,
nem tudván, mi a jussunk,
s mi hűségért a bérünk,
s forr egyre,
tobzódva forr, a vérünk,
csak nagyritkán sikerül,
önként egymás igaza elől
kitérnünk. Gyűlölet és irigység,
gőg, vakhit, kapzsiság és harag –
váltakozó záporában élünk,
nem hit, haza és szeretet
bűvkörében, nagyon
sötét színű a paletta,
nem tündököl májusfény arcunkon,
lehúzza lelkünkben minden
redőny, becsukva minden zsalu és
spaletta, vakablak-lét élünk.

- Az nem lehet - sóhajtunk, mint
tette volt Vörösmarty,
a reménytelenség és
remény atyja, s hírül adta,
ki rendületlenül hisz
a jó korban, annak felmentés adatik...
Arasznyi létünket kitalált spóra, tébolyító
delej, feledékenységi kór nem pusztíthatja,
s az nem lehet, hogy testvéreimet
elfelejtsem a Bácskában, Gömörben
és Csíkban, a háromszéki mezőkön,
Alsólendván, Felsőőrött vagy
Őriszentpéteren.

Jöjj, Szentlélek
egyesíts bennünket!
Felmenőkben is meghasonlottakat,
hogy ne vesszünk rendre,
ne kábulatban éljünk, szervezz
újra élő szervezetté, országnyi
nemzetté bennünket, lángnyelveiddel
égesd szívünket,
lelkünk is sisteregve fájjon,
ezen a történelem verte, megváltásért kiáltó tájon...

Fischer György: Szirén

„Valószínű világ(ok)ban...”

VisszaSejtesít – Szörényi László ádvienti dialógusa Németh Péter Mikolával

„Szeretni indultam,
azóta úton vagyok...”
(N.P.M.: XX. századi álommaradék)

Szörényi László: Kezdjük mindjárt felütéssel, *VisszaSejtesít* című, válogatott és új verseid kötete legelején. Az első, a *XX. századi álommaradék* című ciklusban van jó néhány olyan költeményed, amiben egészen a kisgyermek emlékezetedre, úgy 5-6 éves korodra, vagy még korábbi időkre utalsz vissza, amelyek, ha elemezzük őket, akkor kiderül, hogy szorosan kötődnek költészeted későbbi fejlődéséhez. Ezeket az opusaidat hogyan, milyen szempontok szerint választottad ki a koraiak közül, s a kötetbe emelésükkel mire kívántad ráirányítani az olvasói figyelmet?

Németh Péter Mikola: A választóvizek fontosak az emlékezetemben, mint ahogy, minden bizonnyal, minden emberében azok. Olyan ez, mint a királyvíz formális, avagy szimbolikus „kémiai logikája”, merthogy az aranyt és a platinát nem oldja a salétrom- és a sósav elegye. Így a királyvíz kiválasztja ezt a két fémeket a nemes- és nem nemesfémek sokaságából, míg a rezet és az ezüstöt például feloldja. Valahogy ilyesféle folyamat mehet végbe a szerkesztésnél, az alkotói gondolkodásban a poétikai karátszámok megállapításakor is.

Sz.L.: Mikor döntötte el: „akárci meglássá...!”, én bizony költő leszek.

N.P.M.: Ezt eldönteni nem lehet. Ezt te is jól tudod. A költő születik, ahogy a régi latinok vallották, vagy sorsa szerint azzá lesz. De a pusztá elhatározásra, hogy mondjuk mostantól verset írok majd, visszaemlékezni nem is olyan nehéz. Az a napsütötte pillanatkép még ma is üdén él bennem, mikor is Lotz Károly Vihar a pusztán című, riadt, toporzékoló lovakat ábrázoló, nagyméretű, romantikus olajvászna alatt a zongoránál kuporgva egy téli délelőttön, mint Kő Pál szárnykészítője a kalitkában, klímiprózok és jegyzetek: „*Lovak vágója szemedben, / Szívemben új ballada készül, / S az angyalarcú fák alatt...*” – valami ilyesmiket írok. Anyai, Újszászi Szakállosi Bartal örökségünk az a testes, fatőkés, mégis nemes hangzású gyakorló hangszer, klaviatúrája fedelén Karl Kutschera in Wien felirattal, aminek a készítő mestere 1864-ben, Párizsban aranydíjat nyert. Büszke is erre a különös örökségére a családunk. Ez a zongora mind a mai napig a nagyszobánk sarokdísze, Vámosmikolán. Ezen az elnyúlhatatlan, szépívű, barnára politúrozott, „korcsolya kulccsal” agyonhangolt hangszeren játszottak a felmenőim, többek között édesanyám, bár művész nem lett egyikük sem, azután meg a lemenőim, a gyerekeim, akikből úgy látni, akár még kiváló művész is lehet. Ezen a patinás hangszeren gyakoroltam kisiskolás koromtól kezdve, meg azután, jó kedvemben, néha még most is. A lázas beat-korszak vége felé, a zenekar-alapítások hőskorában, azzal a romantikus szándékkal ütöttem-vertem a billentyűket kitaratóan, hogy még népszerű muzsik is lehet belőlem. Czövek Erna jól ismert újjgyakorlatos kottájából, meg Bartók Mikrokozmosz füzeteiből, J. S. Bach Das Wohltemperierte Klavierjeiből, a Prelúdiumokat és Fugákat tartalmazó kottáiból játszottam akkoriban önfeledten, és olykor-olykor kísérletet tettem egy-egy némethpéteres zenei etűd improvizációs megkomponálására is. Meg kell vallanom, hogy nem sok sikerrel. De valamikor így, zongoragyakorlás közben születtek meg az első, életre „tévedt” egyszerűségem bizonyosságai, vesszoraim, mondjuk ilyesformán: „*Ha költő vagy, eléd mennek a szavak, / neked csak lehajolnod kell megtanulni, / hogy méltán magadhoz emelhesd azokat.*” etc.

Először egyszerűen csak annyit vettem észre magamon, mint elkötelezett lélekfigyelő, hogy szövegírás közben összehasonlíthatatlanul jobban „bomlik”, osztdódik és forog, vibrál és asszociál az agyam, az idegrendszerem, jobban dolgozik a képzelőerőm, mint zenélés közben. Valószínű, hogy ez a belső tapasztalás, intuíció lehetett az, ami a versírás irányába terelgette figyelmemet szinte akaratlanul is, angyal mód, szelíden.

Sz.L.: Hány éves is voltál te akkor?

N.P.M.: 1969-70-ben? Tinédzserségem lázas és „válságos” második felében jártam épp. Középiskolás voltam Szobon. Ahogy szeretett osztályfőnököm, később atyai jó barátom, Rusvay Tibor, a nyelvészdoktor, magyar–oroszcsoz tanárom jellemezte némi malíciával az akkori élethelyzetemet, amikor jóval később bemutatott Vácott vendégeskedő Eötvös Collegium-i szobatársainak: Domokos Mátyásnak, Fodor Andrásnak és Lator Lászlónak. Valahogy így: itt az én költővé lett Petár fiam, aki a messze hírvú sárospataki és a patinás nagykanizsai gimnáziumokból csak azért érkezett meg a szobi „operett gimnáziumba”, hogy ott dalolva és vidáman megbukhasson. Kereszturyhoz is elküldtem verseivel annakidején, s Dezső azt találta mondani, hogy van bennük spiritusz.

Sz.L.: De én most egy még korábbi időszakra gondoltam, egy olyan költeményed alapján, amit az 1960-as évekre dátumoztál.

N.P.M.: A *Köszöntőre*?

Sz.L.: Igen, arra.

N.P.M.: Máris idézem:

*„Cseresznyés ropogású éjjelen,
a fa tetejében ébrednek;
Szivárvány ajkú képzelet
tenyeremből kéreget
Mámikámnak éveket.”*

Ez az öt sor valóban jóval távolabbi emlékeimből táplálkozik. Az ihlető élmény, egyrészt a Heves megyei Pétervásárához, másrészt még korábbi időkhöz, az '50-es évek vége felé Mátrafüredhez köti az emlékezetemet. Akkor épp ott éltünk. Mert családunk élete „kalandos” történetéről azért azt jó tudni, hogy eszmélésem idején, mire választott szülőföldemen, az Ipoly-táji Hazában, Vámosmikolán, 1969 után, ha nehezen is, de lassacskán meghonosodtunk, addigra már – egyszer, ráérős perceimben számba vettem – legalább hét helyen éltünk. Ha beleszámolom szüleink kétszeri elválásával, majd családegyesítésével járó költözködéseinket is, akkor bizony tizenhat év leforgása alatt kilenc helyen laktunk összesen. Ha édesapánkat ugyanis, a konok, rimaszombati születésű gömöri palócot valamilyen sérelem érte, márpedig többször több is érte, akkor családotól szedtük a sátorfánkat és odébb álltunk, azzal a meggyőződéssel, hogy Magyarhonban, ha új helyre érkezünk, akkor új életet is kezdhünk mindannyian. Persze mindig minden maradt a régiiben. Ma már tudni lehet, hogy nem is történhetett ez másképp, hiszen apánkat '56-os múltja miatt, akkoriban úgy mondták, hogy a priusza okán, az illetékes szervek állandó megfigyelés alatt tartották, s csak idő kérdése volt, hogy új lakhelyére az a dosszié is kövesse őt, amelyben „jóakarói”, megfigyelői tovább írhatták egy, a fennálló rendszerben politikailag megbízhatatlannak nyilvánított, falusi patikárius életének áldatlan történeteit. Amikor apánk megjárta a tököli és kistarcsai internálótáborokat, s végre végleg kiszabadulhatott a börtönből, akkor épp Balatonkeneséről Mátrafüredre költöztünk az újakezdés reménységével. Egy gyantaillatú, mesebeli túlévelű erdő kellős közepén, pelék, mókusok, rigók és szarkák, balkáni gerlek és komáromi bukó galambok, füle-vágott dobermann kölykök és a felejthetetlen mérgű, görbelábú taxi-tacsó társaságában, egy társbérléses villában volt akkor az otthonunk. S amikor napközben a szüleink a közeli Gyöngyös valamelyik patikájában dolgoztak, akkor Enikő húgommal egy „sabószemű” hajadon vigyázott ránk, olyan dadusféle, olykor meglehetősen furcsa mód. Így történhetett meg az is, hogy ez a „jótét lélek” egyik alkalommal jószántából magával cipelt engemet „tiltott” cseresznyét szedni a közeli határ gyümölcsösébe. Ma is tisztán emlékszem a helyzetre, arra a májusi, fény pásztázta, tarka virágos, gyermekláncfüvekkel, pipacsokkal és margarétákkal borította domboldalra, ahol félelmemben lezuhantam a fáról. Ez volt az én igazi világra eszmélésem, földre érkezésem valós pillanata. Megtapasztalhattam, hogy milyen kemény is ez az anyaföld. Történt ugyanis, hogy mielőtt még a hasunkat és a kosarunkat telis-tele szedhettük volna finom, ropogós, koraérett cseresznyével – a fa tetejében ücsörögtem „elmerülten szemezgetve az életem”, olyan biztonságban érezve ott magamat, mintha ringó bölcsőm oltalmára bízott volna a tavaszi szél –, meglátott ám egy, a messzi-távolból közeledő, harcosan felém integető madárijesztőszerű teremtmény. A csősz lehetett az minden bizonnyal, mert felidézhetően emlékszem még a puffanásokra, amikor a sópuskájával rám ijesztett. Az én „órangyalom” erre ijedelmében, hogy mentse, ami menthető – közben „égzengés-földrengés” eleredt az eső is –, meg sem várta, hogy lekászálódjak a sűrűn zöldleves oldalágról, ő cseresznyéstől, mindenestől lerázott engemet a fa magasából. Ahogy a földre zuhantam, jobb karjával hirtelen fölemelt, s erősen a hóna alá szorított; a bal kezével, a félig se rakott cseresznyés kosár fülét markolta meg, s így rohant velem a zuhogó esőben árkon-bokron át, lejtnek fönek, majd lenek, bukdácsolva, a sárban többször is elcsúszva, jól meghempergetve az ijedtségtől asztmásan ziháló vézna kis testemet a tavaszi szántásban, a mély ördögbarázdák között. Meg se állt velem így a mátrafüredi házunkig.

Mire hazaértünk, amilyen gyorsan jött, olyan hirtelen elcsendesült a vihar is. Kisütött a nap, és egy hét-színkálájú

szivárvány feszült fel a derült ég aljára, a Mátra pipáló hegyvonulata fölé. A konyhaablak adott festői keretet ennek a hihetetlenül szép jelenségnek. Lábamat lóbálva a párkányáról, erősen figyeltem ezt a mennyei változást, ami a bennem bujkáló félelmet, szorongást szinte észrevétlenül csenddé, békévé és nyugalommá oldotta. Azt hiszem, hogy ebből, az azóta is visszatérő, élmény-szötte álomból táplálkozik a *Köszöntő* első három sora: „*Cseresznyés ropogású éjjelen, / a fa tetejében ébrednek. / Szivárvány ajkú képzelet...*”.

Sz.L.: Na, jó! De te a 4.–5.–ik sorokban máris összekapcsolod intuitív alapon az előző két gondolatsort a „szivárvány ajkú képzelet” által, azzal a fohással, ami a Mámikád életéért könyörög, a költői imádságra vonatkozik.

N.P.M.: Igen, itt többféle idősíknak és valós élethelyzetnek az egymásra vetítéséről van szó, s többféle női, asszonyi léleknek, személynek a megidézéséről, akik gyermek-émlékeztem óta, ha rájuk gondolok, melegséggel, biztonsággal és bizonyossággal töltik el az én lelkemet, mert egy életre szólóan fontosak voltak és maradtak számomra. S akiknek az életéért olykor még ma is fohászokodom, verset írok, imádkozom.

Sz.L.: De ki a te Mámikád?

N.P.M.: Képzetem első helyén, ha kimondom ezt a nevet, akkor ma már mindenképp Isten kegyelméből 82. életévébe lépő édesanyám áll, hiszen ez a vers anyák napi köszöntőnek született, amit évtizedekkel később Balázs fiacskám óvodásan oly kedves, selypes sejtéssel mondogatott egy ideig, így évről-évre felidéződött az emlékezetemben, ezért kerülhetett be a válogatott verseim közé is. De eredendően a Mámika alakját Anyuska, a jászberényi illetőségű, anyai ágon Csák Ómamám (született Juhász Marcella) és Marinanó (az ivádi születésű Ivády Péter Mária), a legszeretettebb pétervásárai bejáró asszonyunk volt, ők együttesen ihlették a Mámika mesebeli, mégis valóságos alakját.

Sz.L.: A Mámika, akkor tehát, többek között a dédnagyanyád. Hány éves volt a te dédikéd, s hány éves lehettél te, amikor ez az emlékkép megfogant?

N.P.M.: Én úgy 4 éves lehettem. Az Ómama pedig a 80.–as évei felett járt már akkoriban, ő volt a legidősebb családtagunk, akihez különös vonzalom fűződött. Hirtelen és váratlanul tűnt el az életemből, a „mocsár illatú” Zagyva partjáról, a kert végéből, a meszelt falú nyári konyha előtti lekvárfőző üst mellől, kezében az égig érő fakanállal, amivel, ha valami rossz fát tettünk a tűzre Csákéknál, mi, a Németh testvérek, akkor mosolyogva megfenyegetett bennünket, de sohasem bántott. Mély és tétova megrendülést éreztem halálakor, s ez az érzés azóta is velem van. Ő volt életem első halottja. Akkoriban nem igazán értettem, hogy mi is történt vele valójában. Csak megmagyarázhatatlanul valamiféle hiányérzet, fájdalmas érzés kerített hatalmába, ha rá gondoltam.

Sz.L.: Ezek szerint te már kisgyermek korodban érzékelted és tudtad is talán, hogy igenis könyörögni, imádkozni kell a szeretteinkért, a létünkért, a mindennapi kenyerünkért.

N.P.M.: Igen, elképzelhetően valami ilyesmi történhetett meg velem. Bartal Lajosné, anyai nagyanyám – született Csák Mária – tanított meg imádkozni, a Mana. Így hívták őt a familiánkban, Csákéknál és Bartaléknál is. Ő volt a nagyasszony, az az erős jász lélek, aki gondoskodó, beszédes szeretetével legnagyobb hatással volt rám kiskoromban.

Sz.L.: Az, amiről eddig beszéltünk, az a te hagyományos alapokon építkező költői utad első szakasza a kezdetek kezdetén. De mi történik, mi történt azután? Az én olvasatomban a későbbiekben úgy figyeled a saját életedet, a történelem folyását magad körül, mint ahogy azt a régi avangárd, majd a neoavangárd költői tették, teszik. Az avangárd ugyanis egyfolytában figyelt a történelem változásaira, csak legföljebb felülírta azt, hogy nehezebb legyen kitalálni, mert képviselői úgy vélték, hogy az a poézis, amivel reagálniuk lehet a történésekre, a gyorsuló idő egyre gyorsabb változásaira, az szerintük már elavult. Ezért mindig és minden időben valami egészen mást, valami meghökkentőt és újat kell kitalálnia annak, aki avangárd költő kíván lenni. Ez jó, rendben is van. Ám az én dilemmám mégis abból adódik, hogy te megálmodtál, kitaláltál, létrehoztál valami egészen mást, ami engem most is és azóta is zavarba ejt, de ami eddig még így, ebben a formájában nem létezett a magyar irodalomtörténetben. Az ti., hogy Isten nevét az avangárd nemcsak hogy hiába nem veszi, de a szájára is alig veszi. Az általad képviselt avangárd azonban pont az ellenkezőjét teszi, Isten nevét evangéliumi ihletettséggel a szájára véve a „földi mennyek országába” emeli, elsődleges témájának tekinti, az isten–emberi sorsot teológiai és filozófiai értelemben is a költészet elemi részévé teszi. Ebben a vonatkozásában párhuzam vonható Németh Péter Mikola költészete és György Mátyás költészete között például, akinek az erdélyi menekültekről szóló verse tragikusan szép ívű avangárd „sorsszimfónia”. Ugyanakkor születik, mint mikor Kosztolányi Dezső *Omnibuszkocsisa*. Ez a novella minden 50-es évek béli antológiából kimarad, mint Trianon után a szomszéd népek „egészséges” nacionalizmusát sértő írás. György Mátyást, aki valójában zsidó származású főbélrlőnek számított az akkori Bácskában, egy főúri birtokon, nem tudni, hogy kik és miért, de barbár módon agyonverték. Hogy a szerbek tették-e ezt vele, vagy a kommunisták verték-e halálra, egyáltalán, hogy kik voltak a költő gyilkosai, azt sajnos mind a mai napig nem tudhatjuk.

Ha Kelet-Európában egy költő neve és születési éve után zárójeles kérdőjel áll, akkor arról az emberről általában nem lehet tudni, hogy mikor, hol és milyen körülmények között távozott az élők sorából. A vers, amit György Mátyás 1913-ban Kassák valamelyik kísérleti lapjában közölt – a Májusban, vagy a Tettben – arról szólt, hogy akkoriban

Pesten a pályaudvarok: a Keleti és Nyugati között villamos közlekedett, ma már nem közlekedik ez a villamos. És azon, szörnyű körülmények között, bűzben és mocskokban, borzalmas állapotú emberek összeroskadtan, elhagyatottan üldögélve utaztak. Ezek a földönfutóvá lett népek egyenesen Erdélyből menekültek, abból az országrészből, amelyet előzőlött a román. Ezt a borzalmas történetét György Mátyás úgy dolgozta fel, ahogyan azt az „ortodox” kassákizmus megkívánta. A te versizelésed, kedves tanár úr, kassáki, amit én nem mindenben osztok egyébként, mert nem vagyok az avantgárd föltétlen híve. Ám nagyra becsülöm az olyan költőket, akik úgy gondolják, miként te magad is, hogy a magyar irodalmat ott érdemes folytatni, illetve megújítani, ahol annak folyamatossága a két világháború között, nemcsak a Kassák Lajoséban, de mások lírájában is megszakadt. Jónéhányan gondolják egyébként úgy, hogy a továbbiakban nem szükséges okvetlenül a 19. század retorikájával, lírai eszközeivel élni. Ugyanakkor feltétlenül fontos valamilyen életető formában hírül adni, világgá üvöltetni fájdalomainkat, a nemzet fájdalmát. Azt az érzést, ami Magyarország föl- és szétदारabolását, szétcincálását, megalázását és meggyalázását, sírba-ásását... stb. – tudnék még ilyen „át” végű szavakat mondani, de fájdalomamban inkább nem teszem – jelentette, jelenti. És akkor itt van előttem Németh Péter Mikola *Expediál(t) Európa* című konkrét-költészeti műve, amiben te magától értetődően képes vagy kifejezni azt, amiről én itt most csak dadogok: egész nemzeti tragédiánkat, azt a könyörtelen drámai helyzetet, amivel a kollektív bűnösség elvét alkalmazva a trianoni (1920. 06. 04.) majd a párizsi (1947. 09. 15.) békeszerződésekkel a két világháború kataklizmáját követően a Magyar Királyság a szó szoros értelmében belevesztett a kilátástalanságába, a semmibe. Elvesztette területe kétharmadát, lakosainak jóval több, mint felét – a cirka 21 millióból több mint 13 milliót –, aminek következményeképp több rendben is határos lett önmagával. De a tehetetlenségénél, tehetetlenségünkénél fogva ez a nemzetközi jogokat sértő állapot annak ellenére is fenntartható, hogy a szerződést aláíró államok közül jó néhány már nem is létezik. Erre a változásra hívod fel *Expediál(t) Európa* című opusoddal a szunnyadó, elaléló, lankadó figyelmet oly módon is, hogy Arnold Dreyblatt amerikai taxisoőr elidegenítő, csörömpölő zöreizenéjére ritmizálva, egyre gyorsuló ritmusban adod elő, idegfejszítőn, nagyon helyesen, figyelmeztető alkotásaidat.

N.P.M.: Szeretném remélni, hogy van értelme annak, amit csinálok, hogy ez a történelmi botrány, ez az igazságtalan helyzet, tekintettel arra, hogy családunkat is mélyen érinti, az egységesülni vágyó Európánkban nem tarthat a mi világunk végezetéig. Gerhard Rühm, amikor 1972-ben megírta *Európa* című versét, akkor *Németország még határos volt Németországgal*, ennek a ténynek önmagában is üzenet értéke volt és maradt. Az én repetitív, azaz válasz-költevényem első változatai az 1990-es évek elején akkor születnek, amikor a nagy birodalmi Szovjetunió, addig elképzelhetetlen módon, egyszerre csak máról-holnapra alkotórészeire, a tagországaira esett szét. Így például Oroszország határos lett Észtországgal, Lettországgal, Litvániával, Fehéroroszországgal, Ukrajnával, Grúziával, Azerbajdzsánnal, Kazahsztánnal, stb. Ki gondolhatta volna komolyan akár csak néhány évvel korábban, hogy ez a „földcsuszamlás” még az életében bekövetkezhet. Egy olyan konkrét-költészeti versfolyamról beszélgetünk most, ami képzetem szerint az újraegységesülő Európánkban, a határok változásával, a schengeni határmegnyitásokkal (2007. 12. 21.), illetve a határok légiesítésével természeténél fogva az írójától, tehát tőlem függetlenül is mobilizálja, továbbírja majd önnönmagát a történelmi, avagy történelmietlen valóságban. Ez egy perpetuum mobile, örökmozgó textus tehát. Ebben az összefüggésben az ezredforduló cezúrája egy soha vissza nem téő alkalom volt arra, hogy egy kis kötetcsomagban ezt a verset a Magyarországgal jelenleg határos hét ország nyelvére lefordíttatva úgy expedialjam, vagyis egy Napútás „kötetcsomagban” úgy továbbítsam Európát Európánkban, ahogy az jelenleg regisztrálható, ennek megfelelően: „*magyarország határos szlovéniával, horvátországgal, szerbiával, / ausztriával, szlovákiával, ukrajnával és romániával*” és mindazonáltal önmagával. A változások várhatóan úgy fognak bekövetkezni, ahogy az legutóbb 2008. február 17-én is történt, amikor kikiáltották Koszovó függetlenedését Szerbiától. Csak épp Magyarország határossága áll fenn továbbra is Magyarországgal.

Ezért az akciótervem hosszabb távon az, hogy a világban élő, túlon túl szenzibilis performer költőtársaimmal lefordíttassam az *Expediál(t) Európát* az európai kontinens összes lehetséges élő apa- és anyanyelvére. Így válhat reményeim szerint minden európai nemzet számára egyre felfoghatóbbá, érthetővé magyarságunkban való megaláztatásunk ténye, immáron 90. esztendeje tartó vezeklésünk. A rossz és igazságtalan 20. századi politikai döntések következményeként amputált nemzettestrészek fantom fájását, Európa valódi egysége érdekében a 21. századnak orvosolnia kell.

Sz.L.: Igen. Az lenne most a kézenfekvő és hasznos, ha a kortársak naprakészen rendeznék végre közös dolgaikat, ha vannak még közös dolgaik, kivajúdva magukból a legkisebb közös többszörösöket, a közös nevezőket, úgy gondolkozva, ahogy azt Németh Péter Mikola teszi. Te ugyanis költészetteddel, ami természetesen avantgárd, Magyarhon sírba-ásása elleni tiltakozásodat képes vagy kifejezni olyan eszközökkel is, amelyek tisztán és világosan verbális, vagy vizuális, nyelvi és képi választékossággal arról beszélnek, hogy ebben az Európában, ebben a hazában, ahol jelenleg még egzsiztálunk, évtizedek óta valami nagyon nincsen a helyén, valami nagyon nagy baj van. De hogy lényegében a folyamatok mélyén mi történik, azt nem igazán látjuk, s korábban se lehetett igazán tudni.

Ellenben azt ma már igenis tudjuk, hogy azok, akiket ez komolyabban, összefüggéseiben érdekelt, azok a valakik gyorsan találkozhattak néhány dél-felső-magyarországi gyűjtőhelyen, internálótáborban, mondjuk Sajóbáonyban, ahol az én édesapám öt évet töltött el. És ahol öt sorstársaival együtt, renghagyó módon, arra oktatták, hogy mi is az az államszocializmus. Sok ilyen „szellemi műhely” volt annak idején. Apám mire kijárta ezeket az „iskolákat”, s végre hazaengedték, „tökéletesen” antiszocialistává vált. A történekből csak arra következtethetünk, hogy „kiváló mesterei” voltak. Meg arra, hogy semmi kétség, itt azóta is olyan szintű agyimosásnak vagyunk a tanúi, ami ma már tudottan visszafordíthatatlan következményekkel jár, ez az igazság. Ennek a megállíthatatlan létromlásnak adsz te például erőteljes tiltakozásképp hangot *Utóélet* című montázsolt képszerűségben, amelyet egész egyszerűen egy összeollózott Magyar Nemzetes újságcikkből alkotsz meg a váci Fehérek templomából „kivermelt”, majd később a Magyar Természettudományi Múzeumban kiállított, a továbbiakban múmia-projektként európai körútra szállított váci polgárok kegyeletsértő sorsa láttán, hallatán. A jelenkori barbárság ellen tiltakozol. Ami „különlegessé” teszi a te költői gesztusodat, mondhatnám úgy is, hogy egyedivé, az az, hogy a barbarizmust meghonosító avantgárd módszereivel és eszközeivel lépsz fel és tiltakozol a legújabb kori barbarizmussal szemben. 250 éve végső nyugalomra helyezett polgártársaid védelmére kelsz, visszajára fordítva a történeteket, mondván maga a „*Magyar természettudomány az, ami kétszázötven éve halott*”.

N.P.M.: Nyilvánvalóan a fájdalmas kegyeletsértés elleni tiltakozáson túl itt tágabb értelemben arra is fel szeretném hívni a közvélemény figyelmét, hogy a *Teremtőtől* és a *Megváltótól* elszakadt tudomány téves úton jár akkor, amikor mindenhatóságát akarja elhithetni velünk. Valójában azt a hazugságot, hogy tudományos módszerekkel előbb vagy utóbb minden földi, emberi problémákra képesek leszünk megoldást találni, mert azok kikísérletezhetőek, Descartes-i logikával, észérvekkel előbb vagy utóbb racionálisan megmagyarázhatóak lesznek. Mint ahogy mondjuk az újabb TBC elleni orvosságokat is képes lesz a gyógyszerész-kémia oly módon előállítani, hogy megtalálja a 18. században tuberkulózisban elhunytak, most épp Memento mori! / Emlékezz a halálra! felkiáltással kiállított váci családok földi maradványaiban azt az immunanyagot, amire alapozva az új gyógyszert és a betegség új gyógymódját az érdekelték majd kísérletezik. Persze nehogy azt gondolja bárki is, hogy én tudományellenes volnék, olyannyira nem vagyok az, hogy teljesen természetes folyamatnak tartom a tudományos nyelvek beemelését az avantgárd irodalomba. De azért is érint engemet ez a kérdéskör olyan érzékenyen, amennyire, mert az én szüleim mindketten gyógyszerészek, sőt a keresztapám is az, az ő felesége is az volt.

Ők mind a négyen egy életen át a patikáriusi hivatásuknak éltek. Édesanyám 80-on túl még ma is 8 órában a saját patikájában dolgozik, meg a nagybátyám is és az unokahúgom épp most készül gyógyszerésznek. Családi vasárnapi elmélkedéseinkben is csak azt óhajtom megértetni szeretett rokonaimmal, hogy a világ-egész meglátásom szerint nem úgy működik, ahogyan azt ők elképzelik. Vagyis elsősorban nem a természettudományok racionális ok és okozati összefüggései mentén, hiszen ma már mindannyian beláthatjuk, mert megtapasztaltuk, hogy a tudományos gondolkodás az életünkben, a 20. században képtelen volt olyan szinten humanizálni a világot, ahogy az elvárható lett volna. De ha kegyetlenül igazságosak akarunk lenni, akkor egyelőre, jelenlegi állapotában nem is lesz rá képes. Hogy miért? Egyrészt azért nem, mert amit ma tudományosságnak vélnek, az láthatóan megerősítése annak, hogy a világ nem más, mint személytelen intézményesített gépezet, vagyis élőlények bizonyos egységes funkcióra hivatott szerveinek összessége. Ahogy Rózsa Endre írta második kötete élére, halála előtt cirka negyed évszázaddal: barátaim, nem értem, hogy miért is áltatjuk egymást, ez itt: a *Senki ideje*. Talán be kellene látnia az emberiségnek végre, hogy a gravitáció sem csupán nehézkedés, tehetetlenségi nyomaték, ahogyan azt a természettudományos gondolkodás évszázadok óta hirdeti, hanem a dolgok ellenállásából, a középpont felé való törekvéséből, ugyanakkor az isteni taszításból és vonzásból álló, meglehetősen bonyolult és összetett mozdulat, folyamat. De ez a felvetés, Hamvas után szabadon, külön tanulmányt érdemelne. Most csak azt a megállapítást tehetem intuitíve, hogy az Aranykor utáni korban a lélek megtörtségében időző ember valójában olyan ellentmondások, válságok örvényében él, Hamvas szerint az időszámítás előtti hatodik század óta, ami megjelenik ugyan a mindenkorai társadalmak felszínén, az emberi értelem és érzélem hullámhosszán is, ám annak gyökerei olyan egzisztenciális mélypontokról eredeztethetőek, amelyeket egész egyszerűen elfednek, betemetnek a mindennapi lét hordalékai. Egy szemétkupac alatt tenyészik ma a valóság. Ha ez nem így lenne, akkor például nem történhetett volna meg az, ami mondjuk a közelmúltban Vácnak városában a 20. század utolsó évtizedében megeshetett, úgy, hogy alig akadt néhány jó érzésű honfitársam, aki a történetek okán protestált volna. Még mindig a váci „múmia projektről” beszélek. És akkor a Fehérek templomában történetek után még nem is tettem említést arról a világra szóló szörnyűségről, ami mindezek nyomán a közelmúltban bekövetkezhetett: a szó szoros értelmében lebuldózerelték a váci közép-városi temetőt is, ahol a város legnagyobb 19–20. századi történelmi személyiségeinek sírjai voltak, köztük Landerer Lajosé, Tragor Ignácé. Hogy hagyták, hogy engedték, ez azt is jelenti, hogy klasszikus értelemben ma Vácnak városában, a püspöki városban, a közakarát nem polgári.

A legnagyobb baj az, ahogy azt Rusvay Tibor annak idején *Váci polgárok* című helytörténeti esszéjében kapcsán

kifejtette, hogy a mai polgár csak érvényesülni akar, de mindenáron, és arra sem képes már, hogy fölismerje üdvözülése tárgyát, annak lényegét. De legfőképp azt nem látja be, hogy az üdvösséghez nem elégséges vallásosnak lenni, a jót a mindennapi cselekedeteiben is meg kellene valósítania. Csakhogy nem valósítja meg. Ez azonban nem hagyható szó nélkül, erről nem lehet nem írni, beszélni, hiszen a probléma elhallgatása még inkább romlást hoz, olyat, ami végzetes lehet. Mindezzel azt óhajtom érzékeltetni a költészet nyelvén, magyarul, hogy társadalmunk erkölcsi világképében, értékvilágában, tartásában, ez esetben a múltjához, a halottjaihoz való viszonyában, valami kegyeletsértőn nincsen rendjén.

Sz.L.: És ugyanerről beszélsz a *Kálvária* című színes, szöveges fotomontázsodon is, amelynek úgyszintén egy újsághírből kiemelt szövegével két váci suhanc barbarizmusa ellen emeled fel a szavad, akik számodra teljesen érhetetlen okokból és módon kalapáccsal darabokra zúzzák az 1727-ben felszentelt, Krisztus keresztútját majd 268 évig sértetlenül hirdető stációk domborműveit. Hát ki érti ezt !?

N.P.M.: Mi sem értettük az akkor történeteket Maklári Józseffel, a Vox Humana néhai karnagyával, akivel körültekintően, hosszas előkészületek nyomán úgy képzeltük, 1994 feketevasárnapján aktuálisan, hogy *FEKETE VASÁRNAPI REQUIEM EGY KÁLVÁRIÁÉRT* címmel öcsém, Németh Zoltán Pál a kálvária romlását és bomlását éveken át dokumentáló fekete-fehér és színes fotóira alapozva egy énekes-verses akcióval egybekötött kiállítás-performanszot rendezünk a szabadban. Evvel azt reméltük, hogy felhívjuk majd a város közvéleménye figyelmét arra, hogy a Jávorszky Ödön Kórház szomszédságában ez a szakrális hely: a szent sírral, a remetelakkal és a stációkkal a végnapjait éli, vagyis sürgetően gyors műemlékvédelemre van szüksége. Ehelyett olyan váratlan drámai esemény történt, ami, meg kell vallanom, hogy mindannyiunk lelkiismeretét megviselte. Hiszen pont az ellenkezőjét értük el rendezvényünkkel. Eredetileg arra alapoztuk akciónkat, hogy *Feketevasárnap misztériuma* – a katolikus liturgia szerint, húsvét előtt 14 nappal fehér lepellel terítik le a templomok feszületeit csak azért, hogy a *Passió* képzeletben való újraélését a hívő lelkekre bizzák – így műemlékvédelmi performanszunkkal is érvényesíthető. Mi ezüsthóliába csomagoltuk a kálvária megcsonkított corpusát, s úgy képzeltük, hogy akciónk, s annak misztériuma meg hozza majd a kellő lélektani hatását. Tévedtünk! Egyes eltorzult lelkekből valami egészen embertelen reakciót váltottunk ki akciónkkal. Ahogy már említetted is, néhány suhanc napokkal később kalapáccsal állt elő a városból, s darabokra zúzta a stációk még épségben maradt domborműveit. Ahogy utólag bevallották, csak úgy, „unalomból” tették. Bárhogyan is történt, így évek távolából a botrány ellenére is enyhe vigaszként hat rám az, hogy nem sokkal később a Váci Püspökség civilek támogatásával egy alapítványt hozott létre a kálvária megmentésére, s néhány év múlva már arról lehetett olvasni a helyi hírhasonákban, hogy újra felszentelték a teljesen helyreállított váci barokk kálvária stációit. A kórház járóbetegjei pedig ismét szívesen imádkoznak a szent sírnál, s a Remete-lakba pedig, a kor fintora, családjával együtt beköltöztették a ún. „trabantos remetét”. Ez történt.

Sz.L.: S mindezek után te a *Fiesta* című képverseden, végső stációként, ahol már a kálváriánkat is a földdel tették egyenlővé, a koponyák helye horizontjára, a kopasz domb hajlata fölé írod:

„*HÉTKÖZNAPJAINKNAK keresztet ácsolunk,
aztán körbe táncoljuk
szenvedélyes vad izzásban
a vakok fehér botjaitak összetörve építenek máglyát:
– együtt várjuk, hogy kivilágosodjék*”

- reményt adó várakozásunk öt sorát. És mi valóban, akik részvétellel vagyunk a hazánk és nemzetünk iránt, mi mindahányan együtt várjuk a feltámadást, a megvilágosodást, magyarságunkban az újjászületést. És ez így is van rendjén. Csakhogy mi valószínű világban élünk. Megalázni és kifosztani minden örökségéből egy nemzetet, ez korábban Európában elképzelhetetlen volt. Minálunk ezt is sikerült elérni, aminek ára van! Amit ma átélünk, az ennek a „sikertörténetnek” a végjátéka. Persze vannak még költők néhányan, a többség szemében ők a „reszlik = felesleges maradékok”, mint amilyen te is vagy, akik ezt nem fogadják el és lelkiismeretük szerint cselekszenek, mert képtelenek belesimulni abba a globalizálódó életképbe, ami itt deformálódik körülöttünk, s amibe, meg kell vallani, hogy a napi politika szintjén szinte észrevétlenül mindahányunkat belekényszerítenek. Azok a kevesek, akik ezt másképp képzelik, azok úgy gondolkoznak, ahogyan Németh Péter Mikola, mert abban bíznak, hogy hosszabb távon ez talán mégse így lesz. Ez, ami ma van, vég nélkül mégsem folytatható. És, hogy ez a tendencia még most is a visszajára fordítható. A te szavaiddal legyen mondva: „visszasejtesíthető”. Ezért hát a keresztény jelképeknek, így például a váci barokk kálvária szoborcsoportjainak, a Gombás-patak kőszentes hídja oszlásnak indult barokk szobrainak, attól a pillanattól kezdve, ahogy beemeled őket a *Csend-élet* című versedbe – *Nepomukit a Jánosok közül, Péter Pált szeretetben, Gyógyító Kamillusz katonát, Borbálát, a tornyoknak védnökét, és a jóságos Júdás Teddeust* –, igenis egyszerre csak égbekiáltón „sokkoló” közük lesz az élő jelenhez.

N.P.M.: Fontos, hogy ezt te is így látod. Ezt változatlanul úgy képzelem azóta is, ahogy Sáros László építész gondolatát a *Csend-élet* mottójával választottam 1982–85-ből, hogy ti. „*A napi lét emlékké válása / Nem ok, hogy fontosabbá legyen más okon*”. És, ahogy arról reformkori hevülettel Katona Tamás történész barátunk beszélt a '80-as évek második felében, az 1849-es április 10-i győztes váci csata évfordulóján a Honvéd-emlékműnél, amíg a helyi hatalmasságok hagyták őt beszélni.

Sz.L.: Ha tovább lapozom válogatott és új verseid könyvét, akkor több-több olyan hangvételű írást találok benne, ami borúlátó, meglehetősen panaszos, drámai hangvételű, s egyúttal ironikus és ecetesen ön-ironikus, olykor abszurdan az. Itt van például mindjárt a „*Borból lettél, borrá leszel*” mottóval indító *HETEDIK NAP VÉGE* című ezó-puszi meséd – ez a te műfaji besorolásod – a részeg Úristenről. Ezt a gyönyörű manierista mítosz-szerűséget közlésed szerint éveken át Lautréamont *Maldoror énekei* ihletére írod, amiről meg kell jegyeznem, hogy ennél szebb és igazabb vallomást az ember istenszerűsége, az emberiség sorsszerűsége mellett az utóbbi idők magyar irodalmában még nem olvastam. Mert miről és hogyan is képzelsz te itt valójában?

N.P.M.: Egész egyszerűen arról, hogy az Isten és ember viszonya az a személyes én-te viszony, amelynek lényege, Hamvasnál olvastam és elfogadom: az Isten-azonosság, továbbá az alázat tudata, az önmegtagadás erejének felismerése az életünkben. Ez az állítás arról beszél, hogy térben és időben kívánatos lenne mindenkor felismernünk azt, hogy az Istennel az embernek minden fia a legembertelenebb körülmények között is azonos. Vagyis, hogy mindig és mindenkor csakis *egyetlen* azonosság létezik. Isten valósága és a lélek valósága ebben a formájában Egy. Pilinszky szavaival megerősítve ezt az állítást, *ebben a földi létben: Egyek vagyunk, de menthetetlenül*. Szent Pál mondja, hogy addig, amíg alkotásaiból fel lehet ismerni az alkotót, addig talán helyén vannak a dolgok, ez elsősorban az emberre vonatkozik, mint Isten alkotta földi lényre. Ez azt nyomatékosítja, hogy semmilyen élethelyzetben sem engedhetjük meg tehát magunknak, hogy ne ismerjük fel az emberben az Istent, az Istenben az embert. Ez az *egyetlen-azonosság* gondolata a keresztény hagyomány lényegi megállapítása, mégis a vallás dogmarendszerében mintha elfogadhatatlanná válna. Ugyanakkor ebből talán felismerhetővé lesz az is, hogy a kereszténység hagyományos értelemben nem vallás, hanem, ahogy Hamvas állítja, a normális létben való magatartásról szóló tanítás. Többek között erről értekezem az *In illo tempore* című kisesszémben is.

Sz.L.: Na, várjunk csak! Nem is olyan egyszerű ez az egész. Térjünk vissza a manierista mesédhez, s kezdjük újra olvasni, mindjárt a legvégén. Idézem ezt a bibliai szöveget: „*Mikor pedig elvégezte Isten a hetednapon az Ő munkáját, melyet alkotott vala, megszűnék a hetedik napon minden munkájától, a melyet alkotott vala. És megáldá Isten a hetedik napot, és megszentelé azt; mivelhogy azon szűnt vala meg minden munkájától, melyet teremtve szerzett vala Isten.*” (Ter 2,2-3).

Az Atyaisten úgy szerepel a te mesédben, mint aki az általa teremtett álatokkal vált volna egylényegűvé, mint egy részeg, mocskos, bűzös alak, aki megnézte a televíziók égi-földi csatornáinak összes lehetséges műsorát, miközben elszenderült persze, s hova tovább, a látottaktól ráadásul elvesztette az eszméletét is. Ezt a kivételes helyzetet, állapotot használják ki a teremtményei, akik egytől-egyig számon kérik tőle – a vándormadarak, a fehérfejű szirti sas, a béka, a szamár és a többiek –, hogy miért is olyanok teremtette őket, amilyenek.

N.P.M.: Igen, a kilátástalanság hevében senki sem érzi jól magát úgy és ott, ahol és ahogy éppen van. Láthatóan én sem és valószínű, hogy te sem.

Sz.L.: Ez kortűnet. Ebben a filozofikus szövegben valóban ez az egyik nagyon fontos felismerésed. A másik az az, hogy a döglött oroszánba nem tanácsos úton-útfélen csak úgy belerugdosni, mert az bizony-bizony ideig-óráig még magához térhet, akár fel is tápáskodhat. Ezt az utóbbi 8-10 évben, megtapasztalhattuk mindannyian a saját bőrünkön. Ezért hát a farkas és a róka polémiájából az is kiderül, hogy a jelenleg hatalmon lévők micsoda praktikákkal, miféle erkölcstelen módszerekkel mentik saját bőrüket, irhájukat, s tartják meg hatalmi pozícióikat. A harmadik, talán még az előző kettőnél is lényegesebb felismerésed az az, ahogy a „*Szabad madarak keselyű képében*” nekilátnak az Atyaisten élve boncolásához, szétcincálásához, mert ők felsőbbrendűen felhatalmazottaknak érzik ám magukat ahhoz, hogy bármikor, bármiféle nemtelen cselekedetet csak úgy büntetlenül, következmények nélkül végrehajtsanak. Még szerencse, hogy a mocskolódásukra egyszerűen felriad ám az Úristen, s ettől a pillanattól kezdve ijedtében, minden teremtményének nagy hirtelen megváltozik a teremtésről alkotott véleménye, és a Teremtőjéhez való viszonya: az addig átkozódók egyszerre csak dicsőímenuszokba kezdenek. Jól ismertjük ezt az átváltozást a közelmúlt történéseiből, amikor a proletariátus azt énekelte még önfeledten: „*a múltat végképp eltörölni*”, majd amikor a proletár utódok vad kapitalistákká vedlenek, akkor ők továbbra is ugyanazt, az Internacionálét éneklék. Éneklék!? Üvöltik. Na de tessék megmondani, hogy ki érti ezt?

N.P.M.: Bizonyára van, aki érti. De miért is kellene a közös múltunkat végképp eltörölni? A Hazát, amely a jelenvalóságunk színtere, jövőnk bölcsője, múltunk hamvedre, csakis részvétellel szerethetjük, ahogy azt Pilinszky testálta ránk a 20. században. Az élő hagyományt sokkal inkább megőriznünk és továbbadnunk kell tudni, semmint hagyni, hogy a feledés homályába merüljön. Ha csak nem akarjuk együgyűen azt, hogy marionett bábokként

végképp kiszolgáltatottakká váljunk ebben a szuperújért ácsingózó, a természetes világtól teljesen elrugaszkodó és elidegenítő vad kapitalista helyzetben, a tények szintjén globalizálódó világrengetegben. Hagyomány az csak Egy van, tanítja Hamvas. Weöres Sándor pedig, aki Hamvas Bélát mesterének tekintette, *A teljeség felé* című kis verses esszékötetében ugyanezt hittel megerősíti: „Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld / fölötted az ég./ benned a létra”. Ezen a bennünk ágaskodó létrán, amit gondolhatunk biblikusan *Jákob lajtorjájának* is, az odaátba vezető fényes út gyönyörű metaforájaként, imáinktól vezérelve szárnyas angyalaink közlekedhetnek a fönt és lent között. Ennek a lajtorjának időközben, az elmúlt több mint 2000 év alatt bizony meglehetősen megváltozott a „statikája”, a helyzete, mert elvesztette a transzcendensbe ágyazott metafizikai talapzatát és egész egyszerűen az oldalára dőlt. Ezt az állapotot ma már nem lehet csak úgy figyelmen kívül hagyni. Ez a „lajtorja” valójában akkor volna a helyén, ha most is felérne a felhőkön túlra a Napig, mert így a *Világ Világossága* személyesen válna láthatóvá, hiszen a mennyország létrája tetején a Fiúisten trónol, nem véletlenül klasszikus festőink mindig így ábrázolták. Ha tehát úgy létezhet mibennünk ez a „létra”, ahogy léteznie kell, azaz a tapasztalás határain túli alapokon, akkor még egészen biztosan újra képesekké válhatnánk arra, hogy mihamarabb a teremtés csodájának törvényei szerint éljünk. S arra is, hogy ismételten elhiggyük: egykoron valóban kozmikus lények voltunk és együtt lüktettünk a csillagokkal. De ez manapság szinte már elképzelhetetlennek tűnik, mert a Teremtő és teremtettjei közötti viszony a harmadik évezredre alapjaiban átértékelődött, összefüggésében is megváltozott és bizonyos vonatkozásaiban eldeformálódott, ennek az érthetetlen változásnak ok és okozati, az emberi lélek Istennel való kapcsolatának, egységének összefüggései foglalkoztatnak engem a HETEDIK NAP VÉGE című tanmesében. Többek között az, visszataroz Hamvashoz, amiről ő a *Scientia sacrájában* értekezik, Zoharra hivatkozva, hogy ti. az első ember „képe és hasonlatossága volt mindannak, ami fent, és ami lent van. Egysége mindannak, ami él. Az ember volt a világ középpontja, és abban a pillanatban, amikor láthatóvá vált, lett láthatóvá a világ.” Egy olyan korombeli társadalomban, ahol a gazdaság mindenhatóságát durván és brutálisan képesek voltak a „világ nagyjai” szembeállítani a világ humanizálhatóságával, ott a világrend annyira értékvesztetté válik, olyan „szent káosz” alakul ki, mint ez a mostani. Egész egyszerűen az emberi elveszik, láthatatlanná válik benne. S ami még ennél is rosszabb, hogy ez az állapot az eljövendő távlatait illetően is teljesen elbizonytalanít, mert minden fontosabbá lesz az embernél. Ezért a „status abszolútumot”, a normális emberi alapállást kell realizálnunk, de sürgősen. A hátralevő életünkben ez most a legfontosabb feladat. Hogy mi a normális, azt most csak hosszasan volnék képes kifejteni. Ám az a tény, hogy a keresztény Európa mindent átlényegítő evangéliumi gondolatát kiiktatták az európai preambulumból, az egészen biztos, hogy nem csak politikai, de kultúrtörténeti összefüggéseiben is abnormális. Akkor hát természetesnek adódik az a kérdés: mégis miben lehet a jövőnköt illetően bizodalmlunk? Bízni egyelőre csak abban bízhatunk, hogy „El nem veszett, csak megromlott / mi bennünk Istennel rokon”. Vagyis hát ebben a lassú körénk feketedésben, a nyugati kultúra általános válságával szembesülve, a kilátástalanság hevében is, amely a platonizmus világkorszakának végéről „fecseg”, mindig van még reménységünk arra, hogy valaha, valamikor, itt, ebben az árnyékvilágban együtt ülhesünk meg Pilinszky János testámentuma értelmében is *A mélypont ünnepélyét*.

Sz.L.: Én ebben nem vagyok olyan biztos. Nézd, tanár úr, Hamvast sokra tartom, de az az egyik averzióm vele szemben, például, ha Jókaira, Aranyra, Mikszáthra és a többi klasszikusainkra vonatkozó megállapításaira gondolok, hogy a részletkérdésekben általában nincsen igaza, összefüggésében, egészében azonban mintha mégis mindenben igaza lenne. Számomra Hamvas egyelőre filológiai szempontból használhatatlan, így *Az öt géniusz*-ra vonatkozó megállapításaival se tudok igazából mit kezdeni. Azt elfogadom, hogy minden emberre lényeges hatással van az a kultúrkör, amelybe beleszületik. De egy idő után természetesen minden ember, így az író is felnött lesz, kinövi a saját bölcsőjét, kiemelkedik a saját gyermekkorából. S egy idő után mindenki találkozik a saját kultúrköre, nyelvterülete Sárkányával, amellyel aztán meg kell vívnia a maga kétes kimenetelű harcát, csatáját, esetenként a háborúját. A mi életünk, a te jelenlegi életed leggonoszabb Sárkánya, amit ma le kell tudnunk győzni, az a szocializmus utóélete. Egész egyszerűen nem akar végleg kimúlni. Pedig legalább hétszer agyon van már szúrva. Szent György ki tudja, hányadszor döfte bele a dárdáját, de ez a rém még mindig csak vonaglik, még mindig csak döglődik, és végképp nem akarja kilehelni a páróját. Ez ma a „hétfejú magyar valóság”. Aki pedig magyarul beszél és gondolkodik, ráadásul magyar költészetet művel, miként te is, annak ezzel a szörnnyel szinte kötelezően szembesülnie kell.

N.P.M.: Nem is tehet másként. De azért azt hadd jegyezsem meg, kedves professor uram, hogy olykor az az érzésem, mintha másfelé görgetné a beszélgetésünk fonalát, mint amerre az én költeményeim lélektől léleki az egymáshoz vezető útjainkat egyengetik. Talán a kelletténél is erőteljesebben a politikumra fókuszálsz. Pedig az én verseim, úgy képzelem – „Képzeli hát szertelen...!” – , hogy sohasem voltak az érvényesülésem tárgyai. Abban az értelemben semmiképp sem, ahogyan más képességeimet valóban, tudatosan az egzisztálásom szolgálatába állítottam. Sokkal inkább azt kívántam, s azt szerettem volna mindig is, ha az üdvözülésem „tárgya”, az oltalmam, a menedékem, „mentsváram” lenne és maradna ihletet a versírás. Azokat a „míves fohászaimat”, performanszaimat, az imádságaimat szolgálná, amelyek üdvösségre visznek, ha szabad illet mondanom. Bár valószínű, hogy végső soron

azt nem a költő dönti el, hogy mivé is lesznek a versei, s hogy ő maga mivé, kivé lehet, lesz a versei által. És abba sincs beleszólása úgy lehet, bár szeretné ha lenne, amíg itt van ezen a földön, hogy művei milyen formában írják tovább önmagukat a lelkekben, a fejekben, a jelenkor történelemében, ha képesek továbbírni magukat egyáltalán.

Lehet, hogy nevetségesen korszerűtlen mindaz, amiről, s ahogyan én most itten veled polemizálok. De meg kell vallanom, hogy sohasem kívántam modern és korszerű lenni az írásaiban úgy, ahogy mondjuk azt a mai posztmodern iskolák megkívánják. Ám élet-igenlő, különösen egyéni és avantgárd annál inkább óhajtottam lenni. Kassáki értelemben úgy, ahogy ő maga írja *Reggeli úton* című korai versében: „*mint Krisztus–ember állott egykoron /Olajfák hegyén, hol szent beszédét mondta*”. Vagyis hogy jézusivá lenni – nem is lehet más óhaja, dolga a költőnek ebben az eredendő büntől agyonterhelt földi létben. Ami pedig Pilinszky reánk testált „koppanását” illeti, a költészet paradoxonát *ARC POETICA Hommage á Pilinszky* című versemben kívántam megfogalmazni. Így hangzik:

*Már semmit sem tudok.
Csak ragyogni. Tündökölni
A kirakatok előtti napsütésben.
Melegedni és fölengedni
Legvégül, akár az üdvözültek.*

*Elnézni – mielőtt a teljes
Feledést kiérdemelném.*

Amikor Rózsa Bandi felajánlja: – 1984–85–ben, egy sikertelen váci antológia-kísérletünket követően, amelynek dr. *Rusvay Tiborhoz és a tanítványokhoz kötelező áthallásokkal* írt, megfelezett verscímem, a *Főbenjárók* lett volna a címe –, hogy vigaszképp megszerkeszti az első önálló kötetemet, akkor meglehetősen ambivalens érzések kerítették hatalmukba.

A *Főbe(n)járó üzenet* megjelenése előtt Ő maga mondta, biztatott: nézd, én tudom, hogy te most a „Fiesta” Színháza mellett köteleztél el magad, hiszen Dani fiam is a társulatod tagja, de te költő is vagy, nemcsak dramaturg és rendező. A verseid vállalhatóan megértek már a közlésre. Így történhetett, hogy a szegedi *Tiszatájban*, mint a *feloldhatatlan ellentmondások költőjét, aki mégis a megoldhatóan kibékítő ellentétekte épít*, így Rózsa Endre mutatott be. Ez volt az első igazi megjelenésem, bár már jóval korábban máshol, más folyóirat, napilap, antológia is közölt tőlem verseket. Ezek után nem sokkal Czine Mihály és Majtényi Zoltán lektori véleménye alapján, 1986–ban láthatott napvilágot a Göncöl és Planetológiai Társaság gondozásában, az első verseskötet. A történetek nyomán talán az lett volna tőlem az elvárható, ha már költővé avattak, hogy még többet írok, mint addig. De pont az ellenkezője történt meg velem, valahogy egyre kevesebbet forgattam a tollamat, egyre szófukarabb lettem, s még annál is kevesebbszer publikáltam. Kerek húsz esztendőnek kellett elteltie ahhoz, hogy lélekben úgy érezzem, eljött a második könyvem megjelentetésének ideje. Így 2006–ban, Pilinszky János születése 85., és halála 25. évében a Napkút Kiadónál *MYSTERIUM CARNALE Hommage á Pilinszky* címmel látott napvilágot a második kötet. Amit, megköszönöm ezúton is, elsőként vállaltál fel, s mutattál be Kilián István professzorral együtt az Írószövetségben. És akkor most, két évvel később, itt van előttünk a testvéröcsém, Németh Zoltán Pál fotóival és Csorba Simon László grafikáival, borítótervével a válogatott és új írásaiban kötete, a *VisszaSejtesít*, amiért csak hálás lehetek mindazoknak, akik Rózsa Bandi korai halála után továbbra is biztattak, egyszóval bíztak bennem. Akik eddigi lírai meditációim ismeretében elvárták tőlem ezt a harmadik könyvet is.

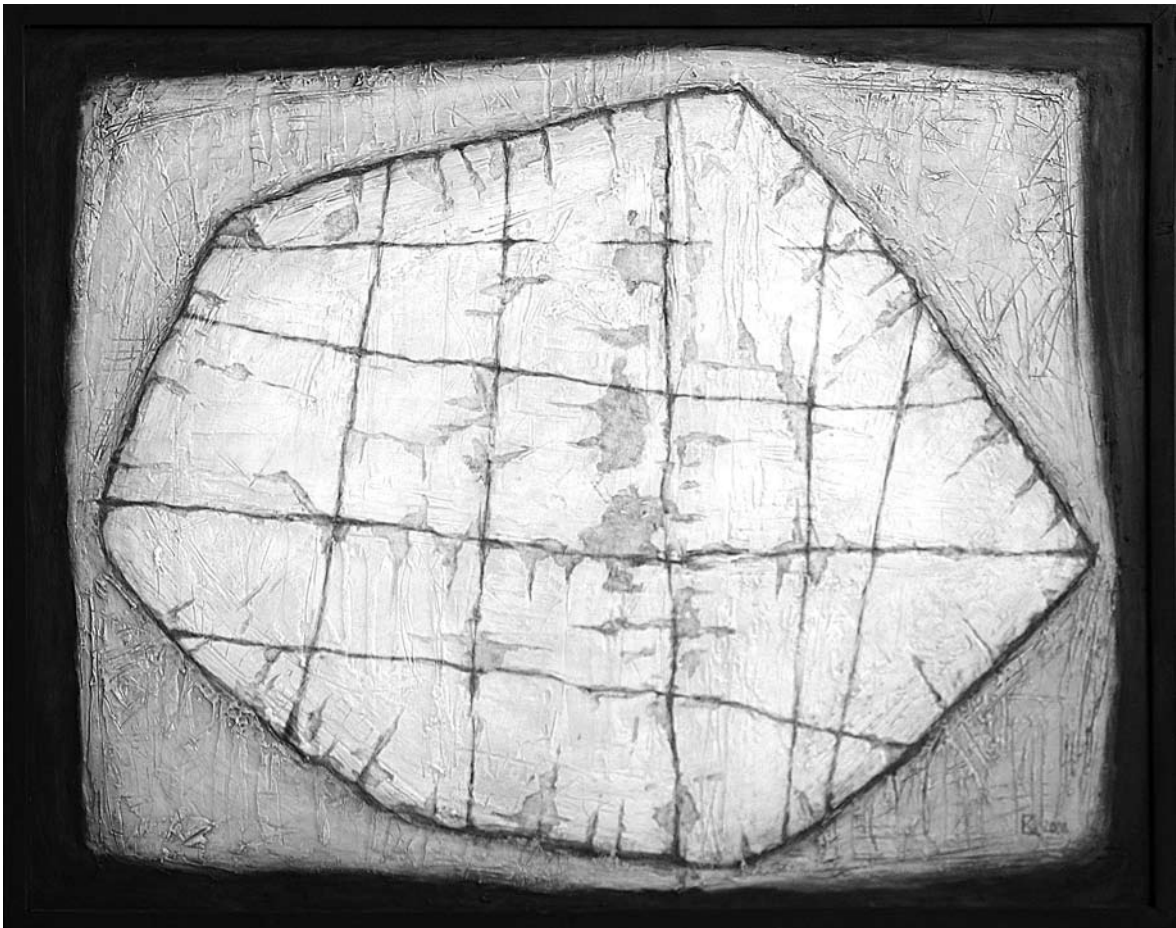
Sz.L.: Visszatérve egy pillanatra a politikáról tett kitételekre, én eddig a politikáról kizárólag és hangsúlyozottan úgy beszéltem, mint a költészetet, a gondolat szabadságát hátráltató napi tényezőről. Mindaz, amit elmondta indulásodról, indíttatásodról, magadról, azt megbecsüléssel konstatalem. De engem jobban érdekel mondjuk, hogy mégis mire gondoltál akkor, amikor a *visszasejtesít* fogalma megszületett a fejedben, milyen asszociációs térben, milyen összefüggésben talált verses formát ez a meglehetősen ismeretlen és sajátosan egyedi fogalom.

N.P.M.: Valami olyasmi járt akkor az eszemben, amit először a *Parancsolat* című versemben írtam le, úgy 1985 táján, azt ti. „*hogy visszasejtesedjen, / hogy visszasejtesíthesd, / mi benned mennyei*”. Vagyis a velünk született eredeti, isteni egy egész élet árán a teljesség igényével visszakivánkozik az Egész-ségbe, a Teljességbe, az Egybe. Ez a visszaterést megcélzó visszasejtesedési folyamat, maga a költészet, az első reggeli és az utolsó vacsora üzenete: mise, úrfelmutatás és önfelmutatás, áldozás és áldozat is egyben. Áldozat!? – miket beszélek. Igen az, „*Mert van itt valamiféle szomjúság – Pilinszkyt idézve ismét – amit, még senki meg nem itatott. Nyomorúság, aminek törzse mind irtóztatóbban zihál. Övé lesz itt minden hatalom és dicsőség*”. Valahol, valamikor utat tévesztett ez az emberiség, ezt tudjuk, látjuk, érezzük. Így mi magunk is eltévedtünk, tévelygünk jelenleg is. Ám azt, hogy mindez miért történik, azt egyelőre nem fogjuk fel. Csak sejteiseink vannak felőle. De ami még ennél is rosszabb, az az, hogy egész egyszerűen

nem akarunk tudomást venni tévedéseinkről. Érzékeljük, hogy egyre nehezebb utakon járunk, tehát minél előbb meg kellene állnunk, körül kellene néznünk és vissza kellene jutni abba az ősállapotba, ahol szépség, jószág, igazság együttesen vannak jelen, amelyben az Atyaisten megteremthette ezt a világot. Hogy csak egy kétségbevonhatatlan példát hozzak most elő, hiszen, gondoljuk meg, akárcsak rövidtávon is, hogy Usain St. Leo Bolt a jamaicai sprinter, férfi síkfutásban az idén egy tized másodperccel megdöntötte 100 m-en a berlini atlétikai világbajnokságon a saját világcúcsát. Futamideje ezúttal 9.58 másodperc volt. Ez az ember a saját világcúcsán időben és térben nem javíthat a végtelékig. Önmagát meg mégse körözheti le, hacsak át nem lép egy másik dimenzióba. Ez a példa is arra figyelmeztet mindahányunkat, hogy még a reális időn belül megálljt kell parancsolnunk a mennyiségi mutatóknak, ennek az esztelen globális pörgésnek, amiben élni kényszerülünk, és sokkal inkább az emberi minőségre, a világ humanizálhatóságára kell összpontosítanunk az energiáinkat. Ami egyúttal azt is jelenti, hogy időről-időre meg kell tudnunk állni és figyelmesen körül kell nézni, és legfőképp mosolyogni kell újra megtanulnunk itt, ebben a drámaian apatikus magyar valóságban. És ez nem a politikum kérdéskörére tartozik elsősorban, hanem az etikaira. Egész egyszerűen morális alapokon az emberi belátás dolga, hiszen nem célunk, hanem sokkal inkább dolgunk van itt ezen a földön, még ezekben a valószínű világokban is. Aki tehát az élet tisztaságára vágyik, azt óhajtja, akarja, annak vissza kell tudnia mentenie kora profán társalmából eredendő szakrális önnönmagát az égiekbe, amire születésétől fogva szemétkupacot pakoltak a földiek. Ez a *VisszaSejtesít* parancsolatának harmadik évezredre szóló üzenete. Mert akárhogyan is lesz, *Leonardo* című versemmel legyen mondván:

„Szent Jánosod ujján az a sejtés,
Mesterem!? – Ó, jaj!
Van itt valami: azóta ismeretlen“.

Karner László: Szerkezet

Kabdebó Tamás

In memoriam Sobor Antal

Szülőföldjén Tóninak nevezték, az egyetemen, ahol 1952-ben találkoztunk, Antinak. Úgy hozta a szerencse, hogy egy szemináriumi csoportba kerültünk, három éven keresztül minden tanítási napon láttuk egymást. Nagyon tehetséges fiú volt, ezt megszólalásából, dolgozataiból rögtön észrevettem – de hiányzott belőle a törtetés. Így hát jó tanuló volt, de nem csoportelső, politikai szerepet nem vállalt, megszólalásából lehetett érezni hova húz a szíve: egy nemlétező nemzeti állam felé.

Kitűnő humoros volt, de az élceiből hiányzott az él – azokhoz húzott, akiről úgy vélte, hasonlóan éreznek, mint ő. Ilyen volt Galló Béla, aki eltűnt 56 homályában, ilyen volt Sík Csaba, akiből kiadói szerkesztő lett és Anti novellásköteteit, regényeit gondozta. Aztán ő is a másvilágra költözött. És tán ilyen voltam én is.

1954-ben Sík Csaba kezdeményezésére megalapítottuk a *Sanda Hantát* – egyetlenegy példányban jelent meg, ezt az évfolyam körbeadta. Ennek a humoros újságnak legjobb darabját Sobor Anti írta *Alkarinti* álnéven. Ezekben a kemény években mások csak a faliújságig jutottak el és a mi *Hantánkat* keményen megbírálta nyilvánosan egy pártember. Anti úgy vélte, sunyítanunk kell ezután.

A forradalom napjaiban összefutottam egy takaros fehércseléddel, aki nagy szeretettel beszélt Antiról. „Bájos ember”, mondta. Anti akkor mint végzős éppen katona volt, de a két előző nyáron ugyancsak: átvészelte Böhönyét és átélte a debreceni Nagyerdő tábort – velem együtt. Tőle származnak ezek a kitételek, melyeket a törzsőrmesternek tulajdonított: „Bajtársak, én nem vagyok sovinizmus, de amit mondok, az rizikó.”, „Lószar, pipafüst, kússzon katona!”, „Suhintsa meg azt a kézigránátot, mint egy radiátor!”.

A szerencse ismét úgy hozta, hogy a hetvenes években újból találkozhattunk: először Székesfehérvárott. A negyedévszázad semmit nem változtatott rajta, hacsak azt nem, hogy szemes írásai mellett megsaporodtak a festményei. Ezek kivétek nélkül ugyanazt a lírai patinát viselik, mint írásai. Hármát szereztem meg belőlük, mindhárom vízzel kerestelt. A két Balaton mellé természetesen a Duna-festménye a kedvencem, melyből a *Danubius*-könyv fedele lett. A készülőkor együtt töltött napjaink a legkedvesebb emlékeim közé tartoznak. Milyen úriember volt Anti, asztalnál, zátonyon, kiránduláson. Ezeket, részint, viszontláttam naplóiban, melyek a műfaj gyöngyei.

Kapcsolatomat az *Árgussal*, majd a *Pannon Tükörrel* ő készítette elő, ő építgette. Bemutatóimon, írói estjeimen ő volt az artéria, a legjobb közvetítő, elvitte az üzeneteket a közönséghez, megértette különöségeim.

Amikor betegségéről értesültem, elvittem neki Beata Bishop könyvét a diétás gyógyulás lehetőségéről és elhoztam tőle Bőjte Csaba atya kötetét az élet és halál fordulatairól. Sobor Anti hívó ember volt, nagy tisztelője szentéletű ciszter tanáromnak, Sulyok Ignác Jánosnak. Őt látogattuk meg egyszer közösen a székesfehérvári püspöki palotában.

Most már, ha a felhőkre nézek, Anti hamiskás mosolyát látom. Az Úristen talán félretett számára egy telket, mely szakasztott mása Akarattyának, hol a házikóból festékes kézzel üdvözli a gyümölcsfák árnyékában hűsülő barátait, kik a gyepre kiterített festményeit bámulják.

Szemes Péter

Búcsú az Írótól

Mély fájdalommal és nagy szomorúsággal töltötte el szerkesztőségünk munkatársait kiváló székesfehérvári íróbarátunk, Sobor Antal halálhíre. Tudtuk ugyan, hogy szervezete huzamosabb ideje küzd a szörnyű kórral, mégis, titokban reméltük, lesz még ideje, s nekünk is lesz még időnk, alkalmunk viszonzni korábbi zalaegerszegi látogatását és egy pohár bor mellett beszélgetni Vele irodalomról, képzőművészetről. Atroposz ollója azonban élete fonalával együtt reményeink, közös terveink szálait is elvágta, végső búcsúra kényszerítve bennünket. De ne feledjük: a csend honába kanyargó Sztűx hajjai, noha most határként állnak közénk, a kiválasztottaknak halhatatlanságot biztosítanak. S őt is a boldog kevesek közé emelte emberi nagysága, alkotói életműve, nemzedékek sorát igaz hazafivá nevelő tanári pályája. Polgártársaiként az irodalom köztársaságában talán nem is búcsúzhatnánk Tőle méltóbban, mint utolsó kötete, a 2004 és 2007 között keletkezett *Naplójegyzetek* bölcs gondolatainak felidézésével, a benne foglaltak áttekintésével.

A Vörösmarty Társaság gondozásában, 2008-ban megjelent könyv művészi megformáltságú előszavában a szerkesztő és barát, Román Károly már lehelyezi a recepció alappilléreit, jelentősen megkönnyítve a recenzens munkáját. Sobor Antal tizenöt kötete közül ugyanis a jelenlegi voltaképpen továbbírása az *Eszkendők I.* (1997) és *II.* (2001) folyamának, melyekben hasonlóképpen viszonylag kötetlenül, nem kronologikus rendben tárja az olvasó elé reflexióit az őt ért hatásokról, osztja meg vele töprengéseit környezete és a nagyvilág történéseivel kapcsolatban, vagy mások találó és okos mondásait illetően. A *Naplójegyzetek* így egy sajátos, monologikus regényként is értelmezhető, melyet a középponti „én” egyedí értékrendje szervez, a számtalan, más alkotótól átvett idézetből – ebben az értelemben szövegekölcsönzésről van szó – pedig egy szubjektív kánon lenyomata formálódik ki. Magát a műfajt ennek tükrében a szerző így határozza meg: „A naplójegyzet talán olyan egyszemélyes regény – mint különös ‘énregény’ –, amelynek nincs egységes cselekménye, csak töredékes epizódjai vannak; nincsenek főszereplői, csupán mellékalakjai vannak; dialógusok is alig akadnak, egyetlen monológ az egész, a szerző maga elé mormolt monológja.”. Vagy másutt az érték kategóriáját is beemelve: „Novellát, regényt kellene írni, ‘igazi’ novellát, ‘igazi’ regényt. De az író kibúvót keres: naplót, jegyzetet ír. Ámbár nem biztos, hogy ez kibúvó. Lehet, hogy a naplójegyzet ‘fölré’ egy éveken átívelő társadalmi regénnyel, melynek főszereplője – maga a szerző – monologizál hosszan, csak mondja-mondja a magáét.”.

A kötet korpusza három nagyobb egységből áll, a beválogatott szövegek jellegének megfelelően, noha ez a szerkesztési elv nem mindenhol érvényesül következetesen. Az első rész, a *Tűnődések* ennek megfelelően főként egy-egy adott olvasmányélmény, életesemény, vonatkozó történés különösségében ragadja meg az általánost és teszi azt ezáltal, jóllehet másféle módon, még inkább különössé. A kiragadott szövegek eredete, miként tematikája is, rendkívül széles szellemi horizontot mutat: az utcán elkapott szavak (ezek a szójátékok a jelentésbeli elkülönbözősögből eredő humoron túl a nyelvi készlet rendkívüli bőségét is demonstrálják), a televízióban, rádióban hallottak, az újságban, könyvekben olvasottak, a falfirkák éppúgy felkeltik figyelmét és érdeklődését, mint a jeles történelmi évfordulók, egy-egy sajnálatos haláleset vagy az irodalmi asztaltársaságban rendre előkerülő anekdoták. A válogatott citátumokból és a kommentárokból pedig nyilvánvalóvá válnak a szerzői értékrend, világlátás főbb jellegzetességei is. Ezek közül kiemelkedik a mély és tiszta hit (még ha Istent hol az Egy-gyel, hol a Világszellem-mel azonosítja is), mely áthatja és meghatározza gondolkodása egészét. „Isten: ragaszkodás lelkünk magaslataihoz” – idézi Németh László szavait, az imádsággal kapcsolatban pedig Prohászka püspök gondolata jut eszébe: „a jól végzett munka is imádság”. Az erkölcsi értékek, vagy ahogy ő nevezi: a „lélek ökológiája” fontosságát hangsúlyozza, s külön kiemeli a jóság és a szeretet erejét. Szomorúan konstatálja ugyanakkor, hogy a mai világban ezek egyre inkább háttérbe szorulnak, a hagyományos értékek át- és leértékelődtek és megváltoztak az emberek közötti viszonyok is. A nagyobb városokban élők elidegenedtek egymástól, hiába látnak napról-napra ismerős arcokat az utcán vagy a buszon, semmit sem tudnak a másiktól, nem érdekli őket azok sorsa. A negatív képet pedig tovább árnyalja a szegénység, amiben a társadalom jelentős része érintett – amint írja: „Mennyi ágrólszakadt, gondterhelt, lógó orrú, búval bélelt ember az utcán, férfiak és nők egyaránt. Köztük baktatok én is.”. A leszakadók, az elesettek, a rászoruló helyzetét még inkább nehezíti az amorális gazdagok közönye, az uralkodó baloldali kormány hazug és hitegető politikája, a lakosságra helyezett újabb és újabb terhek, megszorító intézkedések tömege. Felelős választópolgárként, nemzeti érzelmű emberként és a vox populi-t képviselő íróként is felemeli a dinamikus fejlődéssel, szükséges reformokkal „fenyegető” állami vezetés ellen a szavát, mikor az igazi reformkor politikusait állítja velük szembe, s Széchenyi szavával vágja

szemükbe: „Ami erkölcsileg rossz, az politikailag is rossz.”. Ne csodálkozzunk azon, hogy a kettős állampolgárságról való törvényalkotásra nemmel szavazók, a határ túloldalára szakadt nemzettársaink kezének ellökői számára szitkozódással egyenértékű a Trianon előtti egységes országot emlegetni, az ő számukra nem fontos honszerző Árpád vezér halálának 1100. vagy a Szent Korona hazatérésének 30. évfordulóját méltóképpen megemlékezni.

A mindennapok általános negativitásából, a folytonos rossz közérzet elől a már említett, hittel végzett munkába menekül. A művész feladatának a Teremtés folytatását, egy a jelenleginél szebb, jobb, boldogabb mikrovilág megkonstruálását tartja. Saját alkotói tevékenysége mellett azonban élénken figyel az országos és a lokális művészeti élet történéseire is: megemlékezik Polcz Alaine haláláról és az erdélyi költőről, Bajor Andorról, albumának bemutatóján köszönti a 80 éves Kass Jánost, beszámol az évente megrendezésre kerülő Határon Túli Magyar Irodalom Hetéről, a Csongor és Tünde borzalmasan sikerült fehérvári előadásáról, vagy L. Simon László Versenyhátrány c. könyvének bemutatójáról. Két kedves művészeti ága, az irodalom és a festészet kapcsolatáról pedig Jókai regényhőisével azt mondja: „Boldog az az anya, akinek a fia (ha már azt mérte rá az Isten, hogy valami szabad művészethez ragadjon hozzá) a festészetre adja magát. Az komoly, valódi művész; követői szelíd, otthon ülő emberek, szorgalmasak és józanok; nem lázítanak, nem háborítanak; békében élnek főurakkal és papokkal; megbecsültnak, megértetnek minden idegen által, a munkáikban a teremtőt magasztalják. De jaj, háromszor jaj annak az anyának, akinek a fia költővé züllött el. A költészet fellegekben járó pálya; követői vad, nyughatatlan emberek, vérüket gyorsítja a mámor; rövid élet, hosszú szenvedés jelöltjei; ellenségei a hatalomnak, a hétköznapi észnek, a világ megállapodott rendének, s mert az idegenre nézve érthetetlenek, saját népüknek háborgatói, s amit alkotnak, az nem a teremtő műveinek dicsőítése, hanem a világ tökéletességének vakmerő ócsárlása.”. Kissé komikus ugyan, mégis úgy tetszik, e kétfajta alkatból kellett, hogy egybegyűrjék Sobor Antal is (s ez utalás arra, hogy Jókai alakjának szavait nem kell teljesen komolyan venni), aki mindazonáltal élete utolsó időszakában (bár bizonyosan maradtak értékes, kiadatlan írásai) Márainak ad igazat és az öreg Goethével azt vallja: „Jobb festeni.”. Persze, mindezt megírva – tehetnénk hozzá.

A második egység a *Jelenségek* címet viseli és a mindennapi élet legváltozatosabb területeinek kellemes és kellemetlen eseményeit mutatja be. A szerzőt egyre komolyabban foglalkoztatják például az öregedéssel járó problémák – mind gyakrabban hagyja el itt-ott a dolgait, romlik az egészsége, drága a gyógyszer, látja, amint a buszra siető időseket direkt a megállóban hagyja a sofőr, a fiatalok nem adják át a helyüket, s végül az elkerülhetetlennel való szembenézés, a halál közelségének tudata. Utóbbival kapcsolatban II. János Pál pápa búcsúszavaiból merít erőt: „Derűs vagyok, legyetek azok ti is!”

Az emberélet koratelének vannak azonban szép pillanatai is, s ezekre szívesen emlékszik: mindenkor jólesik kimenni a balatoni birtokra, figyelni a természet csodáit, elkortyolni a barátokkal egy pohár bort (ugyanilyen derűvel írt ezekről Takáts Gyula is), nézni a szeretettel gondozott kert fáit, melyeket gyermekeihez és unokáihoz hasonlóan látott cseperedni és megerősödni, megtekinteni Bécs nevezetességeit és a határ menti osztrák kisvárosokat (bár a híres Wathay-regényében szereplő németújvári vár kimaradt), sétálni a bakonyi és a somogyi őszben, bevásárolni a lakótelepi vegyesboltban, ahol mindenki ismer mindenkit, vagy pénzt adni a megszokott koldusnak.

S ismét szól kedves városa kulturális életének jeles szereplőihöz, helyszíneikhez kapcsolódó élményeiről is – hogy látta Arató Antalt, „literary gentleman” barátját a televízióban, vagy hogy kapott egy csendes alkotótermet a Szent István Művelődési Házban, ahol nyugodtan festhet, és két képzőművész társa, M. Tóth István és Bodor Aladár emlékét is megidézi.

A záró rész az *Emlékek* címet kapta. Feleleveníti benne gyermekkorából, hogyan búcsúztak családtagjaik a hozzájuk beszállásolt, az orosz frontra induló magyar katonáktól, hogy mennyi mindent tanult kiscserkészként, mikor döntötte el egykori kiváló magyartanára hatására, hogy ő is erre a pályára lép, unokája érettségije kapcsán saját ballagását, melyen a hagyományos diáknóták helyett mozgalmi dalokat kellett énekelniük, vagy hogy miért nem végezte el az egyetemen a történelem szakot. A korai évekből őriz még a régi mozifilmek egy-egy kedves pillanatát, a vasúti utazások hangulatát, a szegénységük ellenére is szabott ruhák, cipők kényelmének érzését, a hajdani Karácsonyok semmivel össze nem téveszthető, sajátos túlével-gyertya-illatát. S mindezek ellenpontjaként ott a megváltozott, felgyorsult világ és az öregség – szomorúan konstatálja, hogy eltűntek a fecskék és a pillangók a kertből, elmondja, hogy a rendőri atrocitástól félve nem utazott fel Budapestre átvenni 2006 októberének végén aranydiplomáját, hogy egykori tanítványai közül, akiknek nagyrészt már a szüleit is tanította, sokan felismerik és köszöntik, hogy barátaival minden évben megülik közös balesetük szerencsés túlélésének napját és beszámol a fél évszázados érettségi találkozón tapasztaltakról is. Persze a két megelőző egységbe válogatott szövegekhez hasonlóan innen sem maradnak ki az irodalmi, művészeti jellegű elmélkedések, emlékezők. Ezek közül a legélvezetesebb az olvasóra talált könyv, egy századfordulós, raktárban rejtőzködő forráskiadvány esete, melynek lapjait ő vághatta fel. Az olvasás – s ez bizonyára írói, tanári munkájából is fakad –, mint irodalmi folyamat egyébként is élénken foglalkoztatja. Sajnálattal konstatálja, hogy a mai fiatalok egyre kevesebbet olvasnak – amin nem csodálkozhatunk, hiszen a szakma minőségileg rendkívül felhígult és ma már nagyon kevés a Sobor Antalhoz, Román Károlyhoz vagy

a nagykanizsai Harkány Lászlóhoz, Márkus Ferenchez, a zalaegerszegi Kis Kádi Gézához, Németh Józsefhez fogható kiváló, nagy szaktudással, hittel és szívvel tanító, inspiráló egyéniségű magyartanár –, s Kosztolányival szólva ő is a minőségi olvasó kívánalmát fogalmazza meg. Amint írja: „... minden el nem olvasott regénnyel szegényebb vagy. Mint tanár, ha futtában is, úgy sorolom a szerzőket, akiktől olvasnod kell(ene), tekintsd kötelező vagy legalább ajánlott irodalomnak: Cervantes, Swift, Defoe, Emily Bronte, Voltaire, Balzac, Stendhal, Goethe (Werther), Victor Hugo, Flaubert, Maupassant, Dickens, Thackeray, Gogol, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Gorkij, Martin du Gard, Franz Kafka, Steinbeck, Proust, Hemingway, Thomas Mann... Eötvös József, Jókai, Kemény Zsigmond, Mikszáth, Móricz, Kosztolányi, Krúdy, Németh László, Tamási Áron, Kodolányi... Aztán továbbá – a magyarok közül, ha csak egy-egy munkával is: Kaffka Margit, Molnár Ferenc, Ottlik Géza, Örkény István, Sütő András...

Szólj, ha elolvastad! Ha élek még, ajánlom a következő listát – nem csak regényekkel.” Mindezt drasztikusabban, a világirodalom vonatkozásában boldogult Mesterem, Bécsy Tamás úgy fogalmazta meg, hogy „a világirodalom nem svédasztal, ahonnan azt zabál az ember, amit akar, itt mindent el kell olvasni”. Nem véletlen, hogy ők ketten nagyjából egyidősek voltak.

A kötet végére zárásként két nagyszerű székesfehérvári költő neki ajánlott versét emelte be a szerző – Bobory Zoltán a festőnek és L. Simon László, a *Hosszú háború* írójának szentelt költeményeit. Utóbbi végső sorainak parafrázisával szeretnék most búcsúzni Tőle:

*Forgószélnél forgóbb az emberi élet,
kedves Antal, imádkozunk Érted.*

SOMOGY
KULTURÁLIS FOLYÓIRAT
SZERKESZTŐSÉGE
KAPOSVÁR/É. U. 16.
PF: 145
7401
Telefon: 314-406

Gutai István
Paks, Építők u. 16.

Kedves Barátom,

érdeklődéssel olvastik el dolgozatát, amellyel a Somogy tehetségkutató pályázatán jelentkezett. Láthatóan, jól ismeri tárgyát, Fodor András naplóját /naplóját/ s költészetét. Az volt az érzésem, hogy sokkal többet is tudott volna mondani a kétkötetes munkáról. De amennyit papírra vetett, amennyi dolgozatába fért, az is fontos és jellemző megfigyelés, észrevétel. S ~~gondolatait~~ véleményét ~~igényesen~~ igényesen adja elő. Mindezek alapján szívesen javasoljuk a szerkesztőség számára irásának közlését, de engedje meg, hogy az áment az érintett, Fodor András mondja ki. Ennek reményében biztatom, hogy irását még ebben az évben – talán tervezett somogyi számunkban – közölni fogjuk. Ugyanakkor önmagáról is áruljon el valamit: mivel foglalkozik, hány éves, volna-e kedve rendszeresen dolgozni a Somogy szembe rovatába rövid és tömör /egy-másfél flekkes/ kritikák írásával. Mindenesetre örültünk, hogy a Somogyot – és pályázatát – Pakson is ismerik, olvassák, netán a lapról véleményük is van. A további együttműködés s személyes találkozás reményében szíves üdvözlettel köszöntöm:

96. jan. 15.

Gutai István

Gutai István

Tüskés Tibor lapjai

Kedves István,
 hirtelen a keltőlapon
 meg zöbör befutott / ugori az a
 hogy a szemben (szóval a baris)
 a utofelirat / s nagyon kíváncsi ol,
 egy üzeneteket / a h. h. h. h. h.
 29. 02. 09. Tüskés Tibor

...
 A kéz iramló üzenetei,
 a szaggatott füzér, a hurkok,
 a dőlésszög, a zárt-nyitott ívek,
 az ékezek elmaradozó, vagy
 előrelobbant zászlai
 őszintébbek, személyesebbek,
 mint a tekintet,
 mint a beszéd.
 (Fodor András: *Levelek 1 – részlet*)

A Somogy 1995 áprilisában kritikai pályázatot hirdetett. A szerkesztőség Kaposvár és a megye kulturális életéről vagy egy élő magyar író közelmúltban megjelent könyvéről írt elemzést, műbírálatot várt.

Éppen akkor olvastam (nem sokkal az *Ezer este Fülepe Lajosnál* után) Fodor András *Hetvenes évek* című naplóját. A könyvről szóló gondolataimat leírtam és elküldtem a pályázatra.

Tüskés Tibor főszerkesztő 1996. január 15-én válaszolt. Biztatott, hogy a tervezett somogyi számban írásomat közölni fogja. (*A Metszetek a hetvenes évekről / Fodor András két új könyve/* című recenzió meg is jelent 1996 májusában.) Érdeklődött, mivel foglalkozom, hány éves vagyok és megkérdezte: volna-e kedvem a Szemle rovatba egy-másfél flekkes kritikákat írni.

Hogyne lett volna! (Bár soha nem akartam – most se akarok – kritikus lenni, de a megtisztelő felkérést vállalni kellett.)

Tüskés Tibor Nagy Lászlóról, Pilinszky Jánosról, Kodolányi Jánosról írt könyve addig is ott volt házikönyvtárunk polcán; egyiket első pécsi találkozásunk alkalmából, a másikat a határon túli magyar középiskolások olvasótáborában, a harmadikat 2004-ben dedikálta a szerző.

Nemsokára odakerült melléjük a Jelenkor indulásáról szóló kötet, majd a többi: az *Utak Európába*, a *Gyönyörű magyar tengerke (Írások a Balatonról)*, az *Édenalapító (Írások Németh Lászlóról)*, a *Két nemzedék*, Fodor Andrással folytatott levelezésének első kötete.

(A könyvek most itt vannak karnyújtásnyira; az asztali lámpa fénykörének határán. Amikor ezeket a sorokat írom és újra olvasom Tüskés Tibor levelezőlapjait, könyveit is fellapozom, egyikbe-másikba beleolvasok.)

Kilencvenhat február 14-én felajánlotta a személyes találkozás lehetőségét, megadta

telefonszámát és lakáscímét. (Máig őrzöm átütőpapírra írt útvonaltervet, amelynek segítségével odataláltam a Bokor utcába: a Konzummal szembeni üveges fülkénél fölszállni a 40-es vagy a 27-es buszra és a Pósa Lajos utcánál leszállni, majd előre és jobbra; vagy a 38-asra esetleg a 38/a-ra, melyekkel a bártfai templomig, onnan pedig balra kellett menni.)

A Somogy recenzió-írói (Mihalik Zsolt, Muráth Péter, Rónagy Edit, Szirtes Gábor... és mások) minden hónap 2. péntekjén találkoztak Tüskéséknél – ahova én ritkábban jutottam el, mint szerettem volna. Anna asszony főztjének (készítményének) elfogyasztása után meghallgattuk a házigazda előadását valamelyik éppen időszerű munkájáról. (A Németh László és Pilinszky János kapcsolatáról, a Kodolányi Jánosról szólóra emlékszem legszívesebben.)

Tibor ezután, kötetlen beszélgetés közben, szétosztotta azokat a köteteket, amelyekről ismertetőt várt.

(Egészen addig írtam a recenziókat, ameddig Tüskés Tibor a Somogy főszerkesztője volt. Páskándi Géza *Begyűjtött vallomásaim* című kötetéről, Kolozsvári Papp László elfelejtetett *Bűnös vadászáról*, Tánczos Vilmos kolozsvári folklorista *Keletnek megnyílt kapuja*, Nagy Gáspár *Zónaidő* című könyvéről; László Lajos, Wass Albert regényeiről, Szekernyés János temesvári író, helytörténész munkáiról, a Temesváron megjelenő *Ezredvég* folyóiratról, az Erdélyi Körök Országos Szövetségének és az Erdélyi Magyarok Tolna Megyei Egyesületének negyedéves lapjáról, az *Átalvetőről*. „...ezek kissé szétfolyóak, leíró jellegűek, holott a kritikus véleményét, ítéletét, értékelését kellene megfogalmazni” – írta Tibor kilencvenhat január 5-én és később személyesen is megfogalmazta szelíd intelmeit.

Kilencvenhat augusztus 31-én szívesen emlékezett a nyári táborra.

(Néhány kilométerre Pakstól, Cseresznyépusztán – ahol

Pákolitz István is tanított egykor –, az elnéptelenedett iskolában 1994 óta szerveztünk olvasótábort a Kárpát-medence magyar ajkú középiskolásainak. Ide az Új Dunántúl, a Hítel, a Kortárs mellett a Somogy szerkesztőit is meghívtam.

Az olvasótábor lapjának, a *Visszhangnak* az 1996. júliusi számában Tüskés Tibor vallott a lap temesvári munkatársának szerkesztői tevékenységéről, „*a csomagolópapírra írt diákkori faliújságtól az egyetemi években szerkesztett antológián át a Jelenkor és a Somogy szerkesztéséig*”.

A galántai diákújságíró Fodor Andrásról kérdezte, miért választotta közlési formának a naplót. A költő elmondta: „ez önkéntelenül adódott, ugyanis már tizennégy éves korában kezdett naplót írni. Számára a naplóírás egyfajta jellemnevelés, a napi elszámolás kényszere... Fodor András szerint a naplóírás az utókorral levelez, mint például Mikes, Kazinczy. Egyfajta objektív tájékoztatást ad a korról”.

Kelemen Lajos költő az olvasók figyelmébe ajánlotta *Telepesek* című versét, amely „az örök választáson álló, vívódó ember” dilemmáját közvetíti.)

Kilencvenhét március 11-én küldött leveléhez Tibor néhány kiadói szórólapot is tett a borítékba; remélve, „*hogyan talán ébred, ébreszthető némi érdeklődés az ügy iránt magyarszakos tanárok, érettebb diákok körében... Sajnos, ma már az író nemcsak megírja könyvét, hanem rikkancsnak is kell lennie. Hálátlan szerep.*”.

(Az ébresztést Tibor főszereplésével a Vak Botyán Gimnáziumban rendhagyó irodalomórán, délután pedig a művelődési központ könyvtárában író-olvasó találkozón folytattuk.)

Kilencvennyolc szeptember 3-án egyik (Tibor által bővített tárcanovellának tartott) írásom mellé hasonló jellegű, hasonló terjedelmű másik kéziratot kért, hogy prózairóként is bemutatthasson a folyóirat.

(A *Gelencsér Lidi öröksége, a Temetés előtt, A költözés* a Tolna megyei tematikus számban látott napvilágot.)

’99. március 2-án megköszönte a *Tekintetben* megjelent, a *Gyönyörű magyar tengerke* című könyvről írt ismertetőmet és tájékoztatott a készülődő erdélyi és tolnai számról. (Utóbbi ügyében Szekszárdra és Paksra készült; azonban csak a megyeszékhelyre jutott el, ahol a könyvtárban és a főiskolán tárgyalt, majd találkozott a megyei önkormányzatelnökével is. Szeretett volna „*valami eddig publikálatlant*” kapni Csengey Dénes hagyatékából is. Az „Óh, édes Tolna...” (1999. szeptember-október) tartalomjegyzékét átnézve megállapítható: sajnos, ez nem sikerült.

A Madártávlathoz, a könyvtárosok irodalmi antológiájához, melyet a 2005-ben meghirdetett pályázatára beérkezett munkákból adott ki a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, számos ismerős, számára kedves nevet talált Dusa Lajostól Villányi Rózsától és

többszöri hivatkozást a Somogyra. „*Remény ébredt bennem: ha ilyen sok értékes íróember tevékenykedik a könyvtárakban, akkor talán nem fogynak el az olvasók sem*” – írta 2008. szeptember 16-án. Dusa Lajos a ’80-as években kezdte költői pályáját, azóta több verseskötete jelent meg. Az antológia megjelenésének idején a hajdúhadházi Földi János Városi Könyvtár igazgatója, majd olvasószolgálati könyvtárosa.

Villányi Rózsa a pécsi Városi Könyvtár Csipkefa Gyermekkönyvtárának munkatársa; *Barátom, Cvek Edli* című könyvének fogadtatásáról én is meggyőződhettem a paksi városkörnyék könyvtáraiban, iskoláiban 2010 tavaszán. Tibor olvasóként érzett aggodalma nemcsak íróként és szerkesztőként indokolt: tudjuk, hogy a Jelenkor szerkesztése után tíz évig gimnáziumban tanított, majd a Baranya Megyei Könyvtárban dolgozott, szerkesztette a Pannonia Könyvek-sorozatát, 1991-ben könyvtárosként vonult nyugállományba.

2009. augusztus 25-én emlékeztetett a Barna sörözőbeli összejövetelre. Az utóbbi időben ott találkoztak ugyanis a Somogy valamikori recenzió-írói, más helyi alkotókkal együtt, Tibor egyik könyvének címe alapján a Testvérműzsák Asztaltársaság nevet választva. Figyelmeztetett továbbá a szeptember 18-ai pécsi és a 21-ei paksi Pákolitz-emlékestre.

„*Úgy látom most – írta – hogy egészségi állapotom miatt... a paksi megemlékezésen nem tudok részt venni. Ennek ellenére bízom abban, hogy szervezése és rendezése jól halad, a kezdedben van.*”

Születésének 90. évfordulója alkalmából a paksi városi könyvtárban nagyszámú és értő közönség előtt G. Tóth Károly író, Békés Sándor újságíró, a Magyar Televízió Pécsi Stúdiójának egykori vezetője, Bogádi Kisbalázs György tanár, Szirtes Gábor kritikus, a Pro Pannonia Kiadó vezetője és Videcz Ferenc költő emlékezett a város poéta szülőttjére.

„... *kortársai közül alighanem Fodor András volt az a költő, aki a legtöbb levelet írta. Az írógép korában is kézzel. És jóval a telefon fölhalálása után is levélben tartotta barátaival a kapcsolatot*” – olvashatjuk Tüskés Tibor tollából Fodor Andrásról, a levélíróról egy félszázados barátság emlékére papírra vetett sorait.” (Lyukasóra, 2009/2.)

Alighanem Tüskés Tibor volt az a szerkesztő, aki ugyanígy járt el.

Hamvait Pécsen és Nagykanizsán helyezték örök nyugalomra.

A pécsi temetésen a Testvérműzsák Asztaltársaság tagjai is részt vettek. Koszorújukra ezt a fogadalmat írták: „Emlékedet, szellemiségedet tisztelettel, szeretettel megőrizzük.”

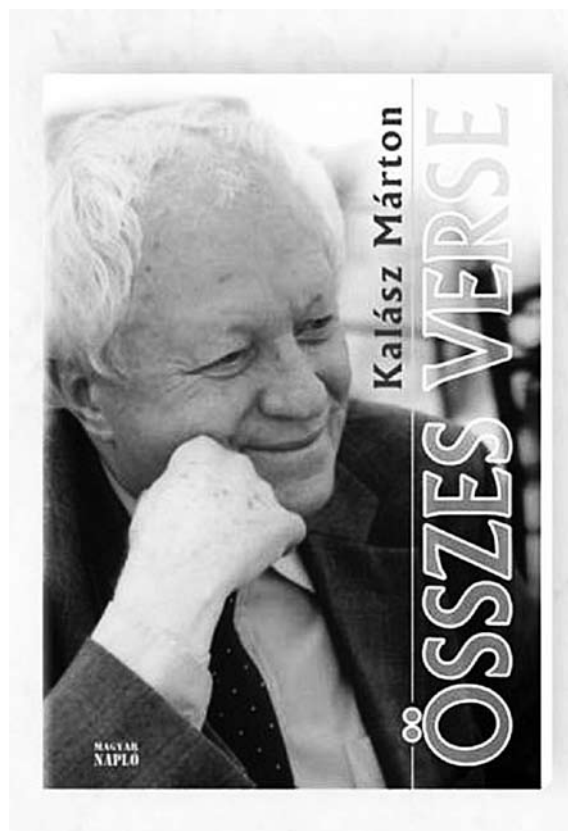
Pósa Zoltán

„áldozatnak magadat gyöngén ne ajánld föl...”

(Kalász Márton
összes verseiről)

Újabb korunk egyik nagy dilemmája, hogy bár csak a krisztusi humanizmus lehet földi életünk zsinórmértéke, a mai agresszív világban mégis eljön az a pillanat, amikor nem adhatjuk föl a küzdelmet, s nem adhatjuk meg magunkat a sátán erőinek. Ezt a látszólagos paradoxont, kettősséget fogalmazza meg Kalász Márton a *Parainesis* című költeményének kezdő soraiban, amely gyűjteményes kötetének emblémája lett, külső borítóján olvashatjuk: *„áldozatnak magadat gyöngén ne ajánld föl/szemedből ne kérlelődjön a bárány / ne zsolozsmázz előre, mint a félnék fügefá/ne mondd, hogy általuk te csak megfosztatol.”*

Vajon szabad-e megadnunk magunkat a kígyó kérlelhetlenségének, ha az isteni Bárány a keresztény hit jelképe? *„A kígyó nem remeg, igaz, az útonálló / lappang s kerülget mindent a romló sötétben/egyik rálép, másik összemarja a másikat / kígyót nem hallott még ránk kiáltani senki”*. A válasz nem lehet más, mint amit Jézus is mondott: legyünk szelídek, mint a bárány, de tanuljuk el a kígyótól a ravaszságot a gonoszág nélkül. Magyarán: legyünk bölcssek: *„fölveti fejét most bennük a vakmerőség / másokban horgasztja fejét a sunyiság / szemedből oly bárány nézzen felhőtlen képpel / szemükhöz bölcsességgel állj, mint kemény fügefá”*. Kabdebó Lóránt szerint Kalász a gonosszal szembeszegülő Szent György modern alakmása (Magyar Nemzet, 2009. október 3. szombat, 35. oldal, Magazin). A költemény, mivel parainesis, primer szinten nyilván a költő fiának szól, szekunder szinten viszont mindenkinek, akinek van füle a hallásra: *„mi vagyunk szerepünknek ma is fölé rendelése / hogy megpróbáltassanak rajtunk s kivétessenek”*. A bárány követőinek olykor az a szerepük, hogy tisztaságukkal szinte provokálják a botránkozatók gonoszságát, de ez semmiképp sem jelenti azt, hogy összekeverhessenek bennünket azokkal, akik által a botrányokozás esik. Mert jaj, ezerszer jaj azoknak...

ÉLETMŰ ÉS ÉLETÚT SZERVES EGYSÉGE

A Magyar Napló, a Magyar Írószövetség folyóirata könyvkiadójának edíciójában, Zsille Gábor költő szerkesztésében látott napvilágot a *Kalász Márton összes versei* című vaskos, keménytáblás fedelű kötet. A munka grandiózus végeredménye a mintegy hatszázhetven oldalnyi, több, mint kilencszáz költeményt tartalmazó könyv, huszonöt ciklusba szedve, tartalomjegyzékkel, betűrendes mutatóval, s az önálló kötetek jegyzékével ellátva. Utóbbi regiszter szerint a megközelítően ezer vers a gyűjteményes kötetekkel és az elemzés tárgyát képező, szóban forgó új opussal együtt éppen huszonöt könyvben látott napvilágot. Az 1934. szeptember 8-án, Sombereken született, hetvenöt éves költő életművének szintézis-erejű, szerves része a *Téli bárány* című regény, amelyben Kalász Márton expresszív, fegyelmezett, egymásra csiszolt, költői erejű sorokban számol be szülőfaluja, az ungarndeutsch, magyarnémet, sváb falu hétköznapjairól, kálváriájáról, idilli és tragikus történetéről, az iszonyatos traumáról, amit gyerekeknek, felnőtteknek okozott az 1945-ben megtörtént, minden korábbinál kegyetlenebb szovjetorosz megszállás és a kommunista kísérlet. Mint tudjuk, a kommunista terror már 1945-ben elkezdődött, 1947-től 1963-ig kiteljesedett, majd

lassú agóniájával 1990-ig temette maga alá az országot, hogy máig néhány biztató évtől eltekintve egyre kevésbé burkoltan újjáéledjen. Az orosz megszállást követően Kalász Márton német nemzetiségi falujában és számtalan hasonló sorsú településen elkezdődött a megtorlás, ugyanolyan faji alapon (tökéletesen ártatlan, német származású emberek ellen folyt), mint a náci Németország által elkövetett szörnyű genocídiumok. A regény egyik nem elhanyagolható tanúbizonysága az evangéliumi kereszténység szellemében, hogy minden bosszú, megtorlás értelmetlen, hiszen nem orvosolhatja az ártatlanokon ejtett sebeket, nem hozza vissza a kivégzetteket sem, ráadásul rendszerint vétkelnek sújt, tehát újabb bűnökkel tetézi az emberiség megszámlálhatatlan vétkeinek sorát. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy az emberek igazságérzetét, a világegyetem rendjét helyreállító igazságszolgáltatás és személyre szóló, a bűnösökre irányuló törvényes számonkérés megtörténjen.

Kalász Márton életrajzáról a keresztény humanizmus, a megbocsájtás, a szemet szemért, fogat fogért elv értelmetlensége is eszünkbe jut, de az is, hogy az embernek nem szabad hagynia, hogy a Bibliában és a *Parainesis* című Kalász-versben is szereplő kígyó a báránnyokra kényszerítse akaratát. Életművének ökonomikus, enciklopédikus szerkezete, nem mindennapi minősége, imponáló mennyisége is jelzi, hogy hátrányos származása 1990-ig arra készítette, hogy képletesen világrekordokat döntson a versenyeken, ahol a többségnek elégséges a saját maga teremtette mércének megfelelni. Mint minden hasonlat, ez is sántít és sarkít kissé, hiszen a művészet nem sportviadal, az időtálló nagy teljesítményeket összemérni szinte értelmetlen, de jelzi, hogy Kalász Mártonnak kemény munkával, a minőség erejével kellett az előítéletekkel naponta megbirkóznia. Bár kiválóan tanult, s már gyermekként versekkel bizonyította hűségét, magyarságát, tehetségét, 1957-ig az Ormánságban kellett először állami gazdaságban, majd Siklóson és Szigetváron népművelőként dolgoznia. Volt rádiós újságíró, 1960-1970-ig az Európa Könyvkiadó szerkesztője és elismert műfordító, 1971-1974-ig a berlini Magyar Kultúra Házának munkatársa, 1970-85-ig az Új Írás munkatársa, majd 1986-tól a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó szerkesztője és a Vigília főmunkatársa. Magyarán, 1990-ig, a Kádár-korszak puhuló szakaszában szakmai szempontból rangos munkahelyeken dolgozott, de sehol sem töltött be bizalmi állást és semmiféle funkciót. Ez a helyzet 1990 után módosult, 1991-1994-ig volt a Stuttgarter Magyar Tájékoztatói Központ igazgatója, 1995-től mostanáig a Károli Gáspár Református Egyetem előadója. 2001 decemberében választottuk meg a Magyar Írószövetség elnökének. A biztató kezdetek, a fideszes kultuszminiszterrel, Rockenbauer Zoltánnal kötött szerződés, a székház bérleti jogának tíz éves odaítélése

után 2002-2007. szeptember 21-ig kellett olyan nehéz helyzetben helytállnia (ahogy a remélt változásig utódjának, Vasy Gézának is), amikor is a magyar író és a magyar irodalom nehezebb helyzetben kényszerül létezni, mint a puha diktatúrában, hiszen a szocialista-liberális kormány egyesítette az államszocialista diktatúra és a vadkapitalizmus minden hátrányát, az előnyök nélkül. Amikor a Magyar Írószövetséget nemcsak a kormánytól, hanem a holdudvarához tartozó lakájíróktól is méltatlan támadások érték, Kalász Márton keresztény humanista módon mindig az egyedül vállalható megoldást választva mentette meg a legnagyobb, legjelentősebb írószervezetet a széthullástól. Ahogy versében írja: „*áldozatnak magadat gyöngén ne ajándékdölj*”, s abban is érvényesült a *Parainesis* igazsága: „*mi vagyunk szerepünknek ma is fölé rendelése / hogy megpróbáltassanak rajtunk s kivétessenek*”.

A GONOSSZAL SZEMBESZEGÜLŐ SZENT GYÖRGY MODERN ALAKMÁSA

Kalász Márton költészetét az intellektuális, filozofikus sokrétűség, kulturális és társadalmi értelemben is enciklopédikus teljességigény, izgalmas feszültség és bukolikus idilliség együtt jellemzi. E kötet teljes vertikumában tartalmazza 1955-től szinte máig a költő legújabb verseit is, s a teljes áttekintés birtokában örömmel észleljük, hogy már a fiatalkori munkákban kialakult a költő feszes metaforikus látása, autentikus gondolatvilága: realiztikus, szociológiai értelemben is pengeéles képekből, képrepezésekből és gondolatokból épít föl látomásos versegészeket. Az is szembetűnő, hogy e lírából kimaradtak már a kezdet kezdetén a totalitáriánus rendszert igazoló költemények. Az 1955-ben megjelent *Hajnali szekerek* című kötetben minuciózusan megszerkesztett, fegyelmezett, bimetrikus, azaz egyszerre hangsúlyos és időmértékes költemények, illetve belső, gondolati ritmusra hangolt, belső monológforma művek változatos skálája mutatja meg, hogy Kalász Márton már akkor perfekt költő volt. Jellemző az, amit a viszonylag frissen megjelent kötetről Kabdebó Lóránt professzor írt le a 2009. október 3-i Magyar Nemzet Magazin rovatának 55. oldalán esszéjében, amely az MKDSZ Magyar-Hon-Lapján is olvasható: „A ritka-szép kiállítású könyv immár egészében reprezentálhatja egy kiemelkedő jelentőségű költő teljes életművét. Egy életművet, amely az elmúlt században szokatlan összetartó erővel mond nemet a gonosznak, pedig látja, de nem féli azt. Szent Györgyként áll szemben vele. Szememben akár még Pilinszky utódát is látom benne. A megélt belső küzdelem átélője Kalász Márton költésze is. A létezés bajai ellenében az értelmet kereső versek küzdelmes sorozatának megalkotója”.

A Szent Györgyre jellemző sárkányölő hév és a bölcsesség egysége nyilatkozik meg a *Május elé*

című versben, amely szintézisbe hozza a látomásos és a metafizikai, valamint a hajszálpontosan tájleíró költemény eszközeit. Szomorú, tragikus végkifejletet sejtet az életkép, melyben a munkanap végén a férfi, aki lehet egy öreg parasztember, aki a föld műveseként az alkonyati munkanap-végén egy domb tetejéről alátekint a kertek, a fák, a hegyek panorámájára. De lehet akár az életművére visszatekintő költő is, kinek látószögével empatikus erővel azonosul az akkor még fiatal alkotó: „*Bolondság. Így megy ez naponta?* –” teszi föl a már-már belenyugvón, nemcsak szkeptikusan, hanem sztoikusán rezignált kérdést. Visszarámlik a múlt, amely lehet akár a tradíció, amelyből mindahányan táplálkozunk, de lehet akár a vers keletkezéséhez mérten nem is oly régen történt megannyi szörnyűség, az internálástól, a kitelepítéstől, a padlássöpréstől a kivégzéseig. „*Mint a tenger / mélyéről cápák, fölbukik / a múlt is merev, vad szemekkel.*”. Am a sok szenvedés és a csak azért is elvégzett, földet termékenyítő munka, a csodálatos, a harmonikus pannon táj értelmet ad egy élet, egy ország viszontagságainak. A költeményből felbukkan az is, amit Hamvas Béla ötödik géniuszaként emleget. A dunántúli táj nagyszerűsége magában foglalja a déli mediterránum, az északi mesefakasztó zordság, a természetes keleti őserő és a finomító, civilizáló nyugati világ legkedvezőbb vonásait, s létrehoz egy magasabb, a világ egyetlen más táján sem észlelhető ötödik minőséget és a pannon életérzést. Kalász költeménye azt a lélekállapotot rögzíti, amelyben az ott élő férfi az átélt szenvedések és gyönyörűségek okán és jogán immár elidegeníthetetlenül a sajtjának, a hazájának érzi a Világ Rámájának Aranyos Szegletét, faluját, Pannóniát és a Kárpát-medence minden porcikáját magában foglaló Magyarországot. „*s ő megnyugodva méri végig / a tájat – minden, ami van / az övé immár, föl az égig; / munka konok harcaiban/ lett ilyen széppé. Mosolyog már, körülvillanják tavaszi / színek, s mint egy ünnepi oltár, / elkezd a föld hullámsani. // Sőhajt a férfi. Tépve hordott/ágakon jóillat fakad. // Sírok közt indult el – a bokrok/virága vállain marad.*”. A pannon derű mögött ott feszül az alig tegnapi-mai, közép-kelet-európai magyar paraszt, magyar munkás, magyar értelmiségi, magyar költő szenvedéstörténete is. Magyarán: az öreg, a domb tetejéről a magyar tájra alátekintő magyar parasztember képe a magyar költő metaforájává szélesedik. És a verset megíró Kalász Mártoné is, akinek még a magyarságáért is meg kellett szenvednie, akár dunántúli sváb sorstársainak, kiket az emelt fövel átélt szenvedések és a hazaszeretet a leghűségesebb magyarokká avattak.

A fiatal Kalász Márton lírája a későbbiekkel szinkronban is megállja a helyét, már ifjan bölcs költővé avatták a korai szenvedések, megpróbáltatások. Az egyéni életúton szerzett stigmák, melyek a költeményben a szerves közösség közös kálváriajelzéseivé finomulnak. E kötetrésztlet számos versének szereplői, a szülők, a

nagypapa, az otthoni tájak, a falusi létezés megannyi életképe rímelt a *Téli bárány* című nagyszerű regény életképeire.

STÁCIÓK, GOLGOTÁK

Kalász Márton korán éretté vált lírájában a szónak nem hagyományos, lineáris értelmében észlelünk fejlődést, mégis beszélhetünk az életmű horizontjának állandó és folyamatos tágulásáról. A Szünet-történetre utaló *Stáció* című buchenwaldi koncentrációs tábor iszonyatos élményét, a tábort övező szoborparkok, emlékművek felemelően szomorú auráját idézi. A levegőben lebegő feszület víziója szerint a lágerben szenvedett, meghalt, legyilkolt, halálra kínozott és dolgoztatott ártatlan áldozatokat és túlélőket kínjaik Krisztus szenvedéseinek rokonává teszik, a versbeli Megváltó Jézus széttárt karját védő angyalszárnyként teríti a tábor felé. A kínok a látottak hatására leszállnak a földre is: „*s annyit látunk, hogy a gúzsba-kötözött / fejét lehajtva némán – tizenöt / éve holtan – vizet s vért verítékez.*”. Nem véletlenül követi épp ezt a verset az *Éjféle körmenet* című zaklatott, széles mezőkön hömpölygő projektív költemény. E vers összetett látomásrendszerében egyesül egy éjszakai, zaklatott séta, a föltámadási körmenet, a láger felé robogó vagonok képe, megidézi a Gulágok, a hortobágyi és a somberekitelepítettek, internáltak, a világtörténelem legszörnyűbb kísérlete és legvéresebb diktatúrája, a kommunizmus különféle golgotákra kényszerített vétlen áldozatainak kálváriautjait, amelyek végül egy valóságos elemekből összeállt képzeletbeli körmenet képévé egyesülnek. „*tizenöt éve nézitek a füstöt, amelyből értelmetek, / hústok, szomszédotok, elvtársaitok / ez az egész menet/ támadt föl újra, s im, a drótsövény hiába / növekszik, tövisei hiába villámlanak, hiába tetszenek / élesebbnek a kerti tüskék smaragd fegyverénél, / nem torpanhatok meg...*”. E költeményben ugyanakkor már kiteljesedik a költőnek az a képessége, mellyel a világnak egészen különböző valóságminőséghez tartozó elemeit, a természetes valóságot és a más művészeti ágakat idéző képzeteket hozza közös nevezőre. Beethoven zenéjére asszociál és a géniusztárs művére hangolja magát, miközben Bosch vízióinak erejével vetít elénk zaklatott képeket a késő ötvenes-kora hatvanas évek kommunista pokláról. A hamis látszatkonszolidáció csöpögősen nyájas és velejeig hazug jelszavainak paravánja mögött a kivégzett kiskorú gyerekeket és a szögesdrót mögé zárt embereket, mi több, a börtönbe zárt Magyarországot, a teljes szocialista lágert ott látjuk ebben a saját korában bátornak, életveszélyesnek számító költeményben.

A VERS SZÜLETÉSE MINT A VERS TÁRGYA

Az érett korba evező költő szükségképpen fordul a lírikusi önmegvalósítás, az ars poetica és a parainesis-

forma, az összegző, gondolati költemények tónusához. Nincs is nehezebb, mint az alkotás tárgyává tenni a vers születésének folyamatát, azaz megpróbálni tetten érni a vers születésének, az alkotást a világra hozó érzelmi és értelmi koncentrációnak teremtő varázslatát. Kalász Mártonnak többek között a *VERS* című költeményben sikerült kifinomult zeneiséggel rögzíteni a teremtés csodáját egy szó-szimfóniában. Keresztény költőként nem is tehet mást, mint hogy magára ölti az alázat szerzetesi köntösét, hiszen a teremtő képzelettel megáldottnak lenni nem csak érdem, sokkal inkább felelősséggel járó isteni ajándék. „*Egyetlen erényed / már akár tündökölhét – mindig jó tudtál csöndben ülni/s kívánni.*”. A folyamat nehezen megfogható, meghatározható, inkább jelezhető és körüljárható voltát imígyen érzékelteti: „*Titokzatos hidegben / kint volnál, egyre szebb gondolatok / póre rajként rajzanának fejedben; s bágyadt, de színes ajzottságban el- / feledkezni lassan: miért, s / kire vársz...*”. A költői teremtés végeredménye a megfoghatatlan szépség, amit Thomas Mannhoz hasonló sokszólamúsággal, belülről-kívülről, patetikusan-ironikusan tud a költemény is megsejtetni. A földi teremtés, az esztétikum, a módszer egyik kétarcú komponense az önzés, amely olykor a legfontosabb, legszentebb dolgokat, ügyeket is feledésre ítéli – átmenetileg – a mű létrehozásának pillanataiban, óráiban... Amikor már megszületett, olykor magunk sem tudjuk, mi történt, vagy ellenkezőleg: utólag nagyon is egyszerűnek, magától értetődőnek tartjuk és érezzük. „*Az egész olyan - / könnyen lehetséges s való- / színű: mint ahogy korábban egyszer / elgondoltad!*”.

E pasztellszínű, elégikus alkotói önvalomáshoz képest zaklatottabb, egy egész versen áthúzódo képbe sűrűsödött ars poetica a *Költészet* című mini önlélekrájz. A korábbi vers klasszicista, Goethe-re hajazó titánkönyvedségű költői attitűdjéhez képest a *Költészet* című versről Franz Kafka mondata jut eszünkbe, amit az író barátjának, Gustav Janouchnak mondott egy esti, prágai séta alkalmával: „Mindennél művészet szenvedésből fakad.”. Kalász Márton a görög klasszikus és a német klasszicista szemléletet modern köntösben újjáélesztő *Költészet*-versében a költő saját választott gályájának önkéntes rabja, az alkotás jármának olykor méltóságteljes, máskor kétségbeesett képviselője. A madár a költő, a költészet, a költői képzelet gyakori metaforája. Nekünk először a madár fiainak daloló Tompa Mihály jut eszünkbe, aztán az ívelő madarat vizionáló Pilinszky, de említhetnénk Baudelaire Albatroszát is, vagy Kárpáti Kamillt, ki esengve kéri esszéjében: A költészet ne legyen sétáló madár. Kalász finoman összetett metaforájában a madár rabul ejtve kereng, hiszen fogva tartja az ihlet érzésének-szünetelésének ritmusa, az alkotás fegyelmeinek megannyi komponense, a képalkotás kötelmeitől a metrumig. És az a mindennél fontosabb erkölcsi és esztétikai imperatívusz, hogy a mű

belső gondolati íve valahonnan el is induljon, s valahová oda is érjen (de legalábbis tudassa, hogy végállomás nincs). Ellenkező esetben, idézve Weöres *Két világ határán* című költeményét a Merülő Saturnusból: „*Más dal: legföljebb ügyesség.*”. Mint az autentikus üzenettől mentes áliródalom. Ugyanakkor arra is vigyázni kell a költőnek – sugallja Kalász metaforája –, hogy a teremtő képzelet ne manipulálja önmagát, különben megtörik a madár röptének természetes íve. Kalász víziója szerint a költő-madár sajátosan közlekedik: „*ma is röptél a kerek dobozban / körbe-körbe – kertben mátyásmadár / kísért; te bent hangtalanul, / ő a mindig szokatlan rikoztással / szorongva-pihegve sűrűlni a kemény falat, / kívül csórral ütök: ott bent te ki vagy, te ki vagy „ennyi volt újra ma reggeli álmom”, / mondod: „ennyi töredék hasonlatom*”. A töredék-hasonlatok, a meg nem valósult, vagy fölöslegesnek bizonyult képek, gellert kapott szimbólumok halmaza is arra emlékezteti az alkotót: mennyivel könnyebb a versben kísértő, hús-vér mátyásmadárnak, hiszen szabadon szárnyalhat. A költő viszont – Baudelaire Albatrosza óta tudjuk – az ihlet, az erudíció, stb. tovatűnésének pillanataiban, az életnek ama óráiban, amikor nem költői minőségében, hanem magánemberként létezik, olyan, mint a szárnyaszegett madár.

EINSTEIN PARÓKÁJA ÉS A TURBULYABARABOLY PÁTOSZA

Bár azt mondtuk, hogy Kalász Márton már ifjúkorában Pallasz Athéné-szikraként pattant ki a költészet teremtő génuszának agyközpontjából, képkeresésének, ritmuskészletének és allúziós bázisának hihetetlen ereje évről évre intenzívebbé, gazdagabbá vált. Filozofikusan polifon *Idő-eltolódás-naplójának* nem elhanyagolható eleme a finom humor és a sokszínű ironia. „Einsteinnek parókája volt” – kezdi a *Kís óda az elmúlásról, s a szerelemről* című költeményt, majd többek között úgy pörgeti tovább a gondolatot: „*Einstein se szívünket vezette le*”, vagy: „*Szívünk nem Einsteinnek világít*”. Ami a paróka és a relativitáselmélet között feszül, az az élet a maga lüktetően ezer színével, szagával, a lét, az elmúlás és a mindennél fontosabb, mindennek értelmet adó nő és férfi közötti szerelem, s eme világfontosságú, létfontosságú fogalmak és mögötteseik játékos és komoly megfogalmazása. S ebbe az is belefér, hogy miközben Kalász soha nem kérdőjelezi meg a szerelem életértelem-voltát, megcsipkedti annak kísérő jelenségeit, ifjonti pátoszát: „*olyan néha a szerelem szót / elsuttogni, mint a turbulyabaraboly / Kerbelkraut nevét elhinni, utána nézve / szótár is jelöli, talán nem csak a botanikusok / tudják, milyen lehet ízét nyelvünkre venni / kevésbé csípős, inkább, mint a szerelem / örök bolyongása bennünk a nyárvégi fény-ivásban.*”. Az ironiára kész tudós költő a mítoszok színét és fonákját egyaránt megmutatja a

tradíciókba és az egyetemes emberi tudásba alámerülő alkotó optikájával. A *Odüsszeia*-sorozatban (amely nem egy bokorba van rendezve, hanem bűvópatakként újra és újra felbukkan a kötetben) a görög eposzteremtő homéri teljességvágyat, a végtelenben találkozó párhuzamosok képét ötvözi, s teszi mérlegre az emocionális, költői, valamint a racionális, tudományos introverziót, majd közli a végeredményt: az ember tudatában rejlő ősi szorongás és a halálfélelem támadásaitól a filozófia, a magas matézis és a relativitáselmélet, sőt a görög filozófia előképei sem menthetnek meg minket, ám a keresztény hit és a költészet képes arra, hogy megszelídítse, Isten segítségével az alkotás jármába hajtsa (az egzisztencialisták tévképzeteiben legyőzhetetlennek vélt) démont. A költészetben minden lehetséges: „*a párhuzamosok e félelem előtt / lobogva szétváltak: nem tudták ágyam fejénél / hullámzavarukra vetve tartsanak hazafelé.*”. Kalász Márton tudja, hogy a költészet hatalma a tudományénál is nagyobb és egyetemesebb, de ezt a tudást is képes játékosan, ironikusan közvetíteni. Ahogy a görög szépségkultusznak is színét, fonákját egyaránt képes fölfesteni, mint olyan ember, ki már halhatatlanokkal, szimbólumokkal, örökérvényű fogalmakkal, mitológiai, irodalmi tájakkal cseresznyézik egy tálból (*Távoli tájaim, Az österbergi kertben, A göttingai sáncon, Pünkösöd a Rajnán*, stb.). Az irónia érzékeltetésére hadd idézzek csak pár sort a *Parafrázis* című versből: „*a görögök nem voltak jámborak / Hölder, az isteneiket persze szerették / de az elhalókra szánalommal gondoltak-e...*”. Ezek a képzeletbeli, érzékeny és valóságos utazások, kirándulások, ópikareszk szellemi és valóságos Odüsszeiák azt is bizonyítják: az ember a világ végére is elmehet, hogy megtalálja azt, amit Odüsszeusként, a vikingek és a Rajna kincsének kurkászaként, ezerféleként modulált zenei hangnemekben és milliányi színárnyalatok képzőművészeti asszociációkban és allúziókban sokáig keresett, de – olykor révbé érve, megpihenve, otthon – egyszer csak megtalálja a mindennél fontosabbat, a hitves, Éva iránti szerelmet. Ebben az érzésben, életünk nagy esélyében a férfiember a nőben, a nő pedig a férfiban, a másnemű szerelmes társban, gyermeke potenciális anyjában, apjában találja meg önnön énjének javított mását, ugyanakkor a lét értelmét is. A költő egy teljes ciklust szentel Évának, a hitvesnek.

ELLENTÉTEK ÉP ÖSSZHANGJA

E látomásos, mesés, mitologikus, szerelmes költeményekben tetten érhető Kalász Márton kép- és gondolatalakotó logikájának egyik fő titka: ritkábban építkezik extrém szavakból és kifejezésekből, nem teremt burjánzó jelzőbokrokat sem. A szavak asszociációs holdudvarán belül találja meg önkéntelenül a szokatlant, s így, a szavak és a fogalmak egyedi összekapcsolásából a

valóságot, a történelmet, az irodalmi allúziót és az álmot elegyítve teremt egészen különleges költészetet. Pl.: „*Álmomban elzászi hipnotizőr / azt súgja, engem elaltat, s látni fogom / Fritzet nyakazzák – testemmel görcsösen támaszkodom / ne kelljen lehunynom szemem: mindjárt eszméletem // sokáig nem nyerem vissza, s csak érzem / egy ifjú férfitest hogyan feszül, kívül inasan hánytorog / egy kerti tönkön – elönt a veríték*” (*Flychti holdváltozás*). E költészet a maga számára is meghatározza a sokak által a XX-XXI. század alapézésének gondolt melankóliát, ami azt (is) jelenti, hogy az ember képtelen a reá nehezült világ akcióira bármiféle reakcióval is válaszolni, mintegy cserében eluralkodik rajta egy olyan egyetemes megérzési képesség, amiből ha nem is levezethető, de átérezhető az élet minden alapproblémája és fájdalma. A *Melankólia* ciklus egyik modellértékű gyöngyszeme, a *Manó életézés*: „*ha elég kétségbeesett ábrázatot / manó, s hogy aki hóka archegyéig / ravasz, majd képen sajnálni való / mint te itt, kedvesem*”. Élete bizonyos pillanataiban lehet mindenki Manó, magának való ibseni troll, de annak kedvesebb, háziasított, nyafogó változata is, a szerelmünktől kezdve a kisunokáig, a jó barátig bárki, akár lehetünk mi magunk is, hiszen mindannyian képesek vagyunk bármikor, bármiféle körülmények között sajnálni és sajnáltatni önmagunkat.

Még bonyolultabb áttételeket, modulációkat valósít meg Kalász Márton a költőtársakat megidéző versekben. Háromrészes kompozíciót szán a Babits-szellemidézésnek (*Babits, Himnusz-utánzat, Cethal, az Urat*). Az első részben a szörnyű betegséggel küzdő poeta doctus-társat személyesen szólítja meg: „*látom, jajjal a kíméletlen Úr / által géged még megkerülve*”. A kíméletlen Úr, a rák elől csak a kíméletes, a kegyelemteljes, a magasságos Úristen nyújt menedéket. A *Himnusz-utánzat* panasza imígyen szól: „*Isten, szárnyat se adj / nincs nekem innen sehova szállásom / tedd rám az akarodat / erőszakomat hívságom kívásnom...*”. A harmadik felvonás (a *Cethal, az Urat* panasza) a legszomorúbb: Ninive, a bűnös város most is áll és forrong, s már a próféta is, az Úr is tanácstalan – a kegyelem, vagy a sorscsapás erősebb az észhez térítéséhez: „*cethal, az Urat azzal sürgetem, / aki hívívó, legyen föltételesan, / da cafat fej merül alá a tömegben, / az égi aura még kikezdetetlen; a cethal a part zöld szegélyében áll, / mint titkos hajó, míg a próféta kiabál, / a város zajong, forr, súghatja, vért, vért / küldetünk, míg pusztítunk, Ninivéért*”. A huszadik-huszonegyedik századi tudós költő jelzésrendszerének skálájára fölfér Shakespeare, Zbigniew Herbert, Gerzson Pál és mindenekelőtt az édesapa emléke. Kulcsfontosságú mondat hangzik el a szellemesen, játékosan szomorkás *Shakespeare a méhekről* című versben: „*Ellentétek ép összhangja*”. Mire végigolvassuk a költeményt, Kalász Márton az intellektus önfeledt játékának köszönhetően elmondja a véleményét nekünk az ellentétek harmóniájára épülő államról, a méhek valóságos, az emberek

működőképességnek gondolt, de ritkán megvalósuló társadalmáról, a demokráciáról, amit szidalmazunk, de tökéletlenségei dacára jobbat kitalálni eddig nem tudtunk. A tudós költő szükségképpen szkeptikus: „*Az állam polgára pedig / univerzálisára – hivatkozhatott? Úgyis: önkény használta a fogalmat először.*”. Kalász a versben „mellesleg” elmondja gondolatait a reneszánsz drámaköltőről, a szonettek mesteréről, de mindennek előtt a saját ars poeticáját is, hiszen a grandiózus kötetnek akár mottója is lehetne az „ellentétek ép összhangja”. Figyelemre méltó a rokon palettájú, egészen másképpen író, humanista, szintézisre törekvő, nyolcvanhárom éves kiváló alkotó, Ébert Tibor stílusimitációja, kinek lírájában, prózájában együtt lüktet Nagy-Magyarország, kis és nagy Európa, Budapest, Erdély, mindennek előtt a siratott, Bratislavává szürkült egykori koronázóváros, Pozsony, Bartók Béla és Kodály Zoltán peremvidéket és Európát egybeforrasztó szintézise. A legújabb, kötetben először megjelent költemények csokrában előtűnik Határ Győző, a nagy kísérletező, az eltört teljesség kifejezője: „*Csonk-tükröd? Láttamoz*”. Az sem véletlen, hogy a kötet a társ, a feleség, Éva megszólításával zárul, a múzsával, aki minden mondatunkban jelen van: „*Az uszálykormányos szelíd / kürtjelével köszöni meg / a továbbjutást; de hűs fényt, fuvalmat, az innen üde ősz – valakinek.*”.

A LÉTEZÉS ENCIKLOPÉDIKUSA

Kalász Márton a huszadik századi, ezredfordulós magyar és európai létezés enciklopédikusa. Költészetében a látomásosság és a gondolatiság, a konkrét valóság és az éteri látomás teremt egyedi, metszett, míves szintézist. Ha áttételesen és távolian is, de Kalász senkire nem hasonlító lírájának legközelebbi szellemi rokona T. S. Eliot, aki akár a középszerűség álarcát is magára öltve, az élet konkrét eseményeit is vízióvá nemesítve vall úgy tökéletlen – ember fércelte – világunkról, mint a tökéletes és teljes – Isten-képmása – világegyetemről. Ebből az egyetemes lírából a maga pőreségében tárul elénk a halál is, amely pontot tesz evilági regényszimfóniáink végére, de a szerelemtől is, ami egyedül képes evilágunkba is becsempészni az isteni szikrát. S magáról a költészetéről, a vers keletkezéséről, életéről, hatásairól is új gondolatokat, eredeti képeket közöl. E grandiózus, az eddigi életművet

együtt láttató kötet nemcsak korunk enciklopédiáját adja, hanem általa elénk tárul egy gondolkodó ember, egy tudós költő szemléletén átszűrte, egyedi világképe is. Egy ismeretelméleti rendszer, amely szerint amióta létezik emberiség, vagyis, amióta Isten kegyelméből létezőnk, mindig is elénk tornyosultak – s tornyosulnak majd a teljes élet kibontakozásának akadályai. Az a tévképzet is implicite benne foglaltatik a kötetben, mintha létünk értelmetlen lenne. Kabdebó Lóránt ezt a következőképpen fogalmazza meg kiváló elemzésében (Magyar Nemzet, 2009. október 3., szombat, 35. oldal, Magazin):

„Hogyan lehetséges, hogy nem ejt mégsem kétségbe ez a költészet? Mert nyelvének csodálatos megtartó ereje van. Nincs benne semmilyen direkt tanítás. Mégis érződik benne a mélyen hívő ember biztossága. Mondataiban, szóhasználatában a maga természetességében él a Szentírás mondat szerkezete, szókinccse: szimbolikája. A balladás hangoltságú félelmet úgy jeleníti meg szövegében, hogy ugyanakkor a teljes mondat szerkezetben megjelenik a metafizikus létszemlélet. Nem filozófiai fogalmazással, hanem természetes sugalomként. Mesévé oldja fel saját tragikus költői látását. A mondatban benne érzékeli (és ezáltal érzékelteti) a létezés elrendezettségének biztonságát. Legyen példa a kései Mese című verse, mely az emberi ténykedés, a népszokás, az ünnep és az evangélium természetes összeolvasásából ad egy életképet: Brueghel festett ilyeneket, és T. S. Eliot fogja versbe az Arieldalokban. Az értelmes létezés sejtelme? Mindenképp a nagy költészet lehelete. Így tud „felhőtlen képpel” nézni a bárány, és így létezhet az ember „kemény fügefá”-ként. Bárhová tekint, arra figyelmeztet, hogy létünk áldozat? De a kiválasztott szavak evangéliumi értelmet adnak a „bárány-lét”-nek. Lehet így élni? Minden egyes vers nehéz próbatétel: valahogy léteznünk kell ebben a teremtett világban. Ha már vészek közé ide teremtettünk.”.

Kalász Márton kötetét végigolvasva ráébredünk: életünknek éppen az a tétje, hogy megtaláljuk az Isten képére teremtett jobb önmagunkat: magyarán életünk értelmét.

(Magyar Napló, Bp., 2009.)

Fábián László

A pontos idő – Papp Tibor szerint avagy mit mutatnak az órák

Minden avantgárd hordoz modorában valamelyes üldöztetési mániát. Valószínűleg annak a dacnak a másik oldala, hogy elszánta magát az újításra, amit azonban – szokás szerint – keserves lesz elismertetni. Keserves, mivel a közönség – jobb esetben is – a bevett ízlés rabja, keserves, mert a hivatalosság elismerése ugyancsak minduntalan késlekedik (klientúra-rendszerek függvénye), sőt, egyenesen atrocitásként él meg efféle magatartásokat. És ezzel nem értünk az érvek végére, ám nincs értelme tovább sorolni. Van ebben jócskán az önvédelemből, legalább annyi a hivalkodásból, kivagyiságból. Viszont kétségkívül erőteljes mozgató erő: készenlét és készletelés egyszerre, kutató szenvedélyek ébrentartása, alkotói indulatok szakadatlan szervezése. Ez az alkotói nonkonformizmus az akadémizmus, a klasszicizálódás zsákutcájától félti a korszerűséget – egyébként joggal –, valójában nem volna ínyére, ha a kispolgári szellemiség könnyedén bekebelezné. (Általában nem is képes megtenni.)

Ugyanakkor minden avantgárdban bujdosol némi skizofrénia: kimeríthetetlen újításvágyában, eltökélt szakítási rögeszméjében minduntalan önigazoló előzményeket kutat, hivatkozik rájuk, mert azt az alapigazságot dehogy is akarja kikezdeni, hogy a kultúra megszakíthatatlan láncfolyamat, minden művészeti innováció – akár színvonalas, akár kevésbé az – a maga módján beletagozódik ebbe a processzusba (egyébként nem lenne innováció). Mint mindig, ezúttal is a művészet történetiségét érintjük, ha úgy tetszik. A folyamat maga mondja ki ezt a történetiséget, és egyúttal reprezentálja. A folyamat pedig az eredettel kezdődik; amikor tehát közelebbi témákra tereljük a szót, akkor óhatatlan esetünkben is az előzmények bevilantása. Persze, mindössze annyira, hogy leszögezhezzük: a *vizuális költészet* (némiképpen fölszínes) megjelöléssel aposztrófált jelenség eredete sajátlagosan az íráskezdemények homályos múltjába vész, ráadásul még csak a betűíráshoz sem köthető. Ugyan ki tudná megmondani, hogy – teszem azt – Valle Camonica sziklavészeit, vagy némely neolitikori északi sziklafestmény jelbelisége mennyire volt költői az adott kor embere számára, még ha bennünk óhatatlanul ébrednek is ilyesféle érzetek. Tudom, hogyne

tudnám, a gesztus szándéka különíti el – mondjuk – a görög kaligrammáktól, netán az ismert római bűvös négyzettől:

SATOR
AREPO
TENET
OPERA
ROTAS

ami lefordítva nagyjából annyit tesz: az *Arepo nevű magvető kereket hajt*. (Egyébként a 25×25 címlapja is idézi.) A látványos ötletek számosak, minden nyelv újabbakat kínál, mi több: új formák is kínálkoznak, nem is pusztán geometriaiak, olyanok szintén, amelyek akár a természetből kölcsönzik az alakot, amibe beszorítják a szöveget, mint például Berlin hamis etimológiából eredő jelképeinek, a medvének írásból megformált figurája a középkorból stb. Nincs értelme, hogy hosszasan időzzek a történetnél, hiszen az számos alaposabb helyen megtalálható. Részint akár Papp Tibor *Avantgárd szemmel – költészetéről, irodalomról* című 2004-es tanulmánykötetében. Nem is egyszerűen történetet, de tipológiát, de – fűzném hozzá sietve – esztétikát.

Nemcsak „avantgárd szemmel”, hanem avantgárd indulattal, vitakészséggel. Mondhatnám aktualitással, noha ez az aktualitás esetében is legalább félszázados. Az indulat iránya korántsem egyszerűen az egyenjogúság követelése más irodalmi műfajokkal, de valóban annak elismertetése is, hogy ez az oldaláginak, ha nem zabinak tekintett leszámított jelen van a fősodorban; nem véletlenül választja Papp Tibor sem a 2007-es 25×25, *bűvös négyzetek* című kötetet mottójául Arany János „huszonötösét”. Azaz, nem is csupán jelen van, éppenséggel olykor előbbre jár a korszerűségben klasszikusabb, elfogadottabb környezeténél. Szerzőnk leggyakrabban, egyúttal legmeggyőzőbben Kassák avantgardizmusát idézi meg, azt a heroikusnak tetsző küzdelmet, elszántságot, amit a korai magyar modernizmus óriása folytatott a századelő izmusainak adoptálása, kultúránkba illesztése érdekében. (Természetesen tisztában van vele, hogy a valós irodalmi értékrend kialakítását meglehetősen

gátolja az a megkövült vélekedés, miszerint irodalmunk korszerűsítését a huszadik század elején a Nyugat és köre hajtotta végre, és mindmáig ez a vonulat uralja a hierarchiát.) Mindössze jelezni kívánom, Kassákot társadalmi téveszméi (rokonszenve a vörös terror iránt, szimpátiája a kommunistákkal, minden megaláztatása ellenére) gyanúsabbá tették a polgárvilág előtt művészeti „forradalmával” egyetemben, mint azokat, akik – bocsánatos intellektuális kalandként – fertőzöttek meg Kun Béla diktatúrájában. Már régen szociálfaszisztának bélyegezték a moszkovita elvtársak, amikor a másik oldalon szélsőbalosnak könyvelték el. Ettől a kolonctól itthon nem szabadulhatott, jóllehet, a kapitalista világ (amely ellen olyan hevesen agitált) képzőművészként a legjelesebb modernnek között tartotta/tartja számon.

És ez a kifejezés összes lehetőségére érzékeny Kassák a vizuális költészetnek (egyelőre maradjunk ennél a fogalomnál) tudatos visszahozója a magyar kultúrába – egyáltalán nem függetlenül képzőművészeti vonzalmaitól. A futurizmus, a dada, a konstruktivizmus nemzetközi ihletésére. Papp Tibor eredetkutatása, őstisztelete tehát szükségképpen vezet a Tett és a Ma alapítójához, a magyar avantgárd bölcsőjéhez. (Barta Sándor *Tisztelt hullaház!* című, 1921-ben megjelent gyűjteményéhez is.) Azonban semmi esetre sem szeretném, ha az eredetet elválasztanám az alapozástól. Az említett tanulmánykötet föltétlenül tanúsítja, hogy szerzője az elméleti fundamentumot fedezi föl az elődök (dehogy csak magyar ősök), kortársak (mégannyira sem csupán honiak) munkásságában, a közeget, amely tágabb relevanciáját kínálja saját művészi eredményeinek.

Mert itt elsődlegesen Papp Tibor legújabb könyvéről (szívesebben nevezném albumnak), az *Órakölteményekről* lesz szó. Az Akácfa utcai (Art 22) kiállításról is szükségképpen, ahol tárgyasulva jelentek meg ezek az alkotások. (Ebben az értelemben pedig nem is albumnak, de katalógusnak kellene tekintenem a kiadványt.) Egyfelől valóban órákvoltak (működőképesek), másfelől viszont vizuális költemények, amelyek rafinált módon az idő transzparenciáját célozták meg; olyasféle asszociációs hálókat szöttek, amelyek időérzékelésünk magunk által sem mindig fölismert mozzanatait igyekeztek befogni. Hogy azt a rejtelmes valamit, amit időnek hívunk és ami egyszerre van és nincs egzaktabbul fölérezzük, netán filozófiailag megközelítsük. Netán a térbeliségét (miként a tér időbeliségét), ahogyan egyik konstrukciója az idő mélyébe furakodik, vagy a prousti programhoz csatlakozik *à la recherche du temps perdu*. Szövegek, szövegeképek épülnek be a számlapokra; éppen a fordítottja azoknak a 17-18. századi festményeknek, amelyekbe órákat illesztettek be a kor divatjának megfelelően.

Vagy ahogyan az óra mint műtárgy mindig vonzotta az ornamentális beavatkozásokat – lett-légyen szó a szerkezet burkáról vagy a számlapról. (Egészen

más a varázsa egy római számos számlapnak, mint a mindennapibb, unalmasabb „zifferblattoknak”, szinte formája hordozza az idő múlékonyágát.)

Időzzünk azonban egy kicsikét a címnél. Magam részéről metaforát gyanítok már a vizuális költészet elnevezésben. Talán nem olyan triviálisan metafora, ahogyan beszélünk – például – ruhakölteményről, ételkölteményről, mivel a szövegnek, de legalábbis a betűnek mindenképpen kitüntetett szerepe van a műben. Ha – mondjuk – Papp Tibor „óráverseknek” nevezné munkáit, alighanem egészen más irányba indulnánk a megközelítésben, mint a jelenlegi cím olvastán. A „költemények” minősítés elsősorban arra hívja föl a figyelmünket, hogy különleges, rendkívüli, sajtáságos, speciális, ritka időmérő eszközökkel állunk szemben, amelyek kiváltképpen megformálásukkal, a róluk leolvasható közleményekkel jelzik újdonságukat. Nem éppen megszokott, hogy a koncentrikus gyűrűkre osztott számlapon körbefutó szavak összefüggéseit keressük kronométerünkön (ámbar ismerünk bőszegesebb információkat hordozó körkörös számlapokat), ahogyan az sem, amint már-már valóban szálldosni kezd rajta a „lepkeraj”. És köznapi élményeink közt nincs bűvös négyzet, nincs ál-térkép kifejezetten vers-fragmentumokkal, akár spirálisan csavarodó szöveg sem. Ami viszont egyáltalán nem jelenti azt, mintha a mi óráink más rugókra járnának! Ellenkezőleg, éppen az a legvarázslatosabb ezek előtt az órák előtt állva, hogy nagyon is hasonlatos időfüggvényekben ismerünk magunkra, azaz: minden egyes darabnál úgy tetszik: ütött az óránk. (Márpedig ha létezik is ütőképes metafora, a metafora-órák semmiképpen sem ütnek.)

(Az óráversek – legalábbis én így képelem – olyasféle lennének, mint a szerzetesek számára a hórak, amiket az előírt időkből föl kell mondaniuk.)

Létezik az órakompozícióknak még egy szimbolikus mozzanata. Nevezetesen, hogy a számlapok, az idő képi manifestációi háttérként szolgálnak az „irodalmi” beavatkozáshoz, ide érte a kompozíciót magát is. Olyaténképpen, miként egész életünk ez előtt a háttér előtt zajlik, ha egyáltalán háttér és nem a teljességet magában foglaló közeg – beláthatatlan mélységével minden irányban. Múltban és jövőben, amelyek egyetlen számlapon kifejezve jelenné sűrűsödnek, valamiféle jobbára körkörös jelenné, ahogyan Papp Tibor számtalanszor utal rá, és mintha olykor el is bizonytalanítana a szövegolvasattal az óra járását illetően, sőt, bagatellizálná is a forgásirányt. Sajnos, persze, ez csak „órákölteményekben” lehetséges, a valós időben kegyetlenül egyértelmű az idő iránya; és most ideidézhetem a kérdéssel annyit bajlódó Borges sóhaját: *Az idő anyagából vagyok... A világ, sajnos, valóságos; én, sajnos, Borges vagyok.* Engem minden esetre ez az életérzés borzongat az „óráköltemények” olvastán.

Remélem, kitetszik a szándék: visszaigazolással használok az olvastán kifejezést. Ebben az esetben az összetétel „költemények” tagjának legitimációjaképpen. Vagyis: túltettem magam a metaforán. A bűvös négyzet költői metaforáin is, ahol – nem mellesleg – éppen a szükségszerű mellérendelésekből távoli asszociációkra hagyatkozó metaforák állnak/állhatnak elő. Mondhatni: a palindrom szimmetria eredményeképpen. A nyelvlogikailag is szigorúan kötött formában. És – vélhetőleg – belátható számban. (Mintha Papp Tibor is érzékelné, hogy nem csupán lehetséges, olykor szerencsés is a bűvös négyzet szintagmáinak nyelvi-poétikai abszorbeálása: párhuzamosan versszövetekbe ágyazza leleményeit.) Igaznak tetszik Heidegger szerzőnk által is citált vélekedése, amely szerint a költészet hasonlít a játékokra, de nem az. Ámbár örömet játszottak palindromokkal (megfordításokkal) hajdan olyan nagyságok, mint Chaucer, Villon, Shakespeare, helye van a Rózsa-regényben, a mindennapok szójátzásaiban a legkülönbözőbb nyelveken (például a német *Bei Liese sei lieb*).

Az „órákölteményeket ún. *logo-mandalák* követik. Ezek afféle *toposzintaktikus* szerkezetek, amelyek alkalmasint őrzik a mandalák jellegzetes szimmetriáját, és azon keresztül elmozduló értelmű mondatvariációkat hoznak létre (*Lik-luk Tandori Dezsőnek*). Talán leginkább a *Pehely* összevetése variánsával, a *Pehely kiterítve* cíművel, amely az ismétléses szabadvers retorikáját mutatja, érteti meg a nyomdai kép tengelyre rendezésének elvét, de képi jelentőségét szintén. Egyszerűbben pedig a *Fehérnemű*, a nyolcszög középvonalait olvasási tengelyként hasznosító mandala. A *logo* megjelölés többértelmű: jelentheti a közlemény logikai rendjét (mind keletkezésében, mind befogadásában), de jelentheti magát a *logoszt*, ígérettel tartalommal. Az említett kiállításon a nagyobb méret még evidensebbé tette a vizuális benyomást, még inkább a mandala mandáns (értsd: meghatalmazó) jellege bontakozott ki. Szerzőnk egyik tanulmányában kimondja: *a logo-mandala néven ismert – a konkrét költészet körébe tartozó – műfajnak a szabályos rendezés az egyik elengedhetetlen ismérve*. Az én fülemben a meghatározás a geometrikus festészet konkrét ágának elveire hajaz.

Az album (és kiállítás) utolsó ciklusát, az *Őszi sárgákat* írójuk (itt a szó csaknem hagyományos értelmében helyénvaló) a 17-18. századi magyar képzőművészek előtti főhajtásnak szánja. Tulajdonképpen egyetlen formai eszközzel él, nevezetesen, hogy a hagyományosnak tetsző (noha szabad) vers „kenyérbetűiből” egyes betűket kiemel, fölnagyít, és azok ugrándozó tekintetét követelő összeolvasása újabb jelentésséggel módosítja az alapszöveget. Vagy éppen az akrosztikon (versfő), a telesztikon (sorvég), netán a mezosztikon (középsők) betűtípusának (méretének, vastagságának) megváltoztatásával operál. A *Maszlag*

címűt *Mátis Livia emlékének* aktualizálja. Ekként:

cseresznyemag az öröklét alulról
fekete bennünk a cseresznyemag

fekete cseresznyemag
alulról egy csillag

hiányzik az égről a cseresznyecsillag
alulról hiányzik

a cseresznyemag fölöttünk csillag
az öröklét csak bennünk fekete

alulról fekete csillag bennünk az öröklét
majdnem cseresznyemag

Ilyesféle kiemelésekkel úgyszólván az írásbeliség megjelenése óta élnek a szerzők, mi több, az akrosztikonra már a Kr. e. 2. évezred akkád irodalmából található példát (*Szaggil-kínam-ubbib*), jóllehet, praktikus célzattal: megakadályozandó a szövegcsönkítést. Jócskán vannak korai héber, szír, görög és más példák csakúgy; az ókeresztény akrosztikon Krisztus nevét kapcsolja össze a Megváltó jelképével, a hallal. (A bravúrokra mindig kész Villon akrosztikon-telesztikon kettőssel is élt.) Nagyon is természetes a 17-18. századi magyar mesterek alkotói figyelme egy ilyen gazdag hagyomány iránt, nem különben a kései utód hódolata, aki életműve jelentékeny részét a modern képzőművészet (hangvers stb.) művelésére szánta.

A konkrét költészet klasszikusának számító svájci-német Eugen Gomringer alapította még az 50-es években Bernben a *Spirale* című folyóiratot, és indította el a *Konkrete Poesie – poesia concreta* kiadványsorozatot, amelyek az irányzat nemzetközi fórumai voltak. (Csupán az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy az angol *concret* szó ’betont’ jelent; a költészet jelzőjeként – ahogyan egyesek utaltak is rá – új asszociációkat indít.) Gomringer a költészet ökológiai szerepét is fölveti egy 1969-ben megjelent kötetében. Még 1956 végén a braziliai *Noigandres* (a provanszál szó jelentését nem ismerjük; a XX. Cantóban Pound is használja, ámbár nem fordítja, minden esetre a brazilok használatában Poundra utalhat, aki maga gyakorta kínai ideogrammákkal mozgatta meg versei képét) című folyóirat vonultatta föl az ottani konkrétistákat, és kapcsolta be a nemzetközi áramlatba. A. de Campos a pop art-hoz közelítette a maga alkotói szemléletét. A művek bemutatására jellegzetes kiadványok, galériák, a fónikus (hangzó) művekére előadások vállalkoznak.

Nagy Pál egyik nyilatkozata szerint Papp Tibor és ő 1971-ben fordultak a képzőművészek felé a párizsi Magyar Műhely hasábjain. Úgy gyanítom, Papp Tibornál a 60-as évek derekán, kivált a *Vendégszövegek 1* ciklusban

találunk jelzéseket az új útírányra. (Jegyezzük meg, 1957 óta foglalkozik „vendégszövegekkel”.) Ez a René Char-átvételekből mindössze egyetlen apró mutatóval igazolható akár:

te meztelen zöldbab >

Világos a gesztus értelme: a kevésbé szokásos nyomdai jelek bekapcsolhatók a költői szövegbe. Az *Ég a könyvtár* című poéma ugyan nyomatékosan fölszólít: *kísérletezzünk tovább*, valójában azonban nem történik radikálisabb lépés. És a *költészet bomlasztó ereje nélkül* (ez egy újabb ciklus címe és „zárósora”; idézőjelem az utána következő spácium-vonalra utal) ez nem is történik meg az 1972-től datált *Vendégszövegek 2 3* egyszerre szembeötlő *szókártozásaiig*, amelyek – úgy tetszik – az egész *hámozható társadalmi háttér* előtt akarják nyilvánvalóvá tenni: *mozog a vers*. Olyannyira mozog, hogy a *Kilenc 4-esben* a sorok sűrűn egymásra csúsznak, ahogy a textilminták a lauferon, raszterosnak tetsző szövegtömböt alkotnak – ezúttal némiképpen a címben szereplő számot imitálva. A szerző ugyan ironikusan megjegyzi az első darabnál, hogy a *mondanivaló kimenőt kapott*, ám a sűrűsödés ritkuláshullámaiból kimazsolázhatunk (pl.: *gazdag költőné melleit barnítja*), amelyek alkalmasint nem szenvednek mondandóhiányban (olykor személytelenségben sem): *új művekre éhezem, az irodalom erényövéen neoretrográd lakat* stb.

És elindul egy jeles pálya – ezúttal keresve, majd föllelve a nemzetközi kapcsolatok, fórumok lehetőségeit, de indul a küzdelem a honosításért; nem egyszerűen a szülőföldön, hanem az irodalom hazájában is. Ráadásul hamarosan a fónikus gesztusok irányába szintén, ami egészen egy sajátos (általam csak a szerző elbeszéléséből körvonalazódó) operáig mutatja horizontját. Egyszóval a vizuális és auditív mezők minden költői műfajában. Talán legkedvére valóbbak a logo-mandalák, ezek egy részére már céloztam az *Óraköltevények* albumában, de ugyancsak láthattunk az Art 22 galériabeli bemutatkozáson a 90-es évek második felében született *TÉR/VERS/KÉPEK* darabjaiból, amelyek olykor szívszorító utalásokkal bizonyítják a kifejezés gazdagságát (*Kassák-hommage, Hétköznapi séták, New Montgomery* stb.). Természetesen ugyanakkor ezek is telis-tele szójátékokkal (ebben minden pillanatban remekel a szerző), vizuális poénokkal, ha csupán térképeire tekintünk, nyomban a vonzalnak is kiderülnek, hiszen akad Arany János-kilátó, Kassák Lajos sugárút (ugyan mi lehetne egyéb, hiszen ez vezet direkte Papp Tiborig!), Pilinszky János körút, Erdély Miklós utca, egyebek; mi több, hagyományos verssorok, strófák köríthetik akár a térképeket, mint *Puskával kitámasztott esték*,

*fogagról pattogó zománc,
a szomszédot ruhástól kitették,*

lehetőségekre, amelyek igazi fogadó teret kínálnak intellektualizmusának, iróniájának, ragyogó verbalitásának, vizuális készségének. Még az ismert magyar palindrom közhelybe is beleakad, hogy ráfejelhessen a visszafelé olvasásra: *indula tél aludni*. Vagy egy szójátszó sor – a szerző jellegzetes tipográfiájával:

boldog aki jóllakik

tefertőddel

az elmondottakból annak mindenképpen ki kell tűnnie, hogy Papp Tibor órái másképp járnak, mint a megcsontosodott hagyomány láncos toronyórái. Mint jeleztem, nem arról van szó, hogy esetében a hagyomány kihajított volna a jövő hajójából, miként a klasszikus avantgárdban egyesek hirdették, arról azonban igen (és ezt minduntalan hangsúlyozni kell), hogy egyelőre nem kanonizált hagyományban leli föl az eredetet. Talán mivel ennek az órái még mindig elevenen ketyegnek, nem fáradtak el a rugói. Ahogyan a legnagyobb példaadó – Kassák – betagozta magát a legkorszerűbb nemzetközi avantgárdba lapjaival, Papp Tiboréknak is sikerült a Magyar Műhellyel (és kiadványaival) nemzetközi érdeklődést kelteni. Sőt, jelentős részben az ő elszántságuknak köszönhető, hogy a téma iránt itthon is megindult az érdeklődés, mára fontos antológiák, egyéni bemutatkozások jelzik a folyamatot. Magam a külhoni példákban is azt szűröm le, hogy jól szerkesztett, műgonddal tipografált, rangos folyóiratok híján ez a munka nemigen halad. Kassák a Tettel, a Mával, a Dokumentummal hasonlóképpen az élvonalban járt, mint – mondjuk – a krakkói avantgárd a *Zwrotnicával*, *Praesens*-szel vagy a *Blok*-kal, az *Unizm*-mal, amelyek nyomdai karakterét (és még számos füzetét, könyvét) olyan konstruktivista festőnagyságok adták meg, mint Henryk Stañewski vagy Władisław Strzemiński. Láttuk a brazilokat is, valamint jócskán akadnak példa más nyelvterületekről. A Magyar Műhely könyvei széleskörű publikációs lehetőséget kínáltak az avantgárdnak, ezen belül pedig az új költészeti formáknak. Megmutatkozott ez már Weöres *Tűzkútjának* őskiadásában, de Erdély Miklós is itt kapott fórumot 1974-es Kassák-díja kapcsán, hogy el ne hallgassuk a képvers (és egyúttal a lapszerkesztés) olyan rangos művelőjét, mint Bujdosó Alpár. Nagy Pál pedig a műfaj esztétikai, nyelvelméleti megalapozásában is komoly munkákat tett az asztalra. Körvonalaz egy olyan fölfogást, miszerint ebben az esetben voltaképpen egy önálló jelrendszerrel van szó, amely túlmutat a „nyelvi nyersanyagon”; noha irodalmi indíttatású (is).

Az egyetemes irodalom – úgy tetszik – befogadta ezt a diszciplína-határon ide-oda grasszáló, a papírlap síkjáról gyakorta plasztikailag, hangzásban térbe kívánczó irányzatot. Papp Tibor pedig már-már

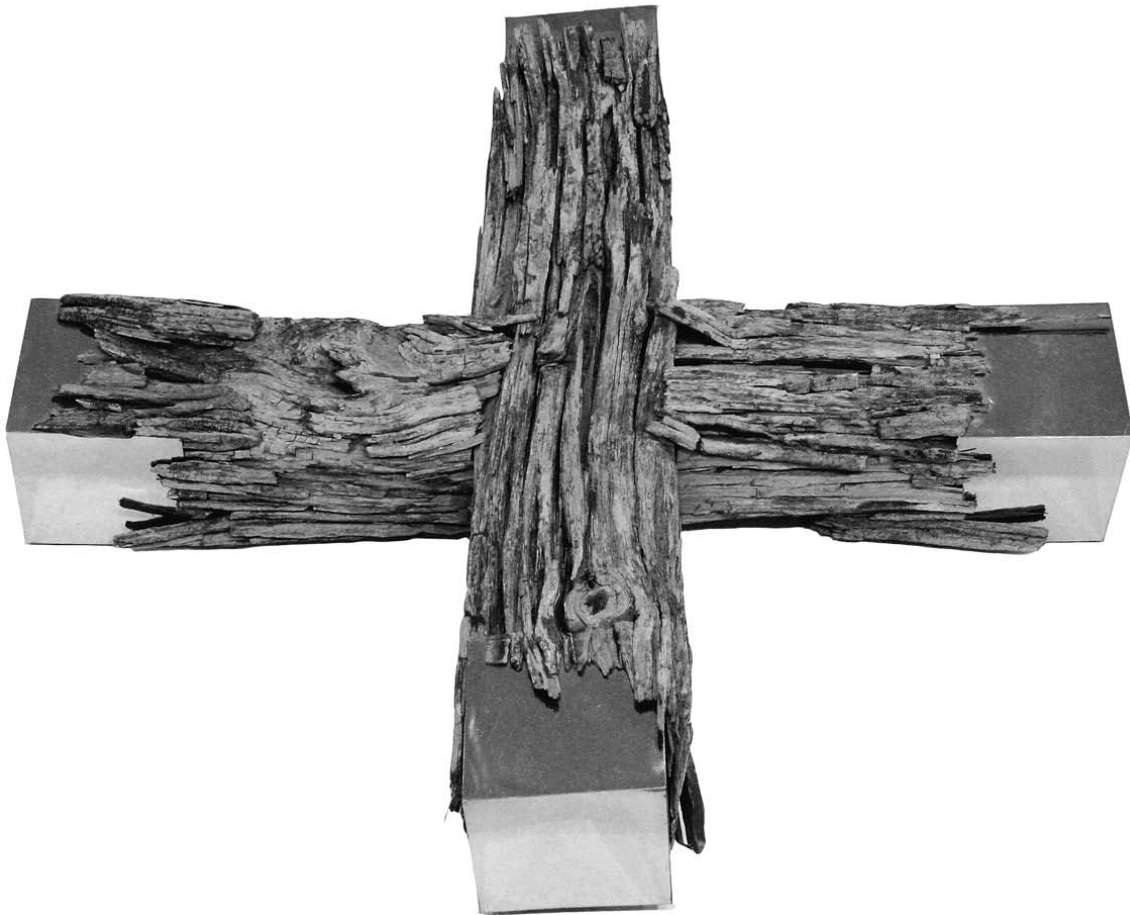
filológiai buzgalommal kutatja föl a kapcsolódásokat, a szellemiségben, szemléletben távolabbi-közelebbi rokonokat. Fölteszem, az ő benső órájában működik egy olyan szerkezet, amely a kellő pillanatban figyelmezteti, ezúttal légy résen. Még a *Dialogue* című belga irodalmi és művészeti folyóirat egyik szerkesztője volt (belgiumi emigrációjáról beszámol *Olivér könyve* című regénye), amikor beleakadt egy ír festőbe, akit történetesen Basil Rákóczinak hívtak (így: a pontos ékezetekkel), és aki őrizte is (akárcsak szintén festő apja: Ivan Rákóczi) származásának büszke tudatát. „Avantgárd szemmel” bizonyára ezt is könnyebb lehetett észrevenni.

Rimbaud klasszikusnak tetsző parancsa – *Modernnek kell lenni mindenestül!* – nem vesztett érvényességéből a mai avantgárdban. Persze, az órák nem visszafelé járnak, az újítás vágya, az újdonság izgalma érdekes a parancsból; azaz: a magatartás

egyértelműsége. Halott a recepteket kínáló, társadalmi, etikai kérdéseket megoldónak vizionáló művészet. Vagy kissé teoretikusabban, miként Alain Badiou mondja: *A művészet többé nem az abszolút Eszme prezentációjának privilegizált történeti formája*. Ebből azonban nem vonnám le azt a következtetést, hogy a modern művészet sosem lesz képes olyan hatalmas műveket létrehozni, mint a klasszikusok. Ha Rimbaud imperatívuszát korparancsként értelmezem, akkor egyenesen korszimbólumot látok Papp Tibor óráiban: a művészet eredendő, már Hegel által is tárgyalt múltjellegének kiegyenlítésére a jelenben. Érezhetjük ezt avantgárd izgásgágnak, provokációnak, valójában azonban a gondolkodás állandó készenléti állapota érdekében perel.

Mert a valamirevaló műalkotás – igenis – provokáció!

Horváth László munkája

Büky László

Kocsis Katalin: Nagykanizsa 100 zenei emlékhelye

Egy néhány évvel ezelőtt megjelent (család) regény egyik szereplője élete hányattatásai közt egy kisvárosban telepedik le. „Haldokló, de művelt város ez, gondoltam, Trianon elvágta a déli piacoktól [...]”, „[...] az utolsó kisváros [...] Európában, ahol a kamarazene volt a »jobb emberek« legfőbb szórakozása, ahol az utcán, ha találkoztál valakivel, behívott a házába Mozartot hallgatni” (Bánki Éva: *Esőváros. Magvető, Budapest, 2004.* 242, 284). Ezzel kapcsolatban a regényről egyebek közt ezt írtam: „Megjelennek a város régi kereskedőházai, a vasútpart, az úttörőház, az Egyesült Izzó, a filharmonikus zenekar és karmestere és mások, akik a regény szereplőivel valamiképp kapcsolatba kerülnek. A Nagykanizsát ismerő olvasó jól eligazodik mindenben, s talán a várost nem ismerő számára is felidéz több mindent a szocializmus korszakának egy, a valamikori kisvárosi-polgári jelleget elzártsága következtében valamelyest megtartó világából, amely némileg egy korszak átmentését is jelentheti (jelentette volna) a későbbi (mai?) Magyarországnak” (Tiszatáj 2005/IX: 95–100). Kocsis Katalin könyvét kézbe véve az olvasó tapasztalhatja, hogy a trianoni döntés következtében az ország szélére került kisvárosnak milyen zenei műveltségbeli értékei voltak, továbbá azt is, napjainkig mit őriz ebből a város mint tér, és mire támaszkodik a mai lakosság mint e műveltség letéteményese.

A könyv Nagykanizsa zenei útikönyve – írja bevezetésében a szerző. S valóban: utcák és házak alkotják a címszavakat. Rövid és tömör eligazítás van a házakról, tervezőjükről, stílusukról, szerepkörükről, némelykor pusztulásukról, lebontásukról vagy éppenséggel a helyükre került új építményekről. A várostörténet és a hozzá szervülő zenei kapcsolatok története a XIX. század közepétől a kanizsai levéltár 1945. évi elpusztulásáig jobbra – a különféle becses helytörténeti munkák mellett – a helyi, illetőleg megyei hírlapok anyagára, múzeumi anyagokra és a város zenei életének a könyv összeállítása idején élő zenészeinek és másoknak emlékeire hagyatkozva van bemutatva.

Minden épület, vagy amely ma áll a helyén, képeken látható, hasonlóképpen számos személyiség, zenekar, falragasz, esetenként kézirat, autogram, síremlék – növelve a könyv értékét. A további kutatást, érdeklődést a felhasznált irodalom jegyzéke és a tárgymutató segíti (327–41), amelyek bőséges és áttekinthető rendszerűek.

Még a tartalomjegyzék is hasznosabb a szokásosnál, hiszen nem csupán az utcák és házzámok sora, hanem a jelentősebb épületek közhasználatú nevét is tartalmazza (pl. Centrál, Piarista kápolna). A kötetben eligazodás az utcanevek és házzámok, mint szócikk-címek révén lehetséges. A könyv nyelvezete jószérrel kifogástalan, szerkesztése és nyomdai kivitele ugyancsak. Sajtóhiba sem szeplőzi, sem a gépi szövegszerkesztés mindenhatóságába vetett hit miatti zavarok, ami manapság ritka erény. (Apró helyesírási pötty: a „dicsér” ige és származékai következetesen hosszú „í”-vel vannak, magam is kanizsai lévén tudom, hogy az „í, ú, ú” hangokat nem halljuk Zalában, így azután óvatosságból ott is ezeket írjuk, ahol a köznyelv nem ezeket használja. Egyetlen tájszó is akad: „kutakodik” a „kutat” helyett, 172. l. Ez újabban divatszóvá lett.)

Már az első zenei emlékhely, az Ady utca 1. számú városi bérház a házimuzsikálást idézi. Itt működött

a Fischl-család könyvesboltja, amelyben egyebek mellett kották is kaphatók voltak. A Fischl-család (I. Csengery út 22.) három nemzedékéből mindenki tanult zenét és felnőtként is muzsikált. Fényképen láthatjuk Fejtő (Fischl) Ferencet öccsével zongora mellett. A Párizsban elhunyt Fejtő Ferenc (1909–2008) újságíró, történész aligha szorul bemutatásra, szülőházát emléktábla jelöli (vö. Sugár út 11.). A zsidóüldözés sötét ideje után nemcsak a Fischl-család, a mintegy háromezres kanizsai zsidóság zöme is szétszóródott, elpusztult, a Fő út 6. számú ház udvarában lévő zsinagógához kapcsolódó zenei emlékeket immár e könyv is őrzi. A zsidó közösség gazdag zenei élete természetes része volt a városénak, ennek jele: a közelmúltban Strém Kálmánnak szobrot állítottak (Sugár út 5., Fő út 6. udvara, zsinagóga). – A házimuzsikálás a Blumenschein-palotához (Sugár út 12.) is hozzátartozott, a zalaszentbalázi származású Blumenschein Vilmos felesége kitűnő zongorista volt. A család 1905-ben vendégül látta a később világhírűvé vált Szigeti Józsefet (1892–1973), aki ugyanebben az évben Berlinben, Drezdában lépett föl, s aki Füst Milán barátja volt, Szigeti édesapja tanította hegedülni a gyermek Füst Milánt. Később ugyanebben a házban lakott – amíg azt az Államvédelmi Hatóság el nem foglalta – dr. Tardos László orvos. Ő brácsán játszott, felesége gordonkatanár (I. Sugár út 18.). Annak idején, gyerekkoromban hallottam is az utcára kiszüremkedő zenét, később azután már a járdát is lánckorláttal zárta le az ÁVH és semmi nem hallatszott ki a házból, két ávos őr járkált ott, s át kellett menni a színház felőli oldalra (I. Sugár út 5., Városi Színház).

A városban hajdan számos énekhar volt, tucatnál több az ezeket – Postás dalárda, Rendőrdalárda, Ipartestületi dalárda é. í. t. – bemutató szócikk. Az 1836-ban nagyobb részt német iparosok által alapított Polgár Egylet Sugár út 3. szám alatti palotája számos hangverseny, színházi előadás és persze bálok meg más rendezvények színhelye volt, felavatásától, a XIX. század végétől, ma egyre romló állapotban üresen áll... Fellépett itt mások mellett Blaha Lujza, Simándy József, Sárdy János. A kanizsai Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör égisze alatt nyolcvan tagú kórossal és negyven tagú zenekarral Ketting Ferenc (I. Csengery út 46., Ady utca 9.) karnagy például Haydn Teremtését adta elő 1927-ben. Ketting Ferenc a második világháború előtt hosszú ideig vezette a kör vegyeskarát, Kodály Zoltán bizonytalán az ő igényes munkáját ismerve engedte meg, hogy 1954-ben felvesse nevét a kórus. Ugyancsak színvonalas énekhar volt a Szent Imre kórus, amelyet Rácz Alajos főkántor, később zeneiskolai tanár vezetett, Bárdos Lajos nem egy művet írt a számukra (I. Deák tér, Felső templom; Fő út 15. Újváry-ház). Zenekari élet is volt a városban, a katolikus főgimnáziumnak éppúgy volt zenekara (I. Sugár út 9., Piarista gimnázium), mint az ipartestületnek (I. Sugár út 3.), volt Hadastyán Fúvószenekar (I. Hunyadi

utca 3.), Katolikus Legényegyleti zenekar (I. Ady u. 89) és még az idők folyamán számos másik. A zenekarok és a házimuzsika igényelték a hangszerboltot, illetőleg a hegedűkészítő mestert is, a kötet Kudlik István (I. Eötvös tér 2.) és Ladeczky János (I. Ady u. 8.) emlékét őrzi.

Számos országos ismertségű személyiség is megjelenik Kocsis Katalin könyvében. A Kvártélyház (Erzsébet tér 9.) kapcsán, amely a Dunántúl egyik legnagyobb szállodája volt 1840 táján, elmondja, hogy többször itt szállt meg Csány (Csányi) László, aki az 1848 nyarán a Dráva-menti védelmet kormánybiztos gyanánt szervezte; hogy itt tartott tánciskolát Lakatos Sándor táncművész és -tanár, aki magát a hazai Jean Georges Noverre-nak mondta, és akit Petőfi Sándor is ismert; hogy itt volt a Kanizsai dalárda megalakítása 1862-ben; hogy Szuper Károly egy hónapon át itt vendégszerepelt, é. í. t. A mai olvasónak föltűnhet: ki mindenki megfordult Kanizsán a régebbi korokban, az említettek közül II. József, Jelacic (Fő út 5. hercegi vár), Jókai Mór, Popper Dávid (Erzsébet tér 18., Arany Szarvas), Hubay Jenő, Fedák Sári, Jávor Pál (Sugár út 5., Városi Színház), Cziffra György (Sugár út 3. Polgári Egylet), Fischer Annie, Svéd Sándor, Zathureczky Ede (– a három utóbbi művész fellépésén már a recenzens is jelen volt) és még sokan mások is.

A város 1927-ben avatta föl színházát (Sugár út 5.), amelynek épülete Medgyaszay István (1877–1959) munkája volt, akinek tevékenysége a XX. század elejére a népi építómód diadalát hozta, legjelentősebb épülete a kanizsai színház (I. Kontha Sándor szerk.: Magyar művészet I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 195–6.). Medgyaszay István tevékenységet 2010 tavaszán posztumusz Ybl-díjjal ismerte el a magyar építőművészet. – Állandó kanizsai színtársulat nem lévén a pécsi, majd 1955 után a kaposvári színház művészei tették élővé a házat és pezsdítették a város életét. Az épület filmvetítésre is alkalmas volt, 1930-tól hetven évig itt volt a „Városi Mozgó”, amelyik lassan háttérbe szorította a Rozgonyi utca 4. alatti első mozit, amelyet immár le is bontottak. Brunner Erzsébet (alias Sass Baba, 1910–2001) ifjúkori táncjelenetét is itt vetítették. Brunner Erzsébet (Elizabeth B.) festőként élt Indiában, művei egy része Nagykanizsán található. – A történelem forगतagait jelzi, hogy 1945. május 14-én a Vörös Hadsereg tartotta a színházépületben propagandaestjét...

Számos, a kanizsai múltban jelentős személyiségről kap képet a könyv olvasója: Dános Lili, Ivánkovits Ferenc, Klatt Aurél, Ketting Ferenc, Krátky István, Noll Ferenc, Rácz Alajos, Vannay Aurél és mások. Peschek Ignác hegedűs és pénzhamisító (Ady utca 1., Erzsébet tér 9.) kalandos szökése 1920-ból éppúgy föl vannak villantva, mint Vannay Aurél zavart keltő írása 1927-ban, amelyben műkedvelő színvonalúnak tartja a város zenei életét, s voltaképpen részben ezért Ketting Ferencsel, illetőleg a Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti

Körrel állandósult rossz kapcsolata. S ismét a történelmi viszonyok: Vannayt az igazolóbizottság jobboldalinak tarja, el is bocsátják 1945 nyarán (Csengery út 46., Szekeres József utca 5.). – Az imént említett Noll Ferencet, aki sajnálatosan korán hunyt el (Dózsa György út 56.), annak idején 1963-ban Pék Pállal és velem együtt a megyei lapban oktatták ki arról, hogy „marxista-leninista politika van, hogy van szocialista kultúrpolitika”, ami akkor a mi jobbra hajlásunkat jelentette... Akkortáj a Vörös Hadsereg útjának hívandó Sugár úti művelődési házban (I. Sugár út 3.) laza szervezeti keretek között működött egy művészetkedvelő klub, amelynek összejövetelein részt vettek emlékezetem szerint Noll Ferenc, Klatt Aurél, Ivánkovits Ferenc és Witzenez Jolán, Hahn Alíz (Erzsébet tér 18.), Péro Csaba, Pintér Ernő, Szemenyey Lujza, Takács László, Vörös János és mások (I. Büky László: Az utak és útvesztők elejéről és végéről. Pannon Tükör XIII [2008.], 5. sz., 8–10.).

Említi a könyv szerzője, hogy Bartók Béla, Bárdos Lajos és Kodály Zoltán művei még a háború előtt Ketting Ferenc és Rácz Alajos tevékenysége révén került a kanizsai közönség elé (Sugár út 11.), hiszen a vendéglátóhelyek, kávéházak szalonzenéje, magyar nótája és cigányzenéje adta a zenei kínálatot. 1924-ben zajlott az első nyilvános rádióbemutató Nagykanizsán, s még évtizedek múltán is kevesek hallgathattak rádión vagy hanglemezen klasszikus zenét. Az egyik neves cigányzenész, id. Torma Antal (†1968) sírja kapcsán (Tripammer u. 3., Köztemető) mondja el a könyv szerzője, hogy a városban a XIX. század utolsó harmadától fordulnak elő Torma nevű primások. Apró adalék: szüleim lakodalmán is ő, Torma Tóni hegedült 1940 májusában. Farkas Ferenc (Vörösmarty utca 36.) katonatiszt apja, mint annyian a XX. század elején, magyar nótákat cimbalmozott – említi meg a Kossuth-díjas zeneszerző visszaemlékezéseiben. A magyar népdal

csupán Csokonai Vitéz Mihály vígjátékából – Az Özvegy Karnyóné 's két Szeleburdiak – hallatszik, amelyben „A' játék esik Kanisán a' Karnyóné boltjában”.

Szótár- és lexikonismertetést befejezni nem, csupán abbahagyni lehet, itt és most azzal, hogy Kocsis Katalin munkája ugyan csak száz címszavas szótár, ám mindegyik (mondhatni:) szócikkéhez az ismeretek garmadája csatolódik a szerző jóvoltából. Ezek, amint a fentiekből némileg mutatkozik, olyan széles kört ölelnek föl a város életéből, hogy elmondható: könyve révén a kanizsai zenei műveltség (és kapcsolatai) értékeinek megőrzése immár elképzelhetetlen. A feltárt és összegyűjtött anyagot nemcsak az olvasóknak ajánlom, hanem mindenkinek: érdemes végigsétálni a zenei útikönyvvel a várost, hiszen bizonyítja, hogy historia est magistra vitae.

(Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2009.)

Morandini Mariska.

Már ez a név is jelzi, hogyan vált magyarrá az olasz család. Az eligazodásban az érdeklődők segítségére siet a szerző, a muzeológus Megyeri Anna, a Göcseji Múzeum főmunkatársa tudós igénnyel összeállított, 320 oldalon több száz eredeti, eddig még nem ismert képpel gazdagított kötete.

Igaz, hogy a cím családtörténetet sejtet, ám a könyv utolsó lapjái a hajdani egész nagy Zala megye építéstörténetével is megismerkedhetünk.

Észak-Olaszország ma Friuli-Venezia Giulia tartományának Gemona del Friuli nevű városában élt Morandini selyemszövő mester és családja, amelynek három fiúgyermeke – köztük a kötet főszereplője, az 1869-ben született Tommaso, azaz a későbbi Tamás is – először Horvátországban, akkor Zala megyéhez tartozó Csáktornyán, Varasdon próbált szerencsére

Ferencz e. Győző

Megyeri Anna: „A földre építetek, az égben bízom” (A Morandini építészcsalád a Monarchiában)

és megélhetésre találni, de nem az apa mesterségét folytatta. Építőipari vállalkozóként kezdték és így ismerte meg, majd tisztelte őket Zrínyi egykori várának környéke.

A – stílszerűen mondott – megalapozást Román kezdte el, de Bálint is egyre nagyobb szerepet játszott a családi építész-birodalom kiépítésében, amelyet aztán Tamás teljesített ki.

Mire Nagykanizsára költözött a családi vállalkozás, a Morandini név már közismertté vált a megyei építészkörökben és hivatalokban egyaránt.

Ebben nem kis szerepet játszott, hogy a Morandini-fiúk nemcsak szakmai elismeréseket arattak sorozatban, hanem résztvevői voltak lakhelyük közéletének is. Például Bálintot póttagjává választotta az 1889-ben megalakult Zalamegyei Önkéntes Tűzoltó Szövetség. Ugyanő 1891-ben saját kezdeményezésből és pénzén mászótoronyt építtetett Csáktornyan, s még ugyanebben az évben az iparhatóság egyik megalapítója is lett.

Román is – a Pallas Nagylexikon szerint – Zala megye legszebb, legrendezettebb városában kezdte meg munkáját építőmesteri oklevelének megszerzése után. Hamarosan mégis Nagykanizsára költözött, s a Csengery utcában épített magának családi hajlékot. Az ő nevéhez fűződik az 1887-ben tető alá hozott kaszinó, nemrég még tisztai klub s ma újra honvédkaszinó az Ady utcában, a főpostával szemben.

Három év múlva már zalaegerszegi építkezésre is pályázott a megyei közgyűlés 1887. október 4-i határozatának ismeretében. Ez pedig a szállásház – a mai Kvartélyház – megnagyobbítása volt. Ezt követte a takarékpénztár – a Göcseji Múzeum jelenlegi székházának – megépítése.

Közösen, „Morandini Román és Tamás” néven alapított közkereseti társaságként céget a két fivér 1895. április 1-jén. Nagykanizsán Tamás különös, egész életét meghatározó társra talált a nagykanizsai Wéber János vaspályagépész lányának, Máriának személyében: 1896. december 14-én ő lett Morandini Tamásné. Igaz, az olasz család nem nézte jó szemmel, hogy Tommaso a német

lányt választotta nőül, igaz, nem is ellenezte. Nászútra természetesen Velencébe utazott az ifjú pár.

Most már egymás után érkeztek a megrendelések a Morandini fivérek cégéhez: a római katolikus Festetics Tasziló és mások pénzén elkezdődik 1896 augusztusában a csurgói református gimnázium – Csokonai egykori tanhelyének – átépítése, Nagykanizsán a Magyar utca egyik házának magtárából lakóház lett, Csáktornyan megkezdődik az állami polgári fiú-

és leányiskola megalapozása, amelyet aztán 1899-ben maga a zalaegerszegi születésű Wlassics Gyula miniszter avatott föl. Ennek az is a jelentősége, hogy az ünnepségen bizonyára megismerkedhetett a Morandini-fiúkkal, akik aztán a nagykanizsai zsinagóga építőivé váltak a takarékpénztár megépítése előtt. Ha ma a balatonszemesi Bagolyvárról beszélünk, gondoljunk arra, hogy az is Morandini-cég „keze nyomát” viseli.

Morandini Bálint lett a körmenői evangélikus templom megépítője Ludwig Schöne tervrajzai alapján, s bizonyosan a vele Nagykanizsán kialakult gyümölcsöző kapcsolatoknak is köszönhetően. Ugyanő szerezte meg Zalaegerszeg akkori legnagyobb beruházása, a pénzügyi palota megépítését, merthogy a helyi iparosok közül senki sem tette le az árlejtési követelmények között szereplő 5 százalékos bányapénzt.

Román 1898-ban már Zala megye első virilise, azaz vagyonos embere.

Tamás Zalaegerszegen telepedett le, egykori családi háza ma is látható a Járum utca Rákóczi útra nyíló torkolatában, a nyugati oldalon.

Eddig azonban hosszú út vezetett.

Első iskoláit 12 éves koráig még Gemonában járta ki, majd Grazba került az 1883. április 15. és augusztus 12. közötti előkészítő tanfolyam után. Ekkor a teljesítményét a bizonyítvány szerint a geometrikus rajz elsajátításában elegendőnek, szorgalmát kitartónak, magatartását példamutatónak ítélték meg tanárai. Grazban is építészeti tárgyakat tanult, majd 1889 októberében Zürichbe utazott felsőfokú tanulmányainak megkezdésére a helybeliek által egyetemnek nevezett Polytechnikumba. Hallgatóként lehetősége nyílt Bécs, Milánó, Firenze, Salzburg, Róma bejárására, s onnan telerajzolt füzetekkel tért vissza.

A vele együtt diplomázott barátaitól önfődeles és a nevét viselő söröskorsót kapott ezzel a fölirattal: *Auf der Erde bau ich, an dem Himmel glaub' ich*, azaz – amint Megyeri Anna könyvének címe is mondja: a földre építek, az égben bízom.

Nos, ilyen előzmények után került Zalaegerszegre Tommaso Morandini – világvárosokból a göcseji nagyfaluba, amelyben – szerencsénkre – meglátta a nagy lehetőséget talán az olasz építészeti gondolat folytatására is.

Így aztán volt mire rácsodálkoznia a könyv szerzőjének, amikor 2009 nyarán filmet is készített a Zalaegerszegi Városi Televízióval, Lovass Tibor rendezővel közösen a zalaegerszegi Morandini-hagyatékáról – a belváros arculatát meghatározó épületekről.

Például az akkor már létezett Arany Bárány Szálloda korszerű átépítésének lehetőségét Morandini Bálint kapta meg, de a terveit Tamás készítette el Románnal együtt, a városi képviselőtestület 1890. december 31-i határozatának megfelelően. Nem akármilyen elbírálóra akadt: a magyar cirádás építkezés – a szecesszió – atyja,

Lechner Ödön nyilvánított róla véleményt.

Az 1894. október 31-re teljesen megújított emeletes Arany Bárány Szálloda építésvezetőjéről, Tamásról így írt a helyhatósági bizonyítvány: tiszta becsületességű, jellemes, teljesen megbízható és feddhetetlen erkölcsi magaviseletet tanúsított.

Kissé előreugorva: 1904-ben a mai Télkertben megrendezett táncmulatság nyitótáncát maga Morandini Bálint és neje lejtette el.

Ezután jelent meg az az újsághirdetés, amely tudtul adta, hogy „...mint a nagy-kanizsai Morandini Román és Tamás műépítész- és építészeti cég beltagja állandó lakhelyemet Zala-Egerszegre helyeztem át, és mindennemű építkezési tervezetekre, úgy ezek szükséges kivételére, nemkülönben minden, e szakmába vágó munkákra vállalkozom és szívesen rendelkezésre állok.”. Tamást maga a kereskedelemügyi miniszter 1895. július 4-én kinevezte a kőműves-kőfaragó és ácsmesteri képzettség megvizsgálására létrehozott bizottság tagjává.

A Morandini fivérek 1895. augusztus 31-én a Járum utcában megvásároltak egy telket két régi házzal és a hozzájuk tartozó hatalmas kerttel, amely remek anyagtárolóként is szolgált a későbbiekben.

Nos, ide hozta Tamás a menyecskét, aki hamarosan Wéber Mariska lett – a Morandini-család folyamatos magyarosodásának egyik bájos állomásaként.

A századfordulótól kezdve már önállóan, iparengedély birtokában vállalt szakvéleményezést, tervezést és építőmesterként építést is. Szerencsére a zalaegerszegi ipartestületi tagok is megkedvelték, 1907-től pedig a városi képviselőtestületnek is tagja lett.

Nemsokára Gráner Géza kereskedővel társulva, 1896-97-ben már a város újabb nagy jelentőségű építkezését, a mai Zrínyi Gimnázium létesítését irányította, hogy aztán újra lehetősége nyíljon a találkozásra a város-szülötte miniszterrel, Wlassics Gyulával.

A Morandinik megbecsültségével együtt gyarapodtak a szemre is tetszetős épületek: a zalaegerszegi huszárlaktanya, majd a mai olai ferences templom helyén megépült belvárosi lovarda, a bagodi római katolikus templom, a zalaegerszegi, 1898-ban létesült, a templommal szemben épített új városháza, az aggápoldából – ispitából – átalakított posta, a mai kórház előtt és a Csány szobor mögött álló evangélikus templom – amely az 1830-ban megalakult gyülekezet és az 1902-ben létrejött közösség imahelye, vagy a szomszédságában látható egykori csendőrlaktanya.

Gyarapodtak a hivatalos elismerések is: Tamás megkapta 1905-ben az Országos Iparegyesület kitüntető oklevelét és aranyérmét, a Királyi Magyar Természettudományi Társulat megválasztotta rendes tagjává.

Ilyen szakmai tekintéllyel dolgozott tovább: az ő nevéhez fűződik a zsinagóga, a vele szemben épült polgári leányiskola (a jelenlegi Ady iskola). Maga az

iskola tanulója, Morandini Mariska 1909-ben már megmutatta: rajztehetséget örökölt az édesapjától. Ezt követte a sümegi elemi iskola, a zalaegerszegi villanytelep – a jelenlegi Petőfi iskola helyén –, a kórházi tébolyda, a mai Mártírok útján található egykori ipartestületi épület és Deutsch Hermán kereskedő lakóháza a Mártírok útja-Kazinczy-tér sarkán, de Schütz Sándor nagykereskedő is vele emeltette új, emeletes házát a Járum utca-Kazinczy tér sarkára. Aki ma is gyönyörködik Fangler Mihály kereskedő egykori házában, gondoljon Morandini Tamásra, s ma is áll a Budai Nagy Antal utcával szembeni egykori Tivolt-ház. Ennek tulajdonosa, Tivolt János, képviselőtestületi taggá megválasztását ünnepeelve a Pálfi László-féle jelenlegi Göcsej-Palatinus helyén állott vendéglőben így beszélt testületi társaihoz: „... ne saját személyes ambíciójukat tekintsek betöltve, hanem lássák abban a dicsőséget, hogy javára tudnak lenni a városnak”. Morandini Tamás is ezt tekintette legfőbb életelvének.

A folytatásba közbeszólt a háború, amelynek kegyetlensége folytán a vérei ellen kellett harcolnia: az olasz frontra vezényelték. Az eseményeket 1917. szeptember 15-én megkezdett – a kötetbe külön mellékletként beszerkesztett – naplójában és természetesen rajzokkal, sőt üveglemezekre rögzített fényképfőlvételekkel is rögzítette.

Szerencsésen hazatért és tovább folytatta építészeti alkotó munkáját: a zalahalápi, a zalaszentiváni templom is magán viseli Morandini Tamás tehetségének nyomait. Jókedvű emberként szerette meg Zalaegerszeg. Az 52 éves mester éppen műszaki irodájában múlatta az időt baráti körben, amikor hirtelen rosszul lett fogta el és pillanatok alatt meghalt.

Temetésén a honvéd tisztikar, a mérnöki kar, az ipartestület testületileg vett részt, sőt a Fuchs és Grósz cég vezetői – akikkel éveken át a legszorosabban működött együtt – külön is elbúcsúztatták.

A szerző, Megyeri Anna méltó módon idézte föl a Morandini-család alkotóéletét, mondandóját pedig tudós kutatóhoz méltón kiegészítette bőséges jegyzetekkel is. Az áttekinthető, végig azonos elvet követő könyvterv és -szerkesztés Zóka Gyula munkája.

Talán 2011. május 13-án a városnap ünnepségek eseményeként utcai névadással is tiszteleg a mai közösség a Morandiniek emléke előtt.

(Salla Közhasznú Alapítvány, Zalaegerszeg, 2010.)

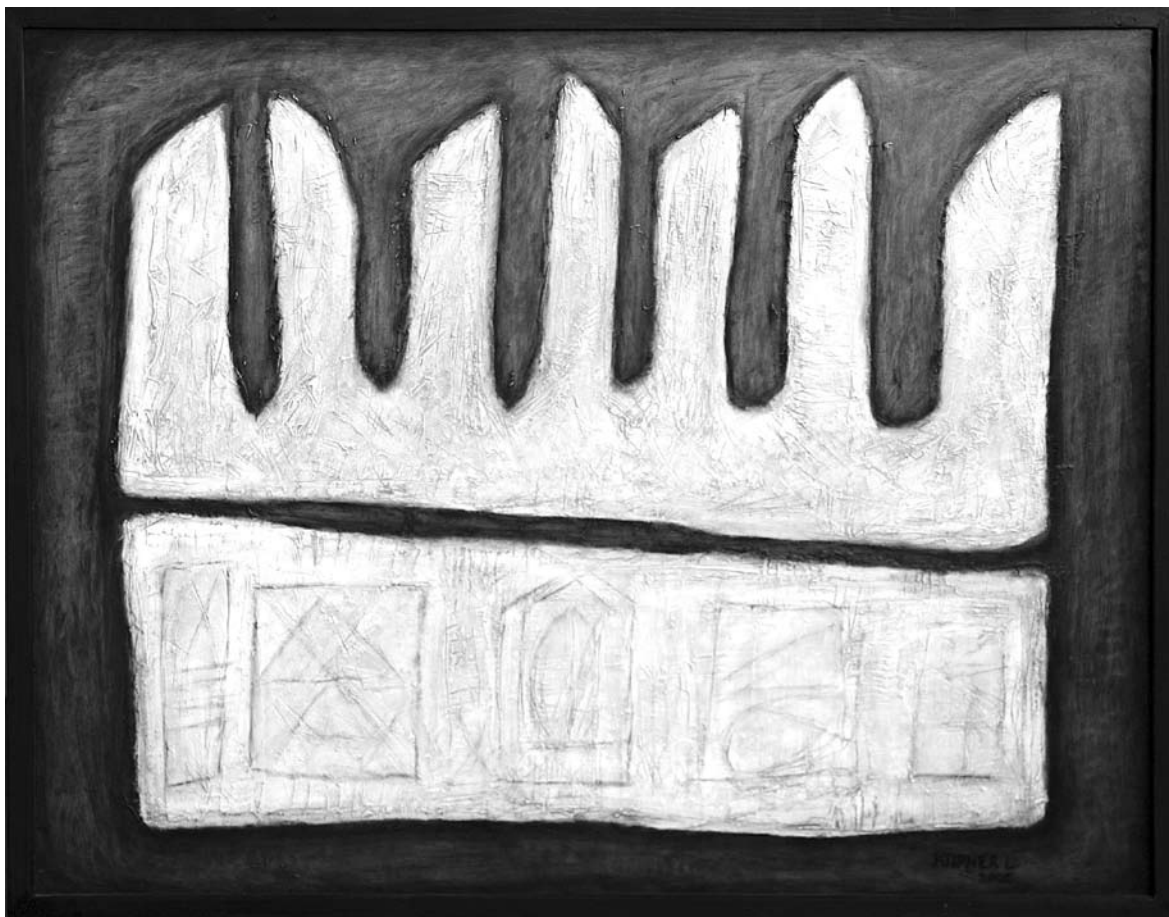

Fischer György munkája

Péntek Imre

Tárlatról-tárlatra

Egerszegi műhely

**Karner
László:**
Téli regge

A zalaegerszegi tavaszi szezon több érdekes kiállítást is kínált a közönségnek. A Hevesi Sándor Színház emeleti galériájában ezúttal a Vitrin Egyesület két tagja, Karner László és Horváth László új műveit láthattuk. A két zalaegerszegi művész közül a festő Karner László az utóbbi években komoly sikereket ért el. Többször is szerepelt képeivel az EURégiós tárlatokon, ahol a zsűri néha meglepő szigort tanúsított. Karner többször is állta a „próbát”, szakmai minőségét senki sem vonta kétségbe. (Pedig nem könnyű a tanítás mellett elmélyülten ezen a téren is – legalább szinten maradni...) A festő az egyik nonfiguratív irányzat, a jelképszerű objektumok,

többértelmű motívumok, szinte monokróm színvilágú – sárgás, kékes – árnyalatú képek megfestését helyezte törekvései középpontjába. Festőnk számára rendkívül fontos a barázdás, rögös, szemcsés festékanyagokkal megdolgozott képmező, a sejtelmes (vonalas) szerkezeteket kirajzoló háttér. Első látásra nincsenek kitüntetett pontok, ám ha figyelmesebben megnézzük a képet: a festői „erőtérnek” van koncentrátuma, fókusza. (Bár kétségtelen, ezek az átmenetek nem határozott, elmetszett, szigorúan elkülönített rétegek, részek, sokkal inkább „elfolyó”, lágy, elasztikus átmenetek.) Az újabb kollekció két irányra osztható. Az egyik az

anyag „viselkedésének” lenyomta vagy elvont jelképek „megérzékiesítése”, olykor építészeti fragmentumok megidézése. A másik valamiképpen emberi (személyes, pszichés) dimenziók kivetülése, olykor konkrét utalásokkal.

Sajátos minimalizmus ez, amelyből nem hiányoznak a lírai megközelítések, az elvonatkoztatásokon „átvérző” személyes történet. Jellegzetes címek (és képek): *Téli rege*, *Egy utazás emlékére* vagy a *Kisvárosi történet*. A *Vízparti táj* motívumai is felismerhetőek, az is nyilvánvaló, hogy a festő érzelmileg erősen kötődik ehhez a kedves formációhoz. Egyébként is: képeinek meleg, sárga „hullámzása” egy derűs, életigenlő alkotói ént feltételez. Legerőteljesebb motívuma a „kapu”. Ezt több variációban is megfestette. A kapu(k) hol kisebbednek, hol nagyobbodnak – attól függ, honnan nézzük –, szűkülnek vagy tágulnak, a forma ismétlődéseinek ritmusa valósággal megszagatja a (hát)teret.

Karner László – az a benyomásom – válaszüton van. Az érzéki és elvont ábrázolás között keresi útját. Úgy tűnik, van benne vágy (és készletetés), valamiféle narrativitásra (lásd: *Kisvárosi történet*), másfelől a *Szerkezet* vagy *Jelek* – inkább a steril, a dehumanizált állapotok rögzítésére vállalkoznak. Talán az *Álom* jelenti – a harmadik utat. Ez a kép az álom gomolygását finom valőrökből összeálló, sfumatos színfelületekkel érzékelteti. Számomra ez jelentheti a „kitörést” abból – az olykor már-már modoros, kiismerhető – képalkotásból, amely Karner stílusára oly jellemző. Mindenesetre, várjuk az újabb műveket!

Horváth László a jól bevált metódus és anyaghasználat szerint készíti egyáltalán nem érdektelen, számos tárlaton elismert, díjazott plasztikáit. Esetében a plasztika szó (talán) helyesebb, hiszen ez jobban illik a nonfiguratív művekre. A fekete, szemcsés anyag (adalékokkal kevert acélpor), amivel dolgozik – mintha a földből kikerült, idő marta lelet lenne – rusztikus felületet alkot, önmagában is erőteljes formaképző elem. Olykor ezt az amorfitásra hajlamos, képlékeny közeget simára csiszolt, fénylő fémidomokkal kombinálja – így teremtve erős kontraszthatást. Ő is – mint a kortárs szobrászatban oly sokan – elveti az érzéki teljességet, a töredékben, a részben, a fragmentumban gondolkodik, meg akarja találni azt a maradandó, hatásos kifejezési formát, gesztust, ami elindítja a fantáziát, s a műalkotás a befogadó tudatában nyer befejezést. Ennyiben köze van művéinek a konceptualizmushoz és a minimalizmushoz is. Másfelől – ahogy Hegyi Lóránd írja az *Új szenzibilitás* című kötetében – plasztikáinak egy része valamiféle „individuális mitológia” darabjaiként foghatók fel. (*Üzenet*, *Tört oszlop*, *Prófécia*, *Lelet*) Mintha egy pszeudó-történelem rekonstrukcióját képeznék ezek a mű-tárgyak. Ez a kifejezési forma adekvát az 1956-os forradalom emlékéhez (*Memento 1956*), vagy a Biblia lényegét megragadó, a kereszt hiányával

Horváth László:
Utolsó hang

áttört fedőlaphoz. (*Könyvek könyve*) A részben való gondolkodás példája a *Kapaszkodás* is, amikor a kézfej kap kitüntetett szerepet. Horváth László „üzenetei” a modern plasztika formanyelvén fogalmazódnak meg, s bízhatunk abban, hogy mind inkább tágul az „értők köre”. Egyébként a zalaegerszegi új temetőben lévő áldozatok emlékműve arra figyelmeztet: számos kisplasztikája nagyobb méretben hat igazán. Talán egyik köztéri megrendelés nagyobb ismertséget biztosítana ennek az értékes, izgalmas emóciókat kínáló, kissé háttérbe szoruló plasztikai világnak.

Következetességről beszéltem az előbbi két alkotó esetében. Nos, a harmadik, a Munkácsy-díjas Fischer György szobrászatáról ugyancsak elmondható ez. Jellegzetes figurái „messziről” felismerhetőek, a tárlatokon rögtön magukra vonják a figyelmet. A Zalaegerszegen élő szobrász elfogadtatta magát, nem csak a szakmával – ami a Munkácsy-díjában realizálódott –, hanem a közönség (egy részével) is. Igaz, vannak elutasítói, de vannak rajongói is, sőt, ami több: gyűjtői. Legutóbb a

Keresztury ÁMK Kiállítótermében rendezett kiállítást, melyen újabb munkái is nyilvánosságot kaptak. (Kedves epizód, Wehner Tibor művészettörténész, a magyar szobrászat egyik legjobb ismerője, sokunk jó ismerőse-barátja, a Gébárti művésztelep kiállításainak megnyitója Zalaegerszegen járt, megtekintve Fischer György kiállítását is. A szobrászhoz készült, a műtermébe... Én kísértem el. Közben átadtam neki a Vitrin Művészeti Kiadó albumát Németh Jánosról. Ő sem maradt adós: megajándékozott a Corvina Kiadó által megjelentetett Modern magyar szobrászat (1945-2010) című munkájával. Emlékszem, ma is bele-belenézek a Köztéri szobraink címmel megjelent olcsó, papírkötésű kötetébe, 1986-ból; nos, az új kötet super elegáns, kiválóan dizájnolt könyvészeti remek. Bizonyára ezt még többször forgatom.)

Fischer György kiinduló pontja a mezítelen emberi test, az emberi alak. Mindenképpen figuratív művész. Akár az egyiptomi vagy görög szobrászat értelmében. Am őt nem az egyéni vonások érdeklik, hanem a típus (az archetípus), a karakter, a jellem. S ennek maximális érzékeltetésére törekszik. Eszköze: a de-formáció. A kicsinyítés és nagyítás, a bizonyos testrészek kihangsúlyozása, mások eltorzítása (eltüntetése), a kinyújtás és „vastagítás” és még folytathatnánk a sort. De ami roppant érdekes: ezek mégsem külsőleges eszközök, az elgondolt alak, lény, figura belső lényegéből, animájából fakadnak. (Ezért fontosak (és pontosak) Fischer munkáinak címei.) Azt hiszem, ez a szobrász nagy leleménye: az általa megálmodott lelki-gondolati tartalmakhoz talált – jobb kifejezés: *kidolgozott* – egy érvényes, hiteles plasztikai nyelvet. (Ami az előzményeket illeti: Frimmel Gyula – helyesen – hívja fel a figyelmet Giacomettire, Moore-ra, vagy Hans Arpra. Én még hozzátenném az egyiptomi szobrászatot és a szecessziót.) Hiszen fontos eleme szobrainak a látvány, a ritmus, a dekorativitás. A „kényes

egyensúly” – a határhelyzet. Néha csak a testformák (játékos) átlalakításával végez hatásos „mutatványt”, máskor eszközöket használ: a posztamens nála nem mesterséges toldás, állvány, hanem a szobor szerves része. De van mikor egy szék, lepel vagy lépcső segíti a „fogalmazást”.

Mostani kollekciójában feltűnően dominál a női figurák sora. Többnyire frivol, kihívó, csábító pózokban. (*Figurina, Gyertya, Estrella, Hoppá*) A nő mint csábító, mint szexuális idol. Amit látunk, tömény érzékiség. (Kierkegaard írja a Csábító naplójában: „Szemem soha nem képes belefáradni abba, hogy bejárja...a nő szépség eme szétszórt kisugárzásait...Minden egyes pontnak megvan a maga kis darabkája, és mégis tökéletes önmagában... Mindegyikének megvan a maga kis részecskéje: a vidám nevetés, a huncut pillantás, a vágyakozó szem, a lehajtott fej, a pajkos értelem, a csábító szemöldök, a kérlelő ajak, a titkoltól terhes homlok...Megkísérlem kategoriálisan elgondolni a nőt.”) Nos, Fischer György megkísérli „kategoriálisan” („hideg fővel” – szintén Kierkegaard kifejezése) elgondolni a nőt, valóságos plasztikai enciklopédiát alkotva a témáról. A küzdelem eredménye: remek szobrok sorozata. Egyébként a frivol megközelítést csak néhány „komoly” mű ellensúlyozza, mint az *Izolda szerelmi halála* vagy a *Zsuzsánna*.

De persze találkozhatunk Oszlopos Simeonnal is, beletorzulva, nyomorodva az „oszlopszent” pózába. A görnyedés és alázat példázatával (*Ali*), az erőfeszítés emblémájával (*Hórukk*), vagy az álomba merült ember elomló alakzatával (*Morpheus*). Az a gyanúm, Fischer Györgyben egy moralizáló bölcs lakik, aki (joggal) háborog a „világ folyásán”. Szerencsénkre, ezeket a „felháborodásait” nem maximákban vagy filozófiai fejtegetésekben írja meg, hanem súlyosan elmarasztaló, plasztikai láttelepet készít. Okulásunkra.

Konstrukciók és „átírások” I. Balatoni Festészeti Biennále

A Balaton térségében régi igény, hogy a minőségi kultúra is jelen legyen. Ez vidék (ma is) a magyar kortárs művészet egyik kiemelt bemutatkozó helye, amely a széleskörű kínálatban megjeleníti a maga turistacsalogató programjait. A külföldiek érdeklődést is felkelthetik ezek, hiszen a zeneműveket, a képeket és szobrokat nem kell „lefordítani”. Különösen áll ez a múzeumokra, kiállítóhelyekre, ahol a képzőművészeti alkotások reprezentatív módon megjelenhetnek. A siófoki Kálmán Imre Múzeum, a füredi kiállítóterem, vagy az almádi Balatoni Tárlat mind-mind próbálkoztak valamiféle állandó, visszatérő kiállítási rendszerrel, de igazán nem alakult ki olyan meggyőző, szakmai hitellel bíró forma, amely elnyerte volna a művészek és a közönség bizalmát és tetszését. Nyilván, ehhez kell megbízható intézményi háttér, egy országos szakmai testület, és helyi összefogás, tervezni képes szervezőmunka.

Nos, a keszthelyi Balatoni Múzeum – úgy látszik – képes volt megfelelni ezeknek a feltételeknek, mert több éve eredményesen rendezti – a Magyar Képző és Iparművészek Szövetségével karöltve, a Pelso Biennálékat. Ezt a már jól bevált formációt tovább fejlesztve, nyílt meg május elején – ugyancsak a Balatoni Múzeumban – az I. Balatoni Festészeti Biennále, a szövetség által kért és zsűrizett munkákból. Miskei László, a MKISZ alelnöke a következőket írja az (reméljük, egyelőre) szerény, de informatív katalógus előszavában: „Kortárs festészetünk elfogadásának és megértésének egyik alapfeltétele az alkotó és befogadó nyitottsága, előítéletek nélküli közeledése. Ennek a folyamatnak több összetevője van. Az egyén kulturális igényén kívül

a kultúra területén működő szervezetek, intézmények szerepe, együttműködése alapvető. A Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége e tényét felismerve, célul tűzte ki, hogy az ország jelentős régióit és városait bevonja programjaiba. A balatoni régió, Keszthely, a város különösen alkalmas környezet arra, hogy kortárs festészetünk eredményei új és rendszeres kiállítási helyet kapjanak a Balatoni Múzeum kiállítótereiben. A hely szelleme, a történelmi múlt, a város adottságai mind olyan tényezők, amelyek már a jövőt is feltételezik.”

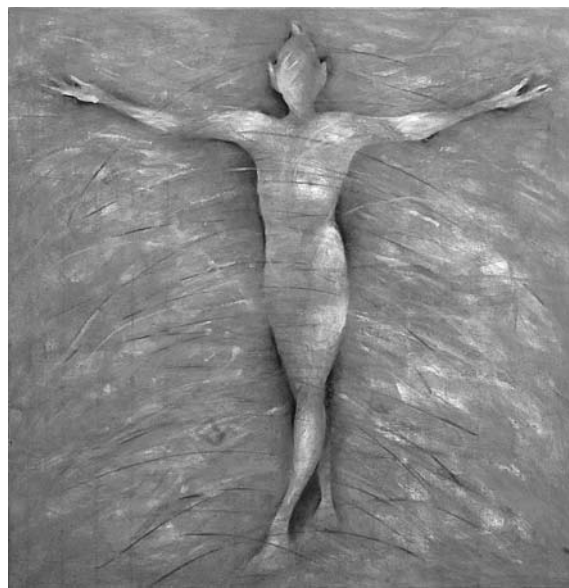
Nos, mielőtt a jövővel foglalkoznánk, nézzük meg, milyen anyag gyűlt össze, a 71 festőművészt felvonultató kiállításon. Kétségtelen, rangos a névsor, nem hiányoznak az ismert és nagy nevek, mint Váli Dezső, Aknay János, Kovács Péter Balázs, Gábor Áron, azért tudnék említeni jó néhány művészt, akik növelheték volna tárlat súlyát, jelentőségét. De ne akadékoskodjunk, minden kezdet nehéz. Inkább foglalkozunk a kétségtelenül meglévő pozitívumokkal! A kollekción – nem csak a dátumok szerint – friss, szemléletében is az. Sok a fiatal, pályakezdő művész. S nem utolsó sorban: örömmel fedeztük fel a zalai művészek, Budaházi Tibor, Szekeres Emil, Haraszi László alkotásait.

S még egy: többségben vannak az absztrakt, konstruktivista, strukturalista művek. Ami persze egyáltalán nem baj. (Még akkor sem, ha talán számon kérhető lenne – a Balaton miatt – bizonyos „természetelvűség”).

Orvos András *Új ég, új föld* vagy ifj. Durkó Zsolt *Déli tükör* című képein az amorfitás játéka tűnnek elő, színviziók és variációk, míg Urbán György tudatosan a kozmosz

Váli Dezső:
Műterem
félálomban

Erdélyi Eta:
Megadó
mozdulat

végtelen tereire, bolygó-köreire koncentrálnak, akár csak Tilles Béla. (*Kozmosz LXXXVIII.*) Vannak geometrikus-konstruktivisták kombinációk, szerkezetek, „áthatások” – Vinczellér Imre hommage-jellegű festménye közvetlenül Moholy Nagy képvilágára utal. Sz. Varga Ágnes Kabó szintén a térben „kinyíló” résekkel, asszimetriákkal foglalkozik *Dimenziók* című képén. Budaházi Tibor a szerves-történelmi konstrukciókat kedveli, *Kettős kép-e* a szabálytalanság és a szimmetria kontrasztjára épül, a formációk (in)adekvát megfeleléseivel teremt feszültséget. Az e stílusban alkotók közt domináns csoport, amely a jelszerűség eszköztárával próbálja „megközelíteni” témáját. Ilyen Ásztai Csaba *Költői út*-ja, a sötétké (szinte monokróm) képmezőben egy sárgás-kivilágosodó és elvékonyodó ív „beszél” a tehetség sötétségbe hasító ékjéről. A geometrikus kompozíciók közt találunk tárgyiasabb, objektívebb, szeriális műveket (Csík István: *Baltoni konstrukció*, Balogh László: *Kisvárosi fények*, Dréher János: *Horizontális falsíkok*, Dechandt Antal: *Horizont sarokkal*) Matzon Ákos (*Falak I-II.*) a tiszta, gemoetrikus fogalmazás híve, Dévényi János „interferenciái” szintén a mérnöki szerkesztés szabályosságával rajzolódnak ki, méghozzá élénk piros alapon. Gábor Áron a nádleri gesztus festészet spontán alakzatait hozza létre – széles, lendületes ecsetvonásokkal, fekete-sárga színárnyalatokban. Aknay János jellegzetes sziluett-váza is egy épület „maradványára” utal, amely megmaradt a „személyes időben”. A tájélmény lírai átírására érzékletes példa Baska József *Szentendrei éjszaká*-ja. Hasonló törekvéssel találkozunk Vágó Magad *Alkonyatkor* vagy Boros István *Góbi* című képén. Egyet lehet érteni a zsűrivel: Kecskés Antal *Felhő, országút*-ja kiemelkedően sikerült alkotás. Az (MKISZ díját kapta.)

A finom, érzékeny, kékes valórökkel megfestett háttér – melynek látszólag nincs centruma – mégis magában rejtje az ég és föld találkozási pontját

A szerves, biomorf formációkból építkező festmények közt találjuk Kovács Péter Balázs *Ütköztetés II.* című művét. Látványos, hatásos, egyértelmű kompozíció: az egymás ellen forduló ágyúcsövek a háború értelmetlenségének szimbóluma. Az emberi „hely” ember nélküli ábrázolásának nagy mestere (azt is mondhatjuk: mágusa) Váli Dezső. Az itt látható *Műterem félálomban* a (fél) álom torzító perspektívájából idézi fel a már eltűnő, feloldódni készülő tárgyi valóságot.

A figuratív törekvések a brutista firkáktól a hiperrealista, fotószerű „leábrázolásáig” terjednek. Magyar József *Tópart*-ja a gyermekrajz bizonytalan körvonalával idézi fel a tóparti strand eleven, groteszk nyüzsgését, Erdélyi Eta *Megadó mozdulat*-a erőteljes, dekoratív, érzelmetől sem mentes, emblémaszerű szexuális idolt „rajzol” élénk. Magyar Gábor *Helyzetkép*-e pedig a megváltás krisztusi „kifeszülését” ábrázolja szokatlan, szembeni perspektívából.

Alapvetően érdekes, a nézőket is megérintő festmény-kollekcióval rukkoltak ki a szervezők-rendezők. (El lehet(ne) gondolkodni: nem sok-e a hetven alkotó? Ráadásul, többségében, egyetlen képpel. Nem szerencsésebb-e kevesebb festő szerepeltetése, több képpel?) Ám ez már tényleg a „jövő” gondja, akár csak az, miként lehet „nemzetközivé” változtatni a biennálét. Örülünk neki, hogy egy jó kezdeményezés színvonalas megvalósulásának lehetünk tanúi. Az I. Baltoni Festészeti Biennále – a kortárs képzőművészeti élet máris jeles fóruma, szemléje, megméretésre, kritikai észrevételekre való alkalom. Várjuk a folytatást!

József Antal

Egy festő optikája

Szotyory László kiállításáról

Az utóbbi fél évszázadban kerültek az érdeklődés középpontjába a különböző valóság rögzítő és közvetítő technikai médiumok. Ezen belül is kiemelt figyelmet kapott a vizualitást és a tömegkommunikációt is döntően befolyásoló fotó, film, később az elektronikus médiumok, a videó, a televízió és az ezredfordulón már uralkodóvá vált Internet. Mindeközben azonban nemcsak a valóság rögzítésének technológiája változott meg, de megváltozott e képi reprodukció eredménye, maga a látvány is. A digitalizáció már tényleg karnyújtásnyi közelségbe hozta mindenki számára a kép- vagy filmkészítés eszköztárát. A karnyújtást szó szerint érthetjük, hiszen ujjunk hegyével nyomkodva elektronikus kameránk kioldógombját, szinte odafigyelés nélkül, könnyedén rögzíthetjük, ezáltal birtokba vehetjük a látható világot, a számítógépünk egerével kattintgatva pedig, tetszés szerint korrigálhatjuk, vagyis manipulálhatjuk ezt a látványt.

A birtokolható képeknek ez a robbanásszerű expanziója ugyanakkor olyan mértékben befolyásolta a vizualitást és saját látásmódunkat, ízlésünket is, ami alól senki sem tudja igazán kivonni magát. Még az egyébként kritikus és autonóm látásmóddal rendelkező festők sem. Azok a festők meg különösen nem, akik a kommunikációs médiumokat világunk objektív adottságának, részének tekintve, elfogadják korunk vizuális dömpingjét, és élvezettel használják is ennek technikai eszközeit. Szotyory Lászlót értelemszerűen ez utóbbi festők közé sorolom – és nemcsak azért, mert tudom, hogy képeinek nagy részét saját készítésű vagy valahol talált fényképekről, netán videofilmekről készült fotókról festi!

Minden fotónak és filmnek van azonban egy

különös tulajdonsága is: mindenképpen sajátos optikai torzításokat tartalmaznak, amelyek az adott kor technológiai színvonalának, illetve eszközeinek paramétereivel korrelálnak. A fényképezőgépek és a különböző kamerák ugyanis egy lencsén, objektíven keresztül tapogatták le és alakítják két – vagy újabban – háromdimenziós képpé a világ látható elemeit. A fényképről készült festményeken is ott van tehát áttételesen a jelen optikai látásmódja, szűrője is, amelyen keresztül a világ eseményeit látványként előállítjuk, vagy a médiából közvetítve kapjuk.

Ennek a fotóról való festésnek a módszere, tudatos használata először a fogyasztói társadalom attribútumait témául választó amerikai festészetben jelent meg a múlt század 60-as éveinek tájékán. Az optikai torzulásokat, a fényképek véletlenszerű esetlegességeit, hibáit óriásira nagyító hiperrealista festészet azonban a mai napig kísért, és meglehetősen nagy befolyással van a különböző festői munkamódszerekre. Szotyoryt azonban mégsem nevezhetjük hiperrealista festőnek. Ő ugyanis – annak ellenére, hogy a filmeket, videókat, fényképeket naponta használja a festményein megjelenő látványok előállítására –, ezeknek a technikai médiumoknak nem a rideg és mechanikus képi elemeit jeleníti meg és teszi kritika tárgyává a vásznain, hanem szinte egy gyermeki lélek naivitásával, különböző titkos történetek nyomelemeivel, foszlányaival tölti meg azokat. Ennek a Szotyory-féle médiamixnek a végeredménye azonban mindig valamilyen nosztalgikus érzéssel tölti el képeinek szemlélőit.

Munkásságában sajátos, olykor talán paradox módon keverednek a fogyasztói társadalmakra és a technokrata

amerikai életstílusra jellemző motívumok a gazdag érzelmi és történelmi örökséggel is rendelkező európai, és különösen a mediterrán kultúra és építészet elemeivel. Képein többnyire valamilyen nagyvárosi környezetet, épületeket, felhőkarcolókat, monumentálisan megjelenő, de mégis személyiséggel felruházott járműveket, autókat, repülőgépeket látunk. Vagy éppen mediterrán tájat, környezetet, szobrokat, parkokat, építményeket – és legfőképpen mezítelen lányokat... Festőnk nem hagyja ki semmilyen látványból közvetlen vagy közvetett módon azt az érzelmi, sőt szexuális túlfűtöttséget sem, amely minden kor biológiai mozgatórugója is egyúttal. Noha Szotyorynak az ily módon narratívá tette festményei mögött többnyire valamilyen titkos történet, azaz a múltban már valahol, valamikor, valakivel megtörtént esemény rejlik, mégis várakozással és valamiféle elvagyódással telítettek a képei. Hogy mit látunk ezeken a narratív képeken, és miről is szólnak ezek a képi narrációk, a festmény és vászon mögé rejtett titkok? Hová vágyódunk el innen, be nem vallottan is? Kiállításának látogatója nem fogja érzékelni, és így megválaszolni sem ezeket a kérdéseket anélkül, hogy a saját vágyait, érzelmeit ne vizsgálná meg a képek előtt állva. Így hát azoknak a nézőknek van esélyük kontaktust teremteni Szotyory képeivel és ezeken keresztül az alkotó világával, akik maguk is elvagyódnak innen néha valahová, akiket hasonlóan nosztalgikus vagy túlfűtött érzelmi történetekkel terhelt – vagy áldott – étellel ajándékozott meg a Teremtő. Ne legyünk tehát szemérmesek vagy gátlásosak, amikor megállunk egy-egy lefestett Szotyory-vízió előtt. A művész elég helyet és felületet hagyott még a képein

ahhoz, hogy a saját – elhallgatott vagy magunknak sem bevallott – titkos önéletrajzunkat, sőt vágyainkat vagy álmainkat is belevetítsük a falra akasztott képi történetekbe... Szotyory képeinek látványa így válik teljessé – és ez által megfejthetővé is.

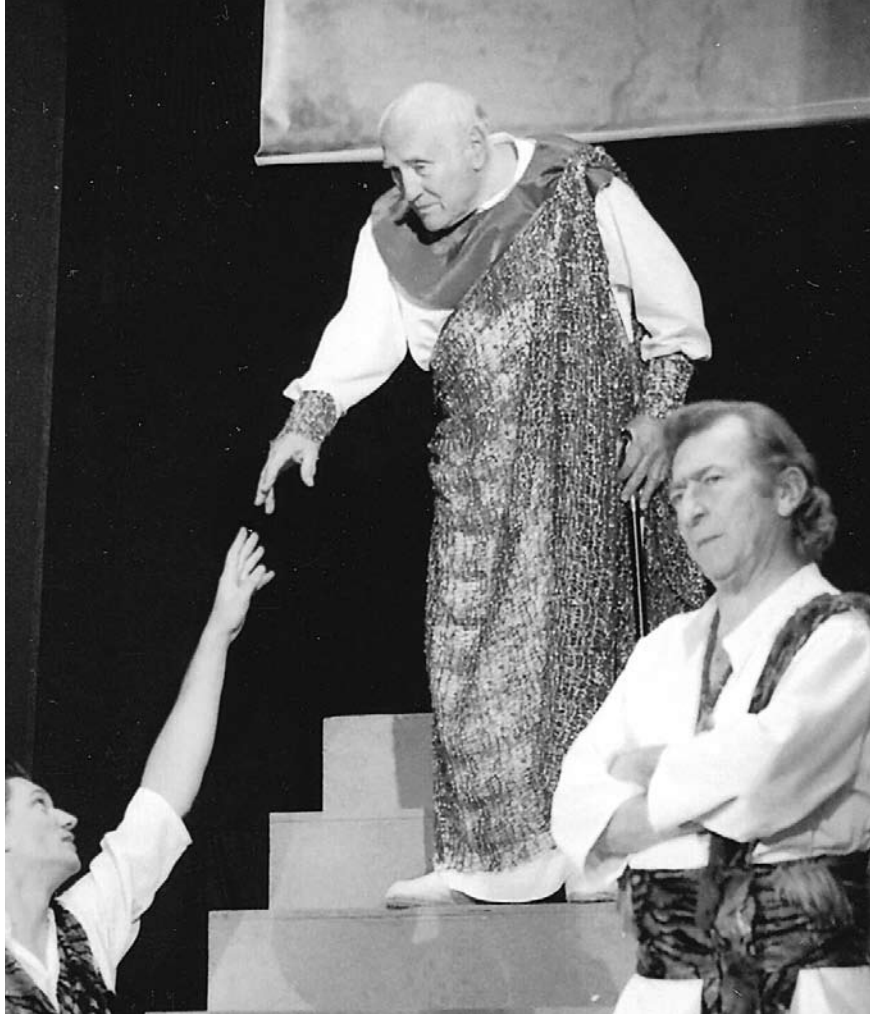
(Elhangzott 2010. április 8-án a zalaegerszegi Gönczi Galéria kiállítás megnyitóján.)

Szotyory László: Kiállítási enteriőr

A megelevenedett Michelangelo-kép
(Éva - Buzogány Márta, Ádám -
Lénárt László, az Úr - Bánffy György,
Lucifer - Kárpáti Tibor

Szigethy István Lucifer és a földi nő

A Magyar Örökség díjjal kitüntetett Evangélium Színház 2009. november 6-án bemutatta a Duna Palotában *Az ember tragédiáját*. Udvaros Béla hosszú rendezői pályafutását ezzel az előadással kívánta megkoronázni. Bátor feladatra vállalkozott, hiszen állami vagy önkormányzati támogatás nélkül, csak egyházak és magánszemélyek szponzorálásával óriási kihívást jelentett a hatalmas mű színre vitele.

A rendező koncepcióját a szórólapon összefoglalja: a Tragédiát „rehabilitálni” kívánja, vissza akar térni magához Madáchhoz az elmúlt évek rendezői kísérletezései, belemagyarázásai, különösen az új Nemzeti Színház nyitó előadásának kudarca után – hiszen az óta a művet más fővárosi színház sem tűzte műsorára. Az első tizenkét előadás telt háza, a közönség hosszú vastapsa, az újságcikkek elismerése bizonyítja igazát: a jogaiba visszaállított remekmű újra színházba hívja a nézőket.

E rendezői cél így előtérbe helyezte Madách gondolatait, a színészi játékot, az előadás emberközeli kamarajellegét a máshol gyakran alkalmazott költséges látványelemekkel, tömegjelenetekkel szemben. Nem vállalkozom az előadás egészének méltatására, de egyik érdekes újdonságáról feltétlenül szeretnék részletesebben beszámolni.

Borbély László a Lyukas órában elemezte irodalmi folyóirathoz méltó színvonalon, mélyen az

előadást. Ő is felfigyelt arra, hogy Udvaros Béla érdekes szerepsort bízott ugyanarra a színésznőre: *„Elveszhetnének a káprázatvilágban, amelynek számos csalfa tüneménye közül az egyik meghatározó alak (Geszty Glória) új és új maszkot öltve néha Hippiként, Heleneként, londoni cigányasszonyként vagy kéjhölgyként tűnik fel.”*

E „csalfa tünemény” tehát egy és ugyanaz – csak más és más alakban, maszkot öltve! Mint Ádám és Éva a történelmi színekben... Az a rendezői ötlet, hogy e szerepeket egy színészre osztotta, a mű olyan érdekes összefüggéseit tárta fel, melyek eddig nem kaptak hangsúlyt.

Úgy adódott, hogy Geszty Glóriával néhány éve hosszasan beszélgettünk *Az ember tragédiájáról*, idéztünk belőle számunkra kedves részleteket. Említette, beteljesületlen álma, hogy játsszék benne. Most, hogy megkapta e lehetőségét, beszélgetésünkre emlékezve megkért, hogy elemezzük végig a szerepeit. Nemcsak a szöveget, hanem mélyebb összefüggéseit és magát a kort is, melyben az egyes színek játszódnak. Megtisztelt a kérése. Ilyen feladattal még nem találkoztam. Ahogy a szerepei felől közelítettük a jól ismertnek vélt művet, hasonlított arra, mintha bíróság előtt valamelyik mellékszereplő képviselőjében, védelmében kellene eljárnom, akinek a szemüvegén keresztül mennyire más hangsúlyt kaphatnak az egész ügy részletei, összefüggései! Ahogy most e szerepsorra koncentráltunk,

A megkísértett
kísértő
(Hippia - Geszty
Glória, Lucifer -
Kárpáti Tibor)

kezdett világossá válni számunkra, hogy e látszólag nagyon különböző nőalakokat valami mégis összeköti, láncra fűzi, egységbe foglalja. Ezt az elemzésünket szeretnénk másokkal is megosztani, kiegészítve a már megvalósult előadás tapasztalataival.

*

Bár Lucifer Ádámra és Évára együttesen bocsát álmot, mégis valójában csak az ősatyával kettesben járják be a történelmet és az elképzelt jövőt. Ádám álmodik, ebben jelenik meg Éva más-más alakban, és csak előbb-utóbb ismeri fel benne társát, az örök nőt. Így amíg Éva a paradicsomi és a Paradicsomon kívüli jelenetekben önálló személyiség, a történelmi színekben tulajdonképpen Ádám álmainak asszonya. Ahogy Madách – szinte Carl Gustav Jungot megelőlegezve – személyiségének egyes részeit jeleníti meg elkülönítve Ádám (a lélek), Lucifer (az ész), az Úr (a mélymag) vagy akár a Föld szelleme képében, Éva is lelkének női oldala, jungi értelemben vett „animája”, aki gondolataiban, álmaiban más és más módon személyesül meg. Egyes rendezések a női főszerepet a történelmi színek eltérő karakterei miatt különböző színésznőkre is bízták.

Az Udvaros Béla által Geszty Glóriának összeállított szerepsor viszont nagyon is hús-vér nőket kapcsol össze, akik életük anyagi, racionális, „luciferi”

valóságában valamilyen kapcsolatba is kerülnek magával a kítaszított arkangyallal. Hippianál és Helenénél ez nyilvánvaló, gyakran alakítja is ugyanaz a színésznő – így például az 1936-os lemezfelvételen Lukács Margit, a Szinetár Miklós által rendezett tévéváltozatban Ronyecz Mária, Ruszt József zalaegerszegi színházindító rendezésében Egervári Klára. Udvaros Béla viszont hozzájuk csatolta a londoni szín kéjhölgyét és jósnőjét is – akik ugyancsak kapcsolódnak Luciferhez! De önmagukban is valamilyen módon – Borbély László szavaival – földi káprázatvilágának csalfa tüneményei, akik a túlélésért, jobb életért, boldogságért küzdve még korok normáit, konvencióit is túllépik, akár az ördöggel is kokettálnak. Geszty Glória élvezi a rendező által felkínált sokszínű lehetőséget, étellel tölti ki, kis játékokkal gazdagítja – és e szerepsorból a közöset megtalálva megteremtették a negyedik korokon átívelő szerepet: Lucifer állandó női partnerét.

*

E szerepsorban legszínesebb, legösszetettebb Hippia alakja. A római szín szinte önálló, megrendítő dráma, ebben központi szereplő. Az elején még ő és Cluvia, mint vidám, elkényeztetett, minden luxust megkapó „kéjhölgyek ledéren öltözve dőzsölnek” a társaság „kéjenceivel.” Dalában dicsőíti a bort és

E hír szép
summát ígér
(cigányasszony
- Geszty Glória)

szerelmet, táncol, flörtöl, minden férfival kikezd. E ragyogásból zuhan a mélybe. A színház egyik csúcspontja, mikor partnere, Lucifer (Kárpáti Tibor) cinikus javaslatára, többi társának hangos ovációja közepette, könnyedségére büszkén megcsókolja a halottat – és ebbe beledörren Péter apostol figyelmeztetése. Megrendül a döghalál érintésétől, átéli gyors haldoklásának kínjait. Hiába fordul segítségért, legalább együttérzésért addig vele együtt szórakozó társaihoz. Még a halálos csókra biztató Lucifer is szemébe vágja: „Ma néked, holnap nekem, édesem”. Gondtalan életének gyors összeomlásában csak Péter apostol vigaszának, az isteni szeretet megváltó erejének átélése nyújt segítséget, segíti át a borzalmas halálon. Haldoklásakor szinte megáll a levegő a nézőtérben. És közben, ellenpontjaként az apostol profetikus, jövőbe vivő szavai Mucsi Sándor szuggesztív előadásában szinte súlyos kövekként gördülnek... A megcsömörlött társak sorra távoznak a színről, csak magukkal törődve. Végül az előadás egyik legszebb jelenete, mikor az utoljára maradt Éva (Buzogány Márta) elbúcsúzik a halottól. Egedül ő.

Érdekes, hogy e szerep néhány percbe tömörítve mennyire emlékeztet egy másik hasonló életű, sorsú nő tragédiájára, a Kaméliás hölgy, még inkább a Traviata jóval hosszabb eseménysorára. Hippia dala szinte ugyanarról

szól, mint amiről a párizsi kurtizán hódolójával együtt a nyitójelet pezsgő-duettjében énekel. Hippia: „*Borral, szerelemmel eltelni sosem kell*”, Traviata: „*Csak kábítsd a szíved a borral, mámorral...*”, „*Egyetlen jó a kéj!*”¹ És így tovább. A kezdeti gondtalan, fényes életet egyaránt beárnyékolja a súlyos fertőzés. Végül mindkét hősnőt halála előtt a szeretet váltja meg: Violetta a visszatérő Alfréd szerelme, Hippia az isteni szeretet átélése. Ismerte-e Madách Verdi remekművét? Hiszen nem sokkal korábban, 1853. március 6-án mutatták be Velencében, Pesten pedig 1857. november 10-étől játszották. Persze Madách akár kapott a Traviatától ötletet, akár teljesen önmagától teremtette meg Hippia alakját, vele az egész mű legdrámaibb szerepét alkotta meg.

A konstantinápolyi színházban Helene talpraesett társnője Izórának, az örök Évának. Ő bezzeg nem ájul el az öket üldöző – „nem is rút” – katonáktól, mint úrnője. Hétköznapi, természetes női filozófus is. Lucifer nem sokkal korábban gúnyolódott azon, hogy a férfi nem képes a nőt valódi értékén megbecsülni. Vagy sárba rántja, „*állati vágyának eszközéül tekinti*”, vagy eszmeivé magasztosítja, „*míg terméketlen hervad csókja el.*” Miért nem fogadja el annak, ami valójában? Ezt erősíti meg női oldalról Helene: „*hiszen a nő se szellem csak merőben*”. Különleges „lélekvándorlása” során szinte kis női bosszút is áll Luciferen római cserbenhagyásáért: ha az örök kísértő megint kikezdett vele, akkor álljon csak helyt ezért. Rámenőssége elől szegény Lucifer végül szökni kénytelen: hiszen „*szerelmeskedni nem fog tán az ördög.*”

A londoni színház szatíra Madách korának kiábrándító valóságáról, kisszerűségéről. Az író keserű humora időnként szinte Brecht *Koldusoperájának* Londonát, groteszk társadalomkritikáját előlegezi. Benne minden leértékelődik, csak pénzt szerezni próbáló, ócska gagyivá válik. Az addigi színek minden emberi értéke, nagyszerűsége torzképként jelenik meg: a tudomány, a művészet, a jog, a szolidaritás, az emberi kapcsolatok, maga a szerelem. Itt még a megélhetés bizonytalansága pusztítja mindazt az emberi élet lényegéből, amit később a falanszter jót akaró, mégis embertelen rendje már kifejezetten tilt, büntet.

E színházban több maszk mögött tűnik fel Lucifer partnere. Előbb kéjnőként kacérkodik szinte minden szembejövővel. Elmondja versét² korának megmaflutt férfiairol: korábban még sárkányokkal is megharcoltak az „*aranyalmáért*”, most meg „*bamba, aki nézi, nézi, és letépni nem merészli.*” A kis szerep rendszerint csak e dalból áll. Most azonban Udvaros Béla kibővítette a polgárlány néhány mondatával, és Geszty Glória jócskán hozzá is adott kis játékaival, ahogy bejártssa a színpadot, élvezve az életet, leszóllítja a férfiakat. Így aztán

1 Lányi Viktor fordítása

2 Huzella Péter csak a római színház dalaival írt zenét, ehhez nem.

indokoltabbá válik Lucifer elismerése is: „ez a *kacérság tetszik, ládd, nekem*”.

A kéjné a szín közepén diszkréten eltűnik, hogy aztán az előadás egyik meglepetéseként a cigányasszony képében térjen vissza. Hippia után ez szintén az egész mű kulcsszerepe. Előbbi a színésznő drámai erejét, utóbbi a humorát teszi inkább próbára. Érdekes előzmény, hogy az ősbemutató Hippiaja, Márkus Emília is megmutathatta magát e két szerepben: az 1936-os hangfelvételen már a jósnőt játszotta – csak közben eltelt néhány évtized. Most viszont ugyanabban az előadásban adatott meg ugyanakkor a színésznőnek, hogy Lucifer e két annyira különböző partnerét eljátszhassa.

Udvaros Béla a jósnő szerepét kortalaná tette, elszakadt a gyakorlattól, hogy ha Madách szerint is „*vén szipirtyó*”, akkor feltétlenül öregnek is kell lennie vagy legalább mozgásában, külsejében annak látszania. Azt is kérte Geszty Glóriától, hogy tartózkodjék a cigányos akcentustól. Így aztán a jósnő általánosabb jelentőségűvé vált, még inkább illeszkedik az előző szerepek összefüggő sorába.

E szerep a londoni szín panoptikumában jóval fontosabb, mint a többi furcsa figura. Minden lében kanál, a remélt kis haszonért kavar, füllent, nagyzol, Lucifer derűtségére kijelenti: „*énelőttem nem létez titok, ki a sátánnal régen cimborálok*” – mindezt rutinosan, magabiztosan, behézelgően. Ádám és Lucifer beszélgetése is kiemeli: e gagyivilágban „*most ő pótolja az ördög helyét*”. De kicsit Ádámét is: az egykor szintén jövődómondásra, horoszkópkészítésre fanyalodó tudós Keplerét.

Ha e színben minden leértékelődött, természetesen a gálánsnak szánt ékszer is hamis, melyet Lucifer jóvoltából Ádám a most éppen férjvadász polgárlányként megjelenő Évának ajándékoz. Mikor azonban a Mária-kép előtt az ékszer elporlad, a jósnőnek adott pénz is elpárolog. Erre a megcsalt kis hivatásos csaló nemcsak a szín, de az egész mű egyik kulcsszereplőjévé válik: felháborodottan hív rendőrt, zavarja ki, készíti menekülésre a Madách koráig megélt történelemből magát az ósatyát és örök kísértőjét – e törpe korból, annak földhözragadt realitásaként a lélek és az ész megszemélyesítőit.

Hippia földi léte ugyan megsemmisül Lucifer sátáni ötletétől, a halálos csóktól, mégis legyőzi őt: haldoklásának kínjai között Péter apostol szavaira, keresztiségében megváltást, megbékélést talál. Helene és a jósnő pedig Lucifert már egyenesen menekülésre készíti – a teremtés nagy csodájának, a földi nőnek természetes életerejére sorra legyőzi életünk makacs árnyékát.

Egy véletlen: váratlan beugrás még tovább erősítette a remekmű mondanivalójának e lappangó szálát. Udvaros Béla természetesen tartotta, hogy a föld szellemét nő játssza, hiszen a földet a legkülönbözőbb

kultúrák egységesen anyának, földanyának, anyaföldnek tekintik. A bolygónkat élő egységben látó Gaia-elmélet is istennői nevet választott magának. Borbáth Ottília impozáns, őserőt sugárzó alakítása az isteni akarat, a teremtés földi képviselőjeként fontos előkészítőjévé vált a mű, a zárójelenet üzenetének. Egy előadáson azonban az úrjelenetben helyette Geszty Glóriának be kellett ugrania. Háttal állt a közönségnek a gyönyörű zöld jelmezben, alig lehetett észrevenni a változást. Előző szerepsorának átélése, hangulata azonban benne maradt, folytatódott most is – és ezzel még nyilvánvalóbbá vált, hogy a Lucifert sorra legyőző földi nő és az Ádámot visszahívó, ezzel Luciferen szintén diadalmaskodó Földanya lényegében egy és ugyanaz: egyesül benne az univerzális teremtés földi megjelenése és a rajtunk keresztüli, mindennapi továbbteremtése.

A máter, egyben a teremtést megjelenítő matéria ereje, üzenete teljesebb ki aztán a zárójelenetben, mikor az Úr éppen Éva ósanyává válásával győzi le végleg a lázadó arkangyalt, a teremtést megkérdőjelező aggályaival együtt. Ezzel készíti elő záró üzenetét az erre már éretté váló emberpár – és valamennyi ember – számára a *percnyi létről* és a *végtelen érzetéről*, az élet értelmét jelentő *küzdésről*. A Lucifer által gúnyosan *családinak* nevezett jelenet valóban azzá válik, Bánffy György szeretetet sugárzó Teremtője leszáll magasáról az ember felé, egymást kereső kezükkel, Michelangelo freskójának megelevenedésével zárul az előadás.

*

Beigazolódott, hogy e korokon átívelő, több formában megjelenő új szerep, hasonlóan egybetartozik, mint Évée a történelmi színekben. Ha jóval rövidebb is, értékesen egészíti ki az Ádám – Éva – Lucifer hármast, készíti elő szintén a mű záró mondanivalóját. A saját életét természetesen élő, két lábbal a földön álló nő keresi útját, boldogságát, megélhetését, és közben elkerülhetetlenül kapcsolatba kerül Luciferrel, világának mindennapi valóságával, szembesül az „ördögi” racionalitás ridegségével, hidegségével, embertelenségével. Életerejével mindig valamiképpen Lucifer méltó partnerévé válik – és a rafinált kísértőt rendre le is győzi.

Udvaros Béla már békéscsabai korszakában rendezte együtt, így alaposan ismerte Lucifer mostani kitűnő megszemélyesítőjét, Kárpáti Tibort és Geszty Glóriát. Most is értik egymást. Lucifer persze az egész mű mozgatója. Ezen belül azonban érdekes új jelenség, hogy különböző módokon hogyan érinti meg őt is az emberi lét női oldala – sokszínűen, mégis ugyanakkor a színésztársának alakításában.

Közel hasonlóan fontos az új szerepsor kapcsolata Évával is: az időtlen, sokarcúan is örök ósanya és a köznapi valóságában élő nő viszonyát jelenítik meg.

Buzogány Márta végig színes, ugyanakkor bensőséges alakítását is tovább gazdagítja, ahogy Geszty Glóriával kiegészítik egymást. Éva szerepe a római szín Júliájaként sokáig passzív, tartózkodik, hogy bekapcsolódjék a mulatozásba. Hippia bezzeg él, keresi, hogy központba kerüljön, énekel, táncol, flörtöl – élvezi, hogy célpontja a férfiaknak. Gyors tragédiája társai közül mégis egyedül Évából vált ki szánalmat, emberi érzést. A konstantinápolyi színben végig együtt játszanak, kapcsolatuk ekkor válik legszorosabbá. Legszínesebbé azonban a londoniban. A jósnő előbb Évára erőszakoskodik magát, szép jövőt ígér neki. Miután azonban információhoz jut Ádám „hajóiról”, fordít jóslatán, és Évát már a korábban lenézett, elutasított Ádámmal akarja összeboronálni. Ennek alakuló sikere miatt úgy érzi, joggal vár hálát mindkét irányból. Végül azonban Éva az ékszereinek elporladása után éppúgy háborog miatta és a „csalók” miatt. E sokszínű viszony mindkét színész számára

nagyszerű játéklehetőséget biztosított, amivel sikerrel éltek is.

Ádám (Lénárt László) Évát keresi mindenhol, számára kevésbé fontos egy másik nő. A római színben a többi férfihoz hasonlóan, a maga kamaszos módján ő is vadászik kicsit Hippiaira – de kedvesen, elegánsan, erőszakoskodás nélkül. Alondoni színben már fontosabbá válik kapcsolatuk, hiszen a jósnő alaposan beleavatkozik sorsának alakulásába, végül pedig kizavarja, menekülésre készíti őt is a történelemből.

Az Evangélium Színház nagyszerű előadásán, Udvaros Béla szereposztási ötletéből így született meg Lucifer női partnerének összetartozó szerepsora. Követik-e mások? Akár hagyományt teremthet? A siker igazolja: megéretté.

2010. február 19.

Az apostol és az ördög között - Mucsi Sándor (Péter apostol), Geszty Glória (Hippia), Kárpáti Tibor (Lucifer)

Péntek Imre

„Nyomozás” az emléktelenség rétegeiben Bereményi Géza-Kovács Krisztina: Apacsok

Zalaegerszegen, a régi színházvezetés „hattyúdala” volt az a két kamaradarab, ami Hevesi Sándor Színház épületén kívül, a régi VMK-ban (ma Keresztury ÁMK) kapott helyet: Füst Milán *Boldogtalanok*-ja és a kétszerős darab, Bereményi Géza-Kovács Krisztina műve, az *Apacsok*. (Mint ismeretes, februárban a pályázati kiírás nyomán, Besenczi Árpád és „csapata” nyert.) Az *Apacsok* mindenképpen figyelemre méltó mű: középpontjában a sokszor vitatott ügynöki múlt (újra)értékelésével.

Bereményi a sors ajándékaként találkozott a hatvanas években megtörtént sztorival, s formált az anyagból íróként-rendezőként egy sajátos vásári képmutogató, filmszerű vágásokkal dolgozó dokumentum-játék előadást. Előre kell bocsátani: egy sokkoló, katartikus előadást. Egyes kritikák „vázlatosságot” emlegettek, igen, talán túl sokfelé bonyolódott a cselekmény, túl „sok” igazságot akart felszínre hozni, több szereplőnek is szeretett volna elégtételt szolgáltatni. S ez a szerteágazó, több részre szakadó katarzis kissé gyengítette a drámaiságot. Amit elért, ebben a formájában, azonban így sem kevés. Az a több szinten folyó „nyomozás”, ami a darab fő izgalmát jelenti, a múlt titkainak kiderítése és leleplezése nem más, mint az ember szembekerülése a saját végzetével. Többször megtekintve a zalaegerszegi előadást, a megviselt környezetben, a puritán, de rendkívül kifejező díszletek között, csak megerősíteni tudom: a főként fiatalokból álló közönséget szinte letaglózták a szaggatott, de rendkívül logikusan egymásra épülő jelenetsorok, a visszapergetett események, melyek újabb és újabb fénytörésben, más és más szemszögből

mutatták be a történeteket. (Kicsit emlékeztetve a klasszikus japán filmre, a *Vihar kapujában*-ra.) A kádári diktatúra megértéséhez nélkülözhetetlen adalékokat szolgáltatott ez az este: a felszínen mosolygós, jól táplált, kisszerű, olykor emberséget színlelő ügynökök, a mélyben (a vallató szobák mélyén) azonban brutális kegyetlenséggel működő verőlegények. Még valamire rávilágított: az 1956-os forradalomban valamilyen szerepet játszó, de múltjukat megtagadó és eláruló figurák voltak azok a „magánszorgalmú” kutyák – akikről Illyés is írt versében –, aki a leghevesebben „ugattak, tépték a láncot”, nehogy kiderüljön: valami közük volt a sorsfordító napok eseményeihez. (Magam is ismertem ilyeneket. Persze, az sem lehetetlen: „gazdáik” ezt is tudták róluk.) S aki titkukra rájött, egzisztenciájukat veszélyeztette, annak pusztulnia kellett.

A darab keretjátéka – Horváth Balázs nagymamájának születésnapi köszöntése és filmszinopszisének elfogadása – kezdetben csak szokványos családi-szakmai konfliktusnak ígérkezik.

Aztán egye furcsább dolgok derülnek ki: a hatvanas években, Zebegényben az apacsok szerepét magukra öltő fiatalok – akikről mostanában kezdünk egyre többet tudni – unokái kerülnek egymással szembe. Szoboszlai (Szürke Sas) unokája Horváth Imre (Fekete Hold) unokájával: a Szoboszlai-unoka ráismer nagyapja tragikus történetére a kuratórium elé került filmszinopszisében, amiből – tekintve, hogy Horváth Imre-naplója alapján készült, — ez a tragikus beszervezés-ügynöki szál természetesen kimaradt. S az is, hogy az 1961-ben

vizsgálatot és eljárást folytató nyomozó hatóságok „közreműködése” nyomán, „jóvóltából” a vizsgálati fogságban lévő Szoboszlai 1963-ban a vizsgálati fogság idején a börtönben „öngyilkos” lesz. S az áruló és „gyilkos” – a Történeti Hivatal dokumentumai szerint – Horváth Imre – Fekete Hold.

Pedig szinte idillien indult a történet...

Horváth (Nagy Péter alakítja mély belső átéléssel) mint krónikás lép színre, hogy bemutassa a „síksági indián” törzset, a bölényekre vadászó apacsokat. S máris tanúi (egyre inkább részesei, átélői) vagyunk az átváltozásnak, az első generációs váltásnak, amikor ebből az egzotikus képből egy család születésnap környezetébe „csöppenünk”. A Horváth család szokványosan készül a nagymama köszöntésére, amikor az ifjabb Horváth, az unoka valami feszültséget hoz a szituriációba. Látszólag forgatókönyvének elfogadása vagy elutasítása a tét. Csak később derül ki: ennél sokkal többről van szó. Ráadásul Laci, az unoka nagyapja történetéről írta a filmszinopszist. S szóba kerül az igazság – sőt, az apa szerint a „vegytiszta igazság”. A békésnek ígérkező családi vacsora résztvevői megkezdik időutazásukat a múltba.... Előbb feltárl a kuratóriumi ülés nyomán: a budapesti-szentendrei indián törzs két kulcsfigurájának, Fekete Holdnak és Szürke Sasnak a leszármazottja, unokája találkozott össze, hogy kirakja a hiányzó mozaikszemeket – a tragikus történetből. A „diamese” képével, epizódjaival meg-megtörő cselekményt ezúttal a nagymama szólaltatja meg: 1963-ban járunk, s az „értelmiségi” indiánok két híres harcosa, két barát közül Szürkesast „megölik” békeidőben a „sárgaszeműek”. S az „apacsok” díszes szertartással vesznek búcsút tőle. Szürkesas, Szoboszlai - civilben mérnökhallgató – édesapja is börtönben van, 56-os elítélt. A körülötte szövődő belügyi háló, érdeklődés

látszólag érhetetlen: a szervezés (Horváth Imre, Fekete Hold szervezése), Szoboszlaiék lakásán tartott házkutatás, a kihallgatások – mind-mind azt sugallják, az indiánosdival, Mr.Caldron – egy valódi apacs leszármazott – látogatásával van baj. A tartótiszt (Kiss Ernő meggyőző alakításában) – akinek a legfőbb szerepe van a szálak szövögetésében – félelmetes elánnal és rendkívül céltudatosan keres valamit. S csak Szoboszlai érti meg: az egész akció mélyén egyetlen dolog rejtőzik. A tartótiszt egy olyan fotót keres, amely őt kompromittálhatja, az állásába, az egzisztenciájába kerülően. Egy fotót, amelyen az 56-os, börtönbüntetését töltő Szoboszlai apa és a tartótiszt együtt látható, mint felkelő, szabadságharcos a Kilián laktanyánál. Ez hát a titok, amelynek megfejtése Szoboszlai életébe kerül. (A vázlatosságot itt valóban érezni: talán lehetett volna nevet, karakteresebb jellemet, hátteret adni ennek a démoni figurának, aki a maga módján szintén küzd a fennmaradásért.) A kis indián csoport tagjai szembekerülnek egymással, a temetés utáni együttlétben vádask, gyanúsítások és védekezések tépik szét ennek a jól működő, összetartó közösségnek kapcsolatrendszerét – nyilván, ez is célja a korabeli belügynek –, s ahogy a nagymama diameséjében hallható: Szürke Sas halála az „apacs törzs végét jelentette. Szétszéledtek.” Fekete Holdat az önvád és a lelki furdalás arra kényszeríti, hogy a szerep elétté váljon: disszidál, és levelei nyomán arra lehet következtetni: felkeresi a rezervátumban élő apacs törzset, és köztük hal meg. És még egy furcsa csavar: róla is kiderül, nem jutott el az apacsokhoz, egy New York-i lakótelepen lelte halálát. S a nagymama – messzire szökött-menekült párja emlékét makacsul és tisztán őrző asszony – mondja ki az elmúlt rendszer egyik legfélelmetesebb következményét: „Nem emlékszem... Én már nem emlékszem semmire.” S hogy Magyarország a nem emlékezni akarók országává vált.

A darab kettős szereposztásban került színre: ebben van logika, hiszen a folytonosságra, a megszakadt történet összefüggéseire utal (a latin mondás szerint: A halott megragadja az élő). A tartóiszt és az apa (Fekete Hold fia) esetében azonban ez az (érzelmi) logika nem érvényesül. Ellentmond egymásnak. Ahogy például Bajomi és Szilaj Ló (Urházi Gábor László remek interpretálásában) igen.

Ecsedi Erzsébet a nagymama szerepében hatásos és meggyőző. Hatásosan meg tudta szólaltatni a darab szövegének líráját is. Szegezdi Róbert – főként Szürke Sas szerepében talált magára –, az ifjú Szoboszlai alakításakor kissé színtelennek bizonyult. Kovács Olga – a fiatal Horváth jegyese, Lassú Óz – az asszonyi aggodalom és hűség emblematikus megformálója. Pap Lujza pedig Szürke Sas özvegyeként, tiszteletet parancsolóan magasodott a zűrzavar és viszály fölé. Kanda Pál Mr. Caldron szerepében hitelesen hozta el egy távoli világ elismerő üzenetét. Mihály Péter és Mészáros

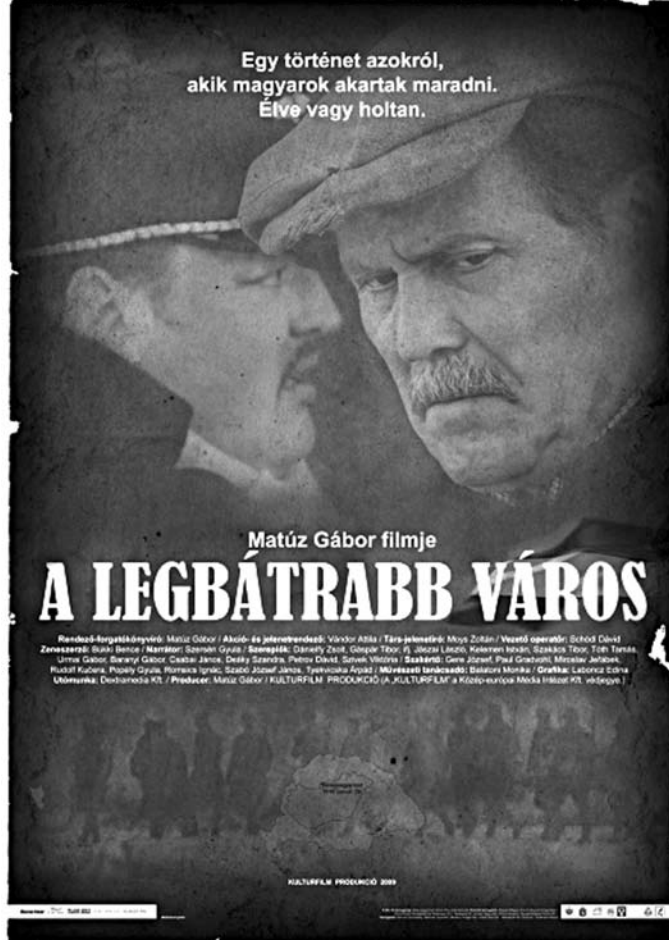
András korrekten helyt állt Tíz Medve (Házkutató), illetve Hegedűs, hadnagy karakterét alakítva.

Feltétlenül dicséretet érdemel Gauder Áron látványterve: rendkívül puritán eszközökkel élve (néhány jelképes kellék, függönnyel elválasztott terek, világítási effektusok) megfelelő játékeretet teremtett a balladisztikus darabnak. Bereményi Géza íróként-rendezőként is bizonyított: az elmúlt évad legemlékezetesebb, legértékesebb kamara előadását hozva létre. A nem túl jó (szcenikai) adottságok ellenére. Ami azt a kérdést is felveti: meddig működhet a Hevesi Sándor Színház megfelelő kamaraszínház nélkül? Sajnos, a Keresztury ÁMK színpadi terme mai állapotában csak távolról emlékeztet hajdani fénykorára, amikor még, Ruszt József idejében, gazdag repertoárral és kiváló előadásokkal szórakoztatta a zalaegerszegi közönséget... Mit hoz a jövő? Erről már az új színházvezetésnek kell döntenie.

Péntek Imre

Az újrarátszott múlt Matúz Gábor filmje – A legbátrabb város

Trianon – ez a szó minden magyar lelkületében fájdalmas, nehezen feledhető érzéseket, indulatokat kelt, éljen a világ bármely pontján. De különösen itt, a Kárpát-medencében, határaink mentén, a szomszédos országokban élő magyarság körében. S persze, a maradék Magyarországon, az „anyaországban”, ahol ezt a kifejezést is meg kellett tanulnunk. S nem volt könnyű együtt élni a valós (és vélt) sérelmekkel, megaláztatásokkal, az anyagi és szellemi veszteséggel, amit a sors (az antant szövetségesek képében) az ezer éves magyar államiságra mért. Az adatok közismertek: a történelmi Magyarország, a Magyar Királyság elvesztette területének háromnegyed részét, a magyar etnikum egyharmada pedig az országhatáron kívülre került. 1920. június 4-dike meghatározó dátum volt sokáig. A gyászé, az emlékezésé, az elszakított területeken élőkkel való összetartozás demonstrálásé. A két világháború közötti Magyarországon – ahol a revízió gondolata az egész társadalmat áthatotta (még az iskolai radírgumin is ez állt: Nem, nem soha! S rajta a történelmi Magyarország jól ismert ábrája.) – számtalan kiadvány, antológia, emlékmű született, melynek egyetlen célja volt: az emlékezet ébrentartása. S milyen tragikus firtora a történelemnek, hogy éppen a revíziós törekvések sodortak bennünket a rossz, a vesztes oldalra! De ez egy másik történet. S ez vezetett oda, hogy jó hatvan évig csak gyanakvás, elhallgatás, a tények sárba tiprása jellemezte a szocialista mentalitást, ha a trianoni kérdések szóba kerültek. (Pl. miért nem volt

népszavazás? Mi lett a Wilson elnök által meghirdetett elvekkel? Milyen szerepet játszott a súlyos döntésekben a Tanácsköztársaság?) A szocialista internacionalizmus hamis és álszent frázisaival eltakart (elkapart) sebek csak szították a mélyben sajgó nemzeti érzületet...

De Trianon 90. évfordulója alkalmából inkább foglalkozunk azzal, ami a frontokon történő összeomlás, 1918 ősze és a békeszerződés megkötésének időszakát vizsgálja. Mert ez a három és fél év volt mindennek az eredője, kiinduló pontja. És éppen ezekről tudunk legkevésbé.

Egy dologban azonban a magyar társadalom többsége egyetért: óriási hiba volt a frontokról hazaözönlő katonákat szétszéledni hagyni. S a Károlyi-kormány soha meg nem bocsátható bűne, hogy a hadsereget demoralizáló személyt, Lindner Bélát állította a megmaradt hadosztályok élére. Országvesztő kijelentése („Nem akarok katonát látni!”), melyet 1918 őszén mondott a magyar parlamentben – kitörölhetetlenül beleivódott a magyar emlékezetbe.

S miközben a környező – még szinte alig „létező” új államok – gátlás nélkül lépték át a „demarkációs vonalakat”, hogy majd később, az Ellenőrző Bizottságnál elérjék megszállásuk törvényesítését.

Erről a drámai szitációról készült Matúz Gábor: *A legbátrabb város* című dokumentum-játékfilmje. Komor, füstös (mozdonyfüstös) történelmi tabló, Balassagyarmat cseh megszállásáról és (siker) visszafoglalásáról. Ugyanis 1918 őszén Magyarországnak nem voltak

határai, csak a fegyverszüneti bizottság által meghatározott demarkációs vonalak. Ezek a vonalak gyakran a helyi lakosság ellenállásával találkoztak. (Olykor sikerült a népszavazást kicsikarni.) Mi, zalaiak is átértük ezt a „területfoglalósdit” a Muravidék esetében. Az eseményt feldolgozta dr. Zsiga Tibor is a *Muravidéktől Trianonig* című, 1996-ban, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet kiadásában megjelent kötetében. Ebben a következőket írja: „Első eset volt, hogy a világháborút követően magyarok fegyverrel felléptek a megszállók ellen. Nem vitatva el a Balassagyarmatot méltán megillető kitüntető „Civitas Fortissima” nevet, amelyet azért kapott, mert hasonló katonai támogatással a lakosság kiverte saját városából 1919. január 29-én a megszálló szlovák katonaságot (*helyesebben: cseh légionáriusokat*), de legalább ekkora ellenállásról tett tanúságot Muraszombat lakossága. Muraszombat időben néhány nappal megelőzte Balassagyarmatot. Persze, a harci cselekmények *felejtésében* nem a két helységnek van mulasztása, hanem a történetírásnak.” Remélhetően, a Szombathelyen élő történész is látta a tavaly forgatott remek filmet, amely többféle misszióknak felel meg: történelmi ismeretterjesztés, egy, a magyar történelem (mesterségesen) feledésre ítélt korszakáról, főhajtás a hősök előtt, akik az életük kockáztatása és feláldozása árán is vállalták a küzdelmet azért, hogy magyarok maradhassanak, s annak bizonyítása, milyen súlyos bűn (árulás?) volt a magyar hadsereg szélnek eresztése 1918 őszén. S ahol ez a hadsereg közbelépett, mint Muraszombaton és Balassagyarmaton, ott megálljt lehetett parancsolni az önkényes területconkításnak. (S egy szomorú különbség: Muraszombat végül elveszett, Balassagyarmat pedig magyar maradt.)

De térjünk rá a filmre! A rendező bevezető képsorai azt a drámai, az összeomlás utáni hangulatot érzékeltetik, amely a korabeli Magyarországon uralkodott. Igen, a

hazatérő katonák... Nem volt valami fényes a fogadtatás. Pedig az ő szerepük, ütőképes hadsereggé formálva őket, meghatározó lehetett volna... Az ezer éves Magyar Királyság, a Monarchia társállama megszűnt, a káosz, zűrzavar uralkodott. 100 ezer főnyi katonaság lézengett vagy állomásozott különböző, rosszul ellátott laktanyákban, helyőrségekben. Nem tartozva sehová. Balassagyarmat – mint fontos vasúti csomópont – szintén átélte ezt az állapotot. A marhavagonokban hazatérő frontviselt emberek eldobálták fegyvereiket, minél előbb civilbe szerettek volna öltözni. Egész fegyverarzenál került a civilek, de elsősorban a vasutasok – mint afféle gyűjtögető népek – kezébe. A felvillanó történelmi arcok, kommentárok, elemzések korántsem fárasztóak és unalmasak – ez egyik rendezői trükkje Matúz Gábornak – szellemes, frappáns megállapításokkal érzékeltetik: a történelmi forgószínpad gyors változásait. Szabó József János, Popély Gyula, Paul Gradwohl – ő egyébként francia – pontos, lényegre törő mondatokkal érzékeltetik a mélypontot, amelybe Magyarország került. Egyébként a francia történész mondja ki: az ország blokád alatt volt, szénhiány fenyegette. Ha a salgótarjáni szénmedencét nem sikerül megvédeni, Budapest és az ország ipara megbénul. Nem lesz se világlátás, se fűtés. Tyekvicska Árpád, a Nógrád megyei Levéltár igazgatója arról beszél: a város megpróbált nem tudomást venni a körülötte zajló eseményekről, a színházban új bemutatóra készültek, a kávéházak és italmérések zsúfoltak voltak, a hétköznapi élet békésen zajlott. Mit sem sejtve a fenyegető nemzetközi ármánykodásról, Masaryk terveiről, a „történelmi Szlovákia visszafoglalásáról”. A cseh-szlovák politika mind telhetetlenebb, s eszközük a jól felszerelt cseh légión. Céljuk: kész helyzetet teremteni, és csendben kivárni, mi történik?

Ahogy ez Kassa, Pozsony és Losonc esetében már eredményes volt. És január 15-én megtörtént az, amire Balassagyarmat lakossága nem volt felkészülve: a cseh légión egységei átkeltek az Ipoly folyón, és megszállták a város stratégiai pontjait. A jól védhető laktanyában pedig komoly erővel rendezkedtek be. Balassagyarmat, mint vasúti csomópont, fontos szerepet játszhatott volna a további akciókban. (Elérve Salgótarjánt is.)

Az új hatalom képviselői nem voltak valami irgalmasok: követelték a vasúti táblák lecserélését, a hűségeskü letételét az új hatalom előtt, s az új, agresszív zsupán is megjelent a megyeházán, hogyátvegye a hatalmat Rákóczi kormánybiztostól. Mivel: „Balassagyarmat Csehszlovákia része.” A csehszlovák jelenlét nagy nemtetszést váltott ki a városban. Konfliktusok robbantak ki a megszállók és lakosság között. Leginkább a vasutasság morgolódott, elégedetlenkedett. Elhatározták: nem teszik le a hűségesküt. Hanem a Magyaránadorban állomásozó katonasághoz fordulnak segítségért. A hangadók: Rózsa András kalauz és Petronics József mozdonyvezető. A katonaság parancsnoka Víz Zsigmond, aki nem

csak az írott parancsokhoz hű, hanem a hazához. S a megbeszélések eredményesek. Atáadás, avisszafoglalás tervei mind jobban körvonalazódnak. Közben a városi alkalmazottak 800 fős csoportja sem fogadja el a cseh megszállást, lelkes gyűlésen elhatározzák: megtagadják a hűségüket. Tulajdonképpen ez az epizód készíti elő, indítja el felkelést.

Január 28-dika óta tudatosan figyelik megszállókat. Próbálják felmérni: mekkora katonai erőt képviselnek? Egyébként ettől a ponttól válik a film valódi drámává, válik játékfilmes teljesítményé. Remek színészi alakításokkal találkozunk. A laktanya becserkészése például egyik izgalmas, szívet melengető epizód: Petrovics József kisfiát szemelik ki a „kém” szerepére, aki cigarettaárusként bejut a szigorúan őrzött laktanyába, és megállapítja: sokkal kisebb a létszám, mint kívülről látszik. (Ennek egyébként nagy szerepe lesz a támadásban.) A háttérben a Károlyi-kormány tehetetlensége, amely tárgyalni akar – azokkal, akik csak az erő szavát értik. Vízny százados dönt: január 29-én hajnalban támadnak. A vasutasok, a felfegyverzett civilek és katonaság. A jól kitervelt támadás sikerül, annak ellenére, hogy a laktanya ostroma elhúzódott. S az a Rózsa András veszteti életét, akinek döntő szerepe volt a győzelemben. (Utolsó szavai gyermekéhez: „Maradj meg magyarnak, kislányom!”) Igen, valahogy így történt, Balassagyarmat, szembeszállva a Károlyi-kormány nemzetvesztő pacifizmusával, megszabadította

magát az idegen megszállástól. Hősies helytállásukkal megmentették Magyarország becsületét. (Egyébként a harcokban mindkét fél részéről negyvenen vesztették életüket, akiknek emléke előtt ma közösen tisztelegnek az utódok.)

A filmet több televízió is bemutatta – s ahogy ez manapság szokás – már DVD-én is kapható. Ezen olvasható: „Egy történet azokról, akik magyarok akartak maradni. Élve vagy holtan...” Akik megmentettek egy darabka Magyarországot a jövőnek. Igen, minden tiszteletet megérdemelnek. A Trianon-traumát csak így zárhatjuk le. Nyílt és őszinte tényfeltárással. És elégtételadással azoknak, akik bármi módon az igazságosabb, méltányosabb rendezésért küzdöttek. S talán a jövőnek szóló üzenet is megérkezett, hiszen június 4. – az új országgyűlés törvényhozása szerint – a nemzeti megmaradás napja lett. Az ország településein sok helyütt van „trianoni kereszt” vagy emlékmű. Többé ne lehessen olyan korszak, hogy ne tiszteleghessünk előttük.

Matúz Gábor számomra bebizonyította, hogy át lehet törni a közönyt, fel lehet szítani az érdeklődést, s távol a nagy pénzosztó kuratóriumoktól is lehet maradandó, hatásos és értékes filmet készíteni. S meríthet erőt, példát – nem csak Balassagyarmat városa –, hanem az egész magyarság az „újrájátszott történelemből”.

A zalai könyvhét díszvendége az idén Ferenczes István József Attila-díjas költő, a Székelyföld ny. főszerkesztője volt. Június 3-án, zalaegerszegi megnyitón, a Deák Ferenc Megyei Könyvtárban Manninger Jenő, a Zala Megyei Közgyűlés elnöke méltatta a 81. Ünnepi Könyvhét jelentőségét, majd Ferenczes István olvasta fel prózaversét, a könyvvel való találkozás csodálatos gyermekkori élményéről. A megnyitó után a csíkszeredai folyóirat szerkesztői ankétjára került sor, melyen részt vett Fekete Vince, friss József Attila-díjas költő, főszerkesztő-helyettes is. A beszélgetés után a költők új verseiből adtak ízelítőt. Hasonló találkozásra került sor 4-én, a Halis István Városi Könyvtárban, Nagykanizsán.

4-én Lancu Laura költő mutatta be a névtelen nap című, új verskötetét, a Hevesi Sándor Színházban. Közreműködött Kovács Olga színművész. 7-én, a Halis

PORTRÉ KROSNÓRÓL

Tárlat a Hevesi Sándor Színházban

Krosno Zalaegerszeg lengyelországi testvérvárosa, a Kárpátok határán „kivételes helyen fekvő, egyedülálló” város, melynek hagyományai egészen a XIII. századig vezethetők vissza, egész sor történelmi látnivalót kínál az odaérkezőknek.

Ez a kiállítás a meghívott alkotóknak a Krosnóban töltött napjaikat felejt-hetetlené tette, és az itt készült művek minden festő számára a művészi kiteljesedés kiindulópontjaként szolgálnak.

A krosnói Művészeti Galéria által meghívott festők találkozója, amelyre a Portré Krosnról című plein-air művésztelep részeként került sor, élénk és szubjektív képet festett a városról a résztvevők egyéni megfigyelésének és reflexiójának természetes kifejeződése által. Ez az együttes, ugyanakkor mégis megosztott portré nyolc, különböző lengyel művészeti központokat (Krakkó, Rzeszów, Przemyśl) képviselő és négy külföldön, Krosnótól nem túl messze Szlovákiában és Ukrajnában (Presov és Lviv) élő és dolgozó művész munkája nyomán jött lét-re. Kezdetben az alkotók zavarba jöttek a művésztelep mottójától, mondván, hogy az túl prózai, inkább reprodukzív, mint interpretatív. Külön figyelemre méltó az a tény, hogy ezen kételyek eloszlásával nemcsak enyhülés következett be, de az alkotók figyelme meg is élénkült. A pihentető nyári atmoszféra, a természetes érintkezések, a hihetetlen koncentrációval és kreatív lendülettel teli rendszeres séták megtették a hatásukat. A művészek bejárták a város utcáit, majd attól eltávolodva a közeli és távoli területeket is. Ezen idő alatt, amelyeket

István Városi Könyvtárban Németh János Munkácsy-díjas keramikus albumát mutatta be a szerkesztő, Péntek Imre. Ugyancsak itt ajánlotta az olvasók figyelmébe Szemes Péter szerkesztő Szoliva János Lassú léptek című új verseskötetét. 8-án a Deák Ferenc Megyei Könyvtárban Kiss Gábor igazgató méltatta a Keresztury Dezső dedikál című kötetet, melyet az költő-irodalomtörténet rögtönzéseiből, alkalmi verseiből állítottak össze. 10-én lapunk új számával és Kaj Ádám: magán evangéliumok című első kötetével találkozhattak az érdeklődő olvasók, a Keresztury ÁMK Hangversenytermének társalgójában.

hol együtt, hol különváltan töltöttek, végig élettel teli és megihlető tájékozódási pontokat kerestek, ahol az adott perc középpontjában találják magukat, és átélhetik az itt és most élményét. A festők felfedezték és megcsodálták a várost, amelynek egy-kori és kortárs történelméről is tanultak a járókelők megfigyelése alapján. Be-nyomásaik és gondolataik ilyenén megmozgatásával új életet lehettek festménye-ikbe. Ezen festmények teljes gyűjteménye – amelyek szétbontják és megváltoztatják a vizuális formákat, amelyek mindegyike egyedülálló és elkülönült, ugyanakkor egy teljességnek is a része és meghatározott alakú – együtt hozza létre Krosno vizuális portréját.

/Bonc Barnabás/

Fischer György: Kobold

Bence Lajos (1956; Lendva) Költő, kritikus szerkesztő. Legutóbbi kötete: Hazatérítő, Pannon Tükör Könyvek, 2006.
Büky László (1941; Szentendre) Nyelvész, kritikus.
Csontos János (1962; Budapest) Költő, író, publicista. Legutóbbi kötete: Száz év talány. (Éghajlat Kiadó, 2008)
Fábián László (1940; Zsenye) Költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete: Időrés, 2006.
Farkas Balázs (1987; Zalaegerszeg) Író, első írásai a Pannon Tükörben jelentek meg.
Ferencz e. Győző (1937; Zalaegerszeg) Helytörténeti kutató, kritikus.
Gutai István (Paks) Író, legutóbbi kötete: Gyönyörű a szibériai erdő, Pro Pannónia Kiadó, 2005.
Illés-Vizler András (1969; Sümeg) Költő, versei különböző irodalmi lapokban jelennek meg.
Jokesz Antal (Veszprém) Fotóművész, művészeti író.
Kabdebó Tamás (1934; Maynooth, Írország) Költő, író, kritikus, műfordító. Legutóbbi kötete: Giogione nyomában, Irodalmi Jelen Könyvek, 2009.
Kelemen Lajos (1954; Kaposvár) Költő, esszéista, kritikus. Legutóbbi kötete: Olvasó, Napkút Kiadó, 2008.
Kilián László (1961; Veszprém) Író, kritikus.
Király Odett (1986; Budapest) Költő, első kötete: Magamon kívül, Palatinus Kiadó.
Németh Péter Mikola (1953; Vámosmikola) Költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: VisszaSejtesít, Napkút Kiadó, 2008.
Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Félrebeszéd, Pannon Tükör Könyvek, 2009.
Pomogáts Béla (1934; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: A magyar irodalom Erdélyben (1945-1968), Pallas Akadémia Kiadó, 2010.
Pósa Zoltán (1948; Budapest) Író, kritikus, esszéista. Legutóbbi kötete: Az ifjúság maradéka, Magyar Napló Kiadó, 2010.
Sarusi Mihály (1944; Balatonalmádi) Író, legutóbbi kötete: Hiábahaza. (Vár Ucca Műhely, 2010)
Spitzner Péter (1990; Zalaegerszeg) Költő, lapunkban publikál először.
Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus.
Szigethy István (1943; Zalaegerszeg) Esszéket, tanulmányokat, publicisztikai írásokat közöl különböző lapokban. Kötete: A négyszínű ember. (Új Mandátum Kiadó, 2001)
Szörényi László (1945; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötetei: Új-Zélandot választottam hazámul, Kortárs Kiadó; Önfilozhattyú – Irodalomtörténeti rejtélyek, Balassai Kiadó, 2010.
Tömöry Péter (1943; Veszprém) Költő, író.
Varga Zoltán (1981; Nagykanizsa) Költő, versei eddig a Pannon Tükörben jelentek meg.
Zsávolya Zoltán (1968; Budapest) Költő, író, esszéista. Legutóbbi kötete: Noszthy Fuji, Napkút Kiadó, 2008.

Következő számaink tartalmából:

Koncsek József, Fekete Vince, H. Hadabás Ildikó, Kardos Ferenc, Bobory Zoltán, Morvai Péter versei; Száraz Miklós György, Csepregi János, Kabdebó Tamás prózája; Péntek Imre, Bence Lajos, Szemes Péter tanulmánya, kritikája; Kostyál László, Géger Melinda, Kilián László, Pápes Éva képzőművészeti írásai.